



colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

Jurisprudence
Earth sciences
Military sciences
Technical sciences
Philological sciences
Pedagogical sciences
Public administration
Psychological sciences

№34(227) 2024

Część 1



colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №34 (227), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare



INDEX
INTERNATIONAL



COPERNICUS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

MILITARY SCIENCES

Лопасєва О.М. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	5
Лораєва О.М. FIREARMS TRAINING OF POLICE OFFICERS AS A COMPONENT OF STATE SECURITY IN CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION	5

EARTH SCIENCES

Стасєв И. В. ВЕРСИЯ О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЛИНИЙ НА ДНЕ МОРЕЙ И ОКЕАНОВ.	9
Stasiv I.V. VERSION ABOUT THE ORIGIN OF LINES ON THE BOTTOM OF SEAS AND OCEANS.	9

PEDAGOGICAL SCIENCES

Качнов V.A. THE INFLUENCE OF RESEARCH FORMATS IN SMALL GROUPS ON THE ABILITY OF 8TH GRADE STUDENTS TO FIND OPTIMAL SOLUTIONS.....	17
Абдуллаєва Э.К. РАЗВИТИЕ И СТРУКТУРА ЛИНГВИСТИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	19
Abdullayeva E.K. THE DEVELOPMENT AND STRUCTURE OF LINGUISTICS AT THE PRESENT STAGE	19
Antoniv A.A., Antoniv N.A. THE ROLE OF MODERN APPROACHES IN ORGANISING STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN MEDICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	22
Антоніє А.А., Антоніє Н.А. РОЛЬ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	22
Antoniv A.A., Antoniv N.A. MODERN TEACHING METHODS TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION IN MEDICAL INSTITUTIONS OF UKRAINE	25
Антоніє А.А., Антоніє Н.А. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ У МЕДИЧНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	25
Білявська ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ..	28
Bilavska T. M. STUDY OF PHRASEOLOGY IN THE PROCESS OF LANGUAGE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS ..	28
Бреславська Г.Б. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	31
Breslavska A.B. PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUNGER STUDENTS	31
Тимченко А. А. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	34
Тутченко А.А. WAYS OF PROVIDING LOGICAL-MATHEMATICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY TEACHERS.....	34
Турченко V. V. EUROPEAN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING MULTILINGUALISM IN THE EDUCATION SYSTEM.....	39

Якутенко С.І.	
CONTINUITY IN THE FORMATION OF NATIONAL WORLDVIEW OF CHILDREN AGED 5–10 YEARS	41
Якименко С.І.	
НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ 5–10 РОКІВ	41
Уста-Азизова Д.А.	
ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ МОТИВЫ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА, ПУТЁМ ВОСПИТАНИЯ СИСТЕМНОГО МЫШЛЕНИЯ УМСТВЕННЫХ И ПРАКТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ПРИ РЕШЕНИИ НЕСТАНДАРТНЫХ ЗАДАЧ	55
Usta-Azizova D.A.	
COGNITIVE AND PROFESSIONAL MOTIVES OF A FUTURE SPECIALIST, THROUGH THE DEVELOPMENT OF SYSTEMIC THINKING OF MENTAL AND PRACTICAL ACTIONS IN SOLVING NON-STANDARD PROBLEMS	55

TECHNICAL SCIENCES

Петросов Д.А., Поляков А.В.	
ПОДБОР КОЛИЧЕСТВА ДЕРЕВЬЕВ РЕШЕНИЙ ДЛЯ МЕТОДА «СЛУЧАЙНЫЙ ЛЕС» В ЗАДАЧЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ПОИСКА НА ОСНОВЕ ГЕНЕТИЧЕСКОГО АЛГОРИТМА	52
Petrosov D.A., Polyakov A.V.	
SELECTION OF THE NUMBER OF DECISION TREES FOR THE «RANDOM FOREST» METHOD IN THE PROBLEM OF MANAGING THE SEARCH PROCESS BASED ON A GENETIC ALGORITHM	52

PHILOLOGICAL SCIENCES

Эюбова Н.Р.	
КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МЕТАФОРА «БРАК ЭТО ПУТЕШЕСТВИЕ» В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ	58
Eyubova N.R.	
CONCEPTUAL METAPHOR “MARRIAGE IS A JOURNEY” IN ENGLISH AND AZERBAIJANI	58
Karimova S.	
THE GENOCIDE OF MARCH 31, 1918 IN SCIENTIFIC RESEARCH (During the years of INDEPENDENCE)	62

PUBLIC ADMINISTRATION

Сафина Р.Р.	
ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО СПАДА НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ	65
Safina R.R.	
THE IMPACT OF DEMOGRAPHIC DECLINE ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS	65

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Боляк В., Максименко О., Кізь О.	
ГЕНДЕРНІ БАР'ЄРИ У СФЕРІ БІЗНЕСУ: ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДО ПОДОЛАННЯ	44
Kiz O., Maksymenko O., Bolyak V.	
GENDER BARRIERS IN BUSINESS: FROM IDENTIFICATION TO OVERCOMING	44

JURISPRUDENCE

Буткевич А.В.	
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ	69
Butkevich A.V.	
ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF MEDIATION AS A METHOD OF ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION ON THE EXAMPLE OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY	69
Висоцький Ю.В., Білянкін А.В., Копилов Е.В.	
РЕСУРСИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	72
Vysotskyi Yu.V., Bilyankin A.V., Kopylov E.V.	
CRIMINAL ANALYSIS RESOURCES	72

Крутоголов А.В., Базаренко І. О., Копилов Е.В.	
ЩОДО ПИТАННЯ ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	77
Krutogolov A.V., Bazarenko I.O., Kopylov E.V.	
ON THE ISSUE OF THE SIGNIFICANCE OF CRIMINAL ANALYSIS IN THE ACTIVITIES OF NATIONAL POLICE UNITS OF UKRAINE	77
Назаренко О., Харченко Н.	
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕТИКИ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ	82
Nazarenko O., Harchenko N.	
THEORETICAL ISSUES REGARDING THE FORMATION OF THE ETHICS OF A PUBLIC OFFICIAL	82
Дубровський О.	
ПИТАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЗА КОДЕКСОМ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ УКРАЇНИ	86
Dubrovskiy O.	
THE QUESTION OF THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW ACCORDING TO THE CODE OF JUDICIAL ETHICS OF UKRAINE	86
Федоренко Т.Ю., Курстя М.В., Копилов Е.В.	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	89
Kyrstia M.V., Fedorenko T.Yu., Kopylov E.V.	
SEPARATE ISSUES OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN USING THE RESULTS OF COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS.....	89

MILITARY SCIENCES

УДК 378.147/355.23

Лопачева Олена Миколаївна
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛADOVA БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Lopaeva Olena Mykolaivna
Senior Lecturer, Department of Fire Training,
Dnipro State University of Internal Affairs

FIREARMS TRAINING OF POLICE OFFICERS AS A COMPONENT OF STATE SECURITY IN CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION

Анотація.

У статті розглядається вплив збройної агресії РФ проти України на функціонування правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України. Зміна умов, пов'язаних із воєнним станом, зумовила необхідність адаптації діяльності поліції до нових викликів, включаючи посилення охорони державного кордону, реагування на надзвичайні ситуації та участь у заходах з евакуації. Автор наголошує на важливості фізичної підготовки, знання правових норм і уміння використовувати вогнепальну зброю, які стали критично важливими в умовах збройного конфлікту. Зокрема, акцентується увага на необхідності проведення службового навчання, документуванні воєнних злочинів, а також законодавчих змінах, що регулюють використання зброї поліцією в умовах війни. Стаття також підкреслює важливість дотримання стандартів безпеки при використанні вогнепальної зброї, обґрунтовуючи, що професійна підготовка поліцейських та контроль за станом зброї є основою для забезпечення безпеки в суспільстві. Висновок підкреслює, що ефективне виконання службових обов'язків у воєнний час можливе лише за умов належної підготовки, знань і відповідального ставлення до використання зброї.

Abstract.

The article examines the impact of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine on the functioning of law enforcement agencies, in particular the National Police of Ukraine. The change in conditions associated with martial law has necessitated the adaptation of police activities to new challenges, including strengthening the protection of the state border, responding to emergencies, and participating in evacuation measures. The author emphasizes the importance of physical training, knowledge of legal norms, and the ability to use firearms, which have become critically important in conditions of armed conflict. In particular, the emphasis is on the need for in-service training, documentation of war crimes, and legislative changes regulating the use of weapons by the police in wartime. The article also emphasizes the importance of adhering to safety standards when using firearms, arguing that professional training of police officers and control over the condition of weapons are the basis for ensuring security in society. The conclusion emphasizes that effective performance of official duties in wartime is possible only with proper training, knowledge, and a responsible attitude towards the use of weapons.

Ключові слова: збройна агресія, Національна поліція України, правоохоронні органи, воєнний стан, фізична підготовка, вогнева підготовка, законодавчі зміни, безпека, документування воєнних злочинів, професійна підготовка, використання зброї, охорона правопорядку, реагування на надзвичайні ситуації, контроль за станом зброї, суспільна безпека.

Key words: armed aggression, National Police of Ukraine, law enforcement agencies, martial law, physical training, fire training, legislative changes, security, documentation of war crimes, professional training, use of weapons, law enforcement, response to emergencies, control over the state of weapons, public safety.

Постановка проблеми. Сучасні виклики безпеки, зокрема у контексті збройних конфліктів та агресії, вимагають від правоохоронних органів адаптації своїх функцій і методів роботи. В умовах воєнного стану, Національна поліція України стикається з новими завданнями, які потребують не лише традиційних навичок, а й підвищеної фізичної підготовки, психоемоційної стійкості та високого рівня професійної компетентності.

Однак існуюча система підготовки поліцейських в Україні часто не відповідає цим вимогам. Серед проблем, які потребують термінового вирішення, виділяються: недостатня спеціалізація у веденні бойових дій, нестача ресурсів для фізичного тренування, а також відсутність чітких стандартів щодо використання вогнепальної зброї в умовах надзвичайних ситуацій.

У контексті зростаючих загроз, важливим є аналіз ефективності сучасних методів навчання та практичної підготовки поліцейських. Необхідно дослідити, як ці фактори впливають на готовність поліцейських до виконання службових обов'язків у складних умовах, зокрема в умовах військового конфлікту.

Ця проблема є ключовою для забезпечення правопорядку і безпеки в державі, а також для підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. У ряді наукових публікацій порушуються питання, пов'язані з підготовкою поліцейських та застосуванням вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. Наприклад, у роботах Курбатова, І. А. розглядаються аспекти фізичної підготовки правоохоронців, необхідні для забезпечення їхньої ефективності в критичних ситуаціях [1]. Мельник, С. В. аналізує вплив збройного конфлікту на структуру і функції правоохоронних органів, вказуючи на необхідність адаптації навчальних програм до нових викликів [2]. Лисенко, О. М. підкреслює важливість правового регулювання застосування вогнепальної зброї, що стає особливо актуальним в умовах зростання злочинності під час війни [3]. Сидоренко, Т. В. розглядає питання підготовки працівників поліції до дій у надзвичайних ситуаціях, акцентуючи увагу на важливості стресостійкості [4]. Коваленко, П. О. вивчає психоемоційну підготовку поліцейських, підкреслюючи її значення для безпеки не лише самих правоохоронців, але й цивільного населення [5]. Ці дослідження формують основу для подальшого вдосконалення системи підготовки поліцейських в умовах сучасних викликів.

Метою статті є дослідження та аналіз ефективності вогневої підготовки працівників поліції в умовах воєнного стану в Україні, а також визначення необхідних правових та організаційних змін, що сприяють підвищенню безпеки та професіоналізму поліцейських у виконанні їхніх обов'язків. Стаття також має на меті окреслити ключові аспекти, що впливають на якість підготовки, зокрема законодавчі зміни, потреби в практичних навичках та вміннях, а також роль психологічної стійкості в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Збройна агресія РФ проти України суттєво змінила умови функціонування державних структур, зокрема правоохоронних органів. У відповідь на ці виклики, діяльність Міністерства внутрішніх справ України (далі - МВС) набула нових рис, що відображає зростання важливості національної безпеки. Підрозділи МВС почали активно впроваджувати заходи, спрямовані на зміцнення охорони державного кордону, проведення спеціальних операцій та запобігання порушенням публічного порядку, що стало особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Запровадження воєнного стану, проголошеного з початком збройної агресії, передбачає серйозні зміни в організації роботи державних органів. Це включає підвищення рівня готовності сил правопорядку, збільшення їхніх функціональних обов'язків і адаптацію до нових викликів. Працівники поліції, подібно до інших громадян, були змушені працювати в умовах надмірного навантаження, що передбачає не лише звичайні функції з протидії злочинності, а й активну участь у забезпеченні безпеки під час військових дій.

Однією з ключових проблем стала необхідність відсічі збройній агресії, що зумовила постійне залучення особового складу Національної поліції України (далі - НПУ) до несення служби на блокпостах, реагування на надзвичайні ситуації, участі в евакуаційних заходах, а також у розмінуванні деокупованих територій. Це, у свою чергу, стало основою для підвищення рівня безпеки в державі, оскільки забезпечення правопорядку в умовах війни вимагало злагодженої роботи усіх силових структур. На додаток до традиційних функцій, на поліцейських також покладалася важлива роль у документуванні воєнних злочинів, що вимагає не лише оперативних знань, а й юридичних навичок. Уміння користуватися вогнепальною зброєю стало невід'ємною складовою професійної підготовки поліцейських. Застосування вогнепальної зброї набуло нового значення в контексті не лише особистої безпеки працівників поліції, а й захисту цивільного населення від загроз з боку агресора, колаборантів та мародерів [5].

Протидія організованій кримінальній діяльності, забезпечення порядку під час евакуації громадян, виявлення диверсійно-розвідувальних та терористичних груп, а також запобігання колабораційній діяльності є надзвичайно складними завданнями, які вимагають від правоохоронних органів високого рівня підготовки та професійності. У цих умовах володіння вогнепальною зброєю та боєприпасами стає не лише важливим, а й життєво необхідним аспектом діяльності поліцейських.

Використання вогнепальної зброї представниками правоохоронних органів є складним і відповідальним процесом, що вимагає від поліцейських не лише технічних навичок стрільби, а й глибокого розуміння законодавчих норм, етичних стандартів і психології ризику. Ключовим моментом у цьому контексті є особиста безпека поліцейського, а також безпека тих, хто його оточує. Поліцейські, виконуючи свої обов'язки, повинні діяти так, щоб уникнути ненавмисного заподіяння шкоди собі або іншим. Наприклад, зняття запобіжника з положення «запобігання» без реальної потреби може призвести до небезпечних наслідків, таких як випадкові постріли, що можуть загрожувати цивільним особам, тваринам або транспортним засобам.

Ситуація, яка сталася в Дніпрі у 2023 році, яскраво демонструє важливість чіткого розуміння порядку застосування вогнепальної зброї. В даному випадку поліцейський застосував вогнепальну зброю проти особи, яка активно чинила опір [6].

Цей інцидент підкреслює необхідність ретельного аналізу дій службової особи, адже наслідки таких рішень можуть бути трагічними. Поліцейські повинні мати не лише вміння користуватися зброєю, але й знати правові норми, які регламентують її застосування в різних ситуаціях.

Проблема необережного поводження зі службовою вогнепальною зброєю може мати серйозні наслідки, включаючи втрати серед цивільного населення. У зв'язку з цим критично важливим є постійний моніторинг стану зброї, умов її зберігання та готовності до використання. Поліцейські зобов'язані забезпечувати належне зберігання вогнепальної зброї, регулярно перевіряти її працездатність і мати навички роботи з новими видами зброї, що впроваджуються в підрозділи правоохоронних органів.

У сучасних умовах, зокрема під час війни, поліцейські стикаються з новими викликами, які вимагають адаптації до змінюваного середовища безпеки, включаючи впровадження нових технологій та видів зброї. Важливість цієї адаптації важко переоцінити, оскільки зростання рівня насильства та загроз вимагає від правоохоронних органів не лише вдосконалення фізичної підготовки, але й інтеграції нових методик та технологій, що сприяють підвищенню ефективності виконання їхніх обов'язків.

В наш час питання про-фесійної спрямованості набуває нового значення у контексті вимог та завдань сучасного правоохоронного середовища. Важливість розуміння та внутрішнього сприйняття цілей та завдань професійної діяльності стає визначальною у формуванні ефективного фахівця. Зміни, що відбуваються у сутності професійної спрямованості, відображаються у посиленні мотивації, що пов'язана з виконанням службових обов'язків, бажанні професійного зростання та підвищення успішності у професійній сфері, а також у збільшенні відчуття відповідальності перед суспільством [8, с. 445]

Навчання поліцейських повинно бути систематичним і включати сучасні підходи до тактики ведення операцій, використання технічних засобів і зброї. Це навчання має забезпечити не лише їхню особисту безпеку, але й безпеку цивільних осіб, які перебувають у зоні виконання службових обов'язків. Важливою складовою цього процесу є також підвищення рівня психологічної стійкості поліцейських, оскільки стресові ситуації можуть значно впливати на їхні рішення та реакції.

Розвиток вогневої підготовки та навчання влучній стрільбі з вогнепальної зброї важливий не лише в Україні, а також у провідних країнах світу. Фахівці аналізують нові інноваційні методи навчання влучній стрільбі та адаптують свої навчальні програми для вогневої підготовки [7, с. 62].

Комплексний підхід до підготовки правоохоронців має охоплювати не лише теоретичні знання щодо законодавства, етики і прав людини, але й практичні навички, які дозволяють оперативно реагувати на різноманітні загрози. Це передбачає регулярні тренування, симуляції ситуацій, що можуть

виникнути під час служби, а також участь у семінарах і навчальних курсах, що зосереджуються на новітніх технологіях у сфері безпеки.

Така підготовка повинна відповідати сучасним вимогам і стандартам, враховувати специфіку роботи в умовах війни та загроз безпеці, а також нові тенденції у криміналістичній діяльності. У результаті поліцейські зможуть більш ефективно забезпечувати правопорядок, профілакувати злочинність, а також оперативно реагувати на загрози, що виникають у їхній діяльності. У свою чергу, це сприятиме формуванню довіри громадськості до правоохоронних органів і підвищенню їхньої ефективності в умовах, що постійно змінюються.

Таким чином, належна вогнева підготовка працівників поліції стає однією з найважливіших умов ефективного несення служби в умовах воєнного стану. Проблема необережного поводження зі зброєю є невід'ємною частиною загального контексту забезпечення безпеки. Необхідність швидкої реакції на загрози, точності стрільби та вміння оцінювати небезпечні ситуації стають основою для тих, хто має дозвіл на носіння, зберігання, використання та застосування вогнепальної зброї.

Крім того, знання правових норм та інструкцій щодо застосування вогнепальної зброї є невід'ємними складовими професійної підготовки поліцейських. Вони мають чітко розуміти, в яких ситуаціях застосування сили є виправданим, а в яких—недопустимим. Це знання забезпечує не лише захист прав і свобод громадян, але й служить основою для довіри до правоохоронних органів з боку суспільства. Без чітких стандартів і відповідної підготовки ризики збільшуються, що може призвести до погіршення ситуації з безпекою в державі в цілому. Отже, можна підсумувати, що для успішного виконання службових обов'язків під час воєнного стану надзвичайно важливими є професійна підготовка поліцейських, обізнаність про правові норми, відповідальне ставлення до використання вогнепальної зброї, а також постійний контроль за станом зброї. Це дозволяє знизити ризики випадкових інцидентів та підвищити ефективність правоохоронних органів у забезпеченні безпеки та порядку в суспільстві.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану необхідність забезпечення високого рівня вогневої підготовки поліцейських стає більш актуальною, ніж будь-коли раніше. Успішне виконання службових обов'язків, включаючи забезпечення громадського порядку та безпеки, вимагає не лише професійних навичок, але й глибокого розуміння правових норм та оперативної готовності реагувати на загрози. Належна організація навчальних програм, адаптація до нових викликів та підтримка психологічної стійкості правоохоронців є ключовими факторами, що сприяють підвищенню ефективності Національної поліції України. Таким чином, подальше дослідження та впровадження сучасних підходів у вогневу підготовку є необхідними для забезпечення безпеки в умовах збройного конфлікту та зміцнення довіри до правоохоронних органів з боку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Курбатов І. А. Фізична підготовка працівників поліції: нові виклики та можливості. *Право та суспільство*. 2022. № 3. С. 45-50.
2. Мельник С. В. Вплив збройного конфлікту на структуру та функції правоохоронних органів України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2023. Вип. 2. С. 67-75.
3. Лисенко О. М. Правове регулювання застосування вогнепальної зброї в умовах збройного конфлікту. *Журнал кримінального права та процесу*. 2023. Т. 12. № 1. С. 88-95.
4. Сидоренко Т. В. Підготовка працівників поліції до дій у надзвичайних ситуаціях: сучасні підходи. *Вісник кримінології*. 2022. Вип. 4. С. 56-62.
5. Коваленко П. О. Психоемоційна підготовка поліцейських в умовах стресу: проблеми та рішення. *Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. Вип. 1. С. 102-109.
6. Стрільяніна та бійка з поліцейськими в Дніпрі. Що відомо про подію і що кажуть правоохоронці та юристи. URL: https://lb.ua/society/2023/08/30/572577_strilyanina_biyuka_z_politseyskimi.html (дата звернення: 25.10.2024).
7. Лопаєва О., Бойко О.. Система підготовки поліцейських в Україні та закордонний досвід. *International Science Journal of Education & Linguistics* 2.2 2023 p. 56-62.
8. Поливанюк В.Д., Король К.С. Особливості діяльності підрозділів Національної поліції під час запровадження воєнного ста-ну. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. No 6. С. 444

EARTH SCIENCES

УДК 551, 556, 911, 912.412

Стасив И. В.
Геолог-краевед

ВЕРСИЯ О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЛИНИЙ НА ДНЕ МОРЕЙ И ОКЕАНОВ.

Stasiv I. V.
Local Geologist<https://doi.org/10.5281/zenodo.14388605>

VERSION ABOUT THE ORIGIN OF LINES ON THE BOTTOM OF SEAS AND OCEANS.

Аннотация:

В статье автором дано краткое описание Мирового океана и его океанического дна. Приведено описание образования подводных срединно-океанических хребтов и глубинных разломов, в пределах которых сосредоточены богатые золоторудные и другие виды проявлений. Со временем они разрушались, образуя на дне океанов рудоносные богатые россыпные скопления, содержащие золото и другие рудные компоненты. Данными подводными золоторудными рудными проявлениями заинтересовались инопланетные пришельцы, которые приступили к их поискам и добыче, оставляя на дне океанов линии и площадки, после проведения поисковых и добычных работ. Для отправки добытого золота и других рудных компонентов на их планету, ими строились в прибрежных зонах океанов аэродромные площадки, которые в период наступившего всемирного потопы были затоплены. Это привело инопланетных пришельцев завершить поисковые работы и добычу рудных проявлений под океанами, возвратившись на проживаемую ими планету.

Abstract:

In the article, the author provides a brief description of the World Ocean and its ocean floor. A description is given of the formation of underwater mid-ocean ridges and deep faults, within which rich gold ore and other types of occurrences are concentrated. Over time, they were destroyed, forming ore-bearing rich placer accumulations containing gold and other ore components on the ocean floor. Aliens became interested in these underwater gold ore deposits and began searching for and mining them, leaving lines and sites on the ocean floor after searching and mining. To send the mined gold and other ore components to their planet, they built airfield sites in the coastal zones of the oceans, which were flooded during the global flood. This led the aliens to complete their exploration and mining of ore deposits under the oceans, returning to the planet they inhabited.

Ключевые слова: Мировой океан; формирование океанического дна; образование золоторудных и других рудных россыпных проявлений; происхождение таинственных линий и площадок на дне океанов в период деятельности инопланетных пришельцев; происхождение площадных прибрежных загрузочных сооружений на дне океанов.

Key words: World Ocean; formation of the ocean floor; formation of gold ore and other ore placer occurrences; the origin of mysterious lines and areas on the bottom of the oceans during the period of activity of aliens; origin of areal coastal loading structures on the ocean floor.

Введение. Площадь поверхности Мирового океана на планете Земле, в состав которого входят океаны и моря, составляют около 70% земной поверхности, из которых только 7% исследовано на сегодняшний день. Мировой океан представляет собой единое водное пространство, части которого отделены друг от друга материками и островами, в состоящие из Атлантического, Тихого, Индийского и Северного Ледовитого океанов.

Океаническое дно океанов покрыто системой разломов и трещин, возникших в период дрейфа континентов, когда океаническая кора подвергалась растяжениям и сжатиям. Напряжения, возникавшие в эти периоды в земной коре, образовывали длинные рифтовые зоны и срединно-океанические подводные хребты, местами выступающие в виде островов, к которым были приурочены зоны вулканотектонической активности с подводными и островными вулканами. Срединно-океанические хребты

представляют собой горные образования шириной в несколько сотен километров и высотой около 2-3 км.

По мнению ряда исследователей, осевые части срединно-океанических хребтов, сильно расчленены глубокими рифтовыми впадинами, которые характеризуются повышенными тепловыми потоками, сейсмичностью, интенсивным магматизмом основного состава, локальной гидротермальной деятельностью. Большая их часть, разбита на сегменты трансформными разломами, преимущественно широтного и субширотного простирания.

В пределах срединно-океанических глубинных разломов и рифтовых зон Мирового океана, сосредоточены огромные минеральные ресурсы, хранящие большие запасы разных типов руд, минералов и топлива, возможно превышающие ресурсы земной суши. Подводные глубинные разломы играли важную роль в локализации различных видов

полезных ископаемых, в том числе золота, так как они служили путями проникновения к наземной подводной поверхности рудоносных магматических и гидротермальных растворов.

На раннем этапе формировались подводные коренные рудные проявления, находящиеся вдоль срединно-океанических хребтов, со временем разрушались и размывались подводными океаническими течениями, образуя на дне океанов рудоносные россыпные скопления, содержащие золото и другие полезные рудные компоненты. Самые перспективные рудоносные площади находятся в центральных и прибрежных частях Атлантического, Тихого и Индийского океанов, залегая на довольно умеренных глубинах от 850 – до 4,2 тыс. м. Изучение Мирового океанского дна и прибрежных зон в наше время, имеет огромный практический интерес. Его недра хранят большие запасы разнообразных руд, минералов и топлива, возможно превышающие ресурсы территории земной суши Земли. Но придет время, когда человечество на Земле в ближайшем будущем, станет использовать эти несметные богатства Мирового океана для своих нужд.

Актуальность и цель данной статьи состоит в том, что при просмотре спутниковых снимков планеты Земля на Google картах, можно увидеть на дне Мирового океана и ряда морей сотни загадочных прямых, пересекающихся и параллельных линий. Длина их составляет порядка тысячи километров, а ширина от 2 до 18 км, но местами до 40 км. По мнению ряда специалистов, что эти линии образованные на дне океанов, могут быть следами от работы больших подводных машин пришельцев внеземной цивилизации. Местами на них отмечаются площадки размером от 80-500 до 300-1900 км, на которых очевидно ими проводилась добыча выявленных подводных россыпных рудных проявлений. Все эти линии можно просмотреть в приложении на Google Картах, набрав приведенную ниже ссылку: https://www.google.com.ua/maps/@25.1450176,65.5786857,175261m/data=!3m1!1e3?hl=ru&entry=ttu&g_ep=EgoyMDI0MTAyOS4wIKXMDSoASAFAQAw%3D%3D

Изучив и проанализировав соответствующие материалы, я решил высказать свою версию об их происхождении. Суть ее заключалась в том, что основной причиной их возникновения, являлись проводимые пришельцами внеземной цивилизации подводные поиски россыпных рудных проявлений и их попутную добычу. Прибыли они на планету Земля вероятно в период последнего ледникового периода, когда уровень океанов был пониженный и доступ до изучения их дна был возможным.

Научная новизна этой статьи состоит в том, что в те древние времена, пришельцев внеземной цивилизации неоднократно посещавших нашу планету многие тысяч лет назад, больше всего интересовало золото. По своим свойствам, золото очень им подходило для использования в астрономии и освоении космоса. Главной особенностью золота заключается в том, что оно инертное и не с чем не

вступает в реакцию. Еще золото является хорошим проводником электричества и способно отражать энергию инфракрасного излучения. Во Вселенной золото относится к самому редкому элементу. Поэтому очевидно инопланетные пришельцы, в те далекие времена, могли использовать планету Земля, как крупнейший золотоносный рудник для добычи золота.

Вначале они проявляли интерес к коренным золоторудным полезным ископаемым, находившимся на поверхности Земли, которые впоследствии при добыче золота, были изрыты карьерами. Однако в процессе происходящих в те времена на Земле глобальных природных катастроф, инопланетяне, очевидно, решили перейти к поискам и добыче золота на дне океанов. На первом этапе подводных поисковых работ для выявления перспективных золоторудных площадей на дне океанов, ими, вероятно, проводилось геофизическое сканирование с помощью плавающих подводных аппаратов. На спутниковых картах дно океанов от них, покрыто большим количеством прерывистых тонких линий, шириною до 2 км.

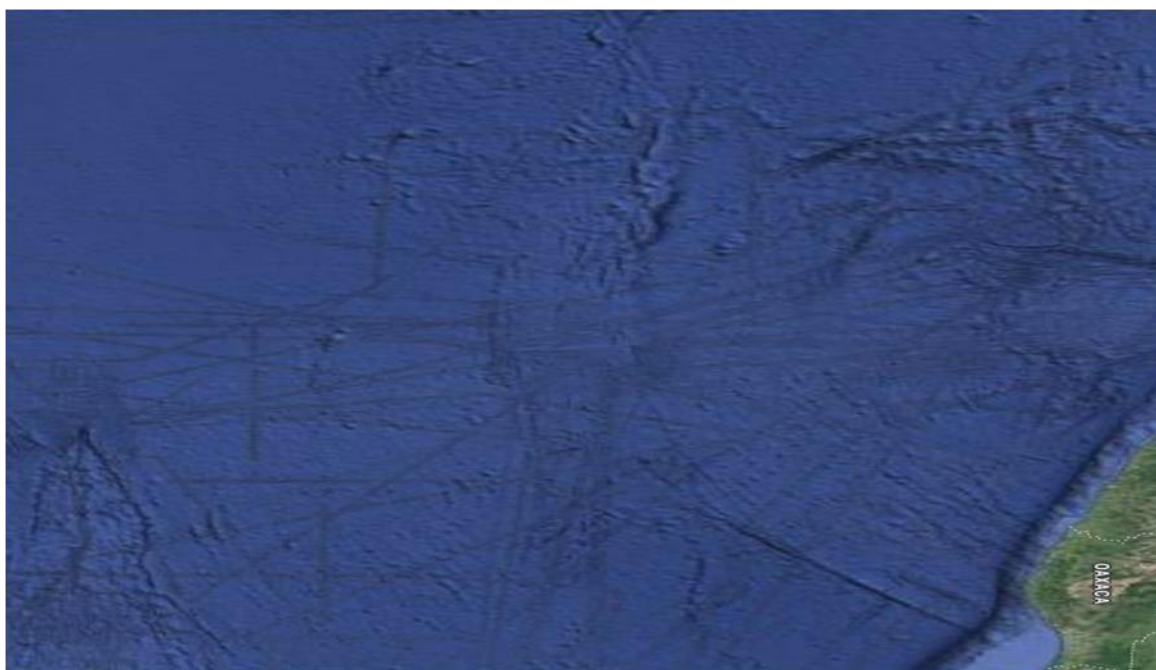
Потом, после выявления перспективных россыпных золоторудных зон, они переходили на более детальные поисковые работы в основном вдоль глубинных разломов и пересекающихся с ними субширотными трансформными разломами, расположенных на дне океанов и в продольном направлении срединно-океанических хребтов, в пределах которых ими были выявленные богатые россыпные проявления золота (Снимок 1). Наряду с золотом в выявленных россыпных проявлениях в переменных количествах присутствовали ильменит, циркон, монацит, рутил, хром, магнетит, касситерит, платина, олово, алмазы и другие минералы.

На выявленных россыпных проявлениях золота, пришельцами в дальнейшем начинались проводиться детальные площадные поисковые работы с попутной добычей россыпного золота и других рудных компонентов. При этих поисковых и добычных работах, они, очевидно, использовали специальное подводное оборудование, с помощью которого на выявленных перспективных россыпных рудных площадках, проводили добычу со дна океанов золото и другие попутные рудные полезные компоненты. Добытые после переработки рудные металлы и нерудные компоненты, пришельцы с помощью подводной спецтехники вывозили их на прибрежные площадки, на которых проходила загрузка в космические аппараты для отправки на проживаемую ими планету.

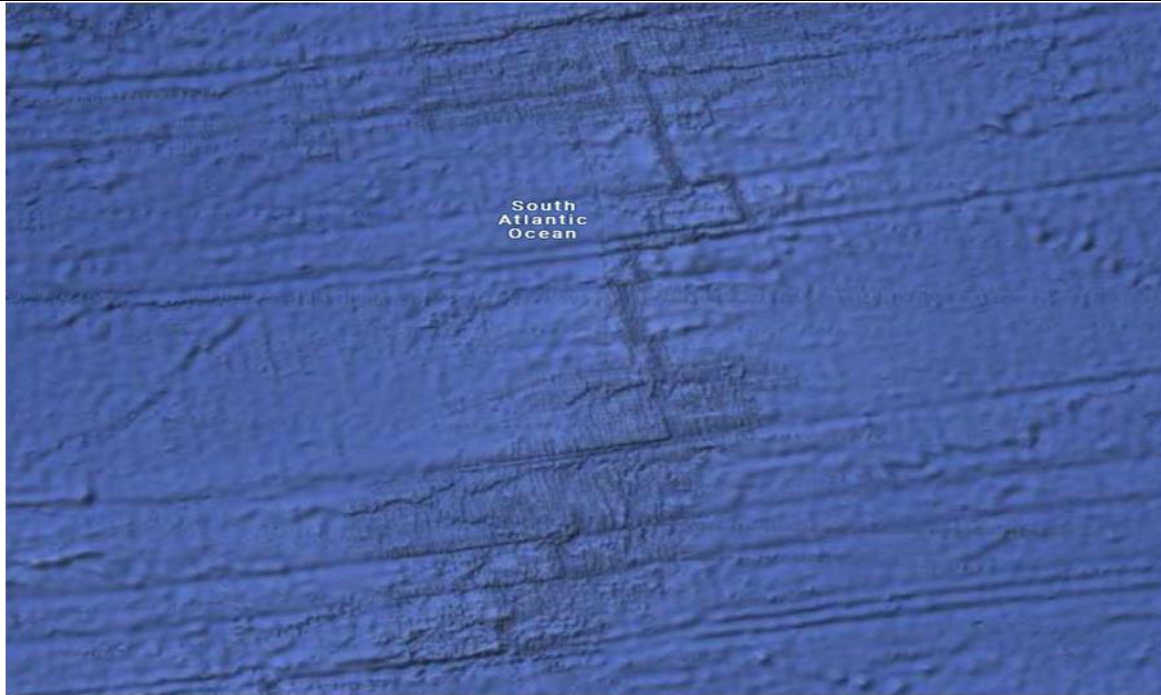
Это хорошо видно на спутниковых картах, от которых дно океанов в районах глубинных разломов и срединно-океанических хребтов покрыто линиями шириной от 12-18 до 40 км и добывающими площадками шириной 80-500 км и длиной 300-1900 км, на которых проводилась добыча золота и других попутных полезных компонентов (Снимки 1, 2, 3, 4, 5).



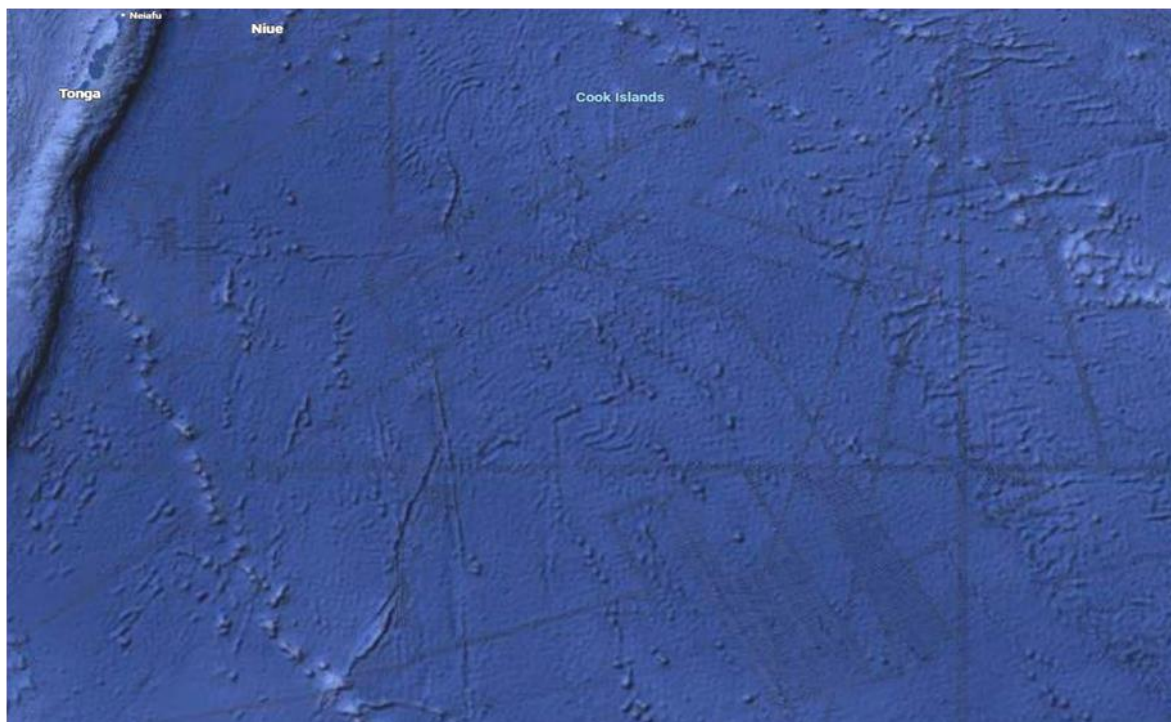
Снимок 1. Зоны глубинных разломов и срединно-океанического хребта на дне Атлантического океана покрытых линиями и добывающими россыпными рудными площадками. Координаты $25^{\circ}44'27.9''N$ $43^{\circ}32'44.1''W$.



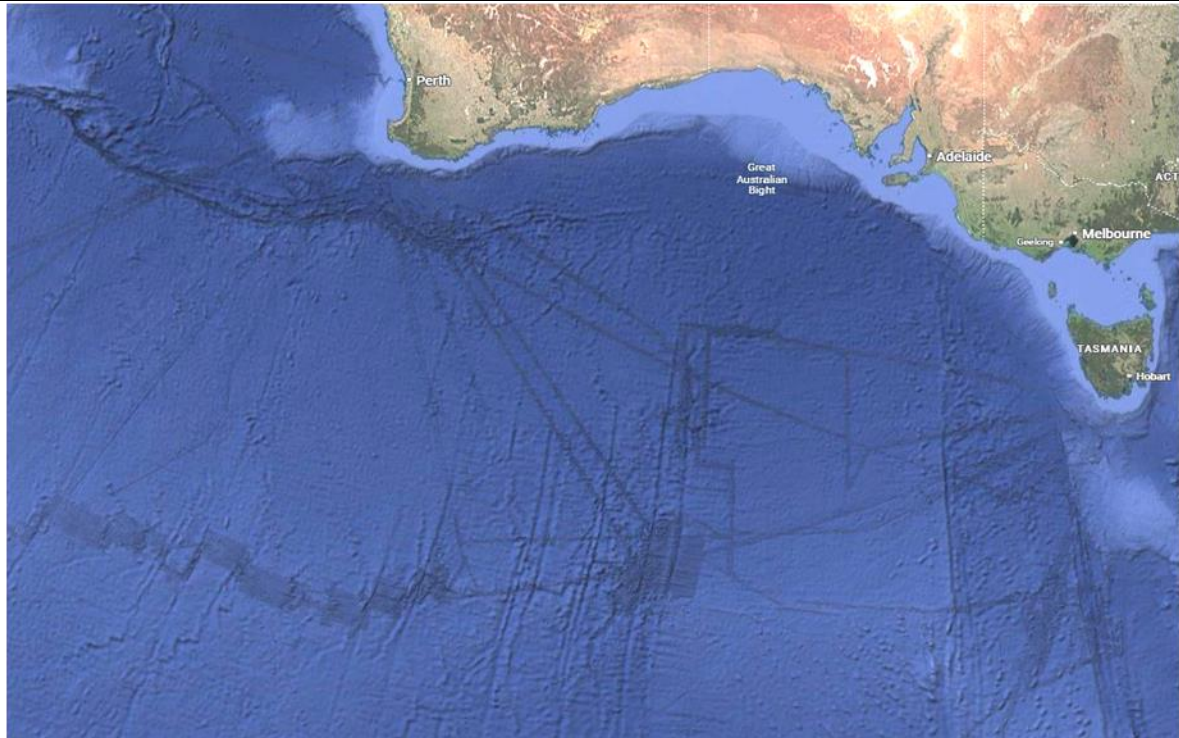
Снимок 2. Зоны глубинных разломов на дне Атлантического океана покрытых линиями и добывающими россыпными рудными площадками. Координаты $33^{\circ}03'03.2''S$ $14^{\circ}24'03.0''W$.



Снимок 3. Линии и добывающие россыпные рудные площадки на дне Тихого океана в западной части. Координаты $9^{\circ}39'48.0''N$ $104^{\circ}11'30.4''W$.



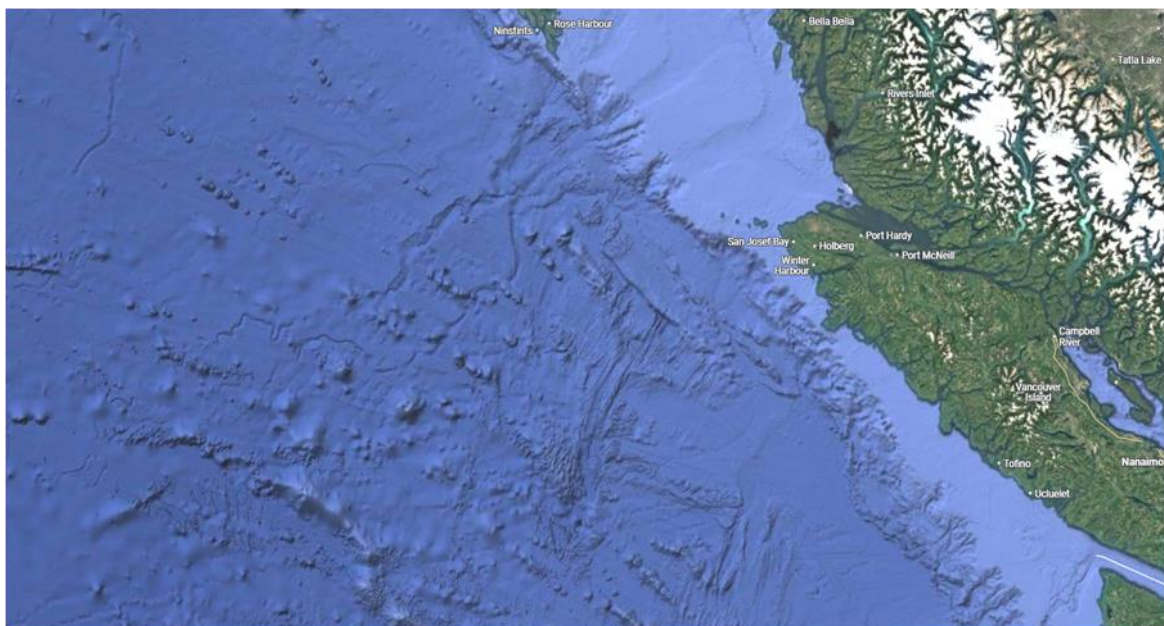
Снимок 4. Линии и добывающие россыпные рудные площадки на дне Тихого океана в юго-западной части. Координаты $33^{\circ}43'14.8''S$ $158^{\circ}46'45.3''W$.



Снимок 5. Линии и добывающие россыпные площадки на дне Индийского океана возле юго-западной части Австралии. Координаты $49^{\circ}04'40.7''S$ $126^{\circ}44'23.0''E$.

На начальном этапе ведения подводных работ по поиску и добычи рудных залежей на дне океанов, климат на Земле был холодным, так как в это время, возможно, происходило завершение ледникового периода, и уровень вод в океанах был понижен. Данное раннее понижение берега океанов хорошо просматривается на спутниковых картах, где на восточных территориях прибрежных зон Северной Америки, Африки, Индии и Европы под океа-

нами наблюдаются русла рек вытекавшие с поверхности континентов. Под водами континентов они отслеживаются под водой на расстоянии от 200 до 500 км от современных берегов (Снимок 6). Очевидно, уровень воды в океанах в то время был ниже, что позволяло пришельцам проводить поисковые работы и добычу выявленных рудных россыпей на небольших глубинах, а также вдоль мелководных прибрежных береговых зон.



Снимок 6. Русла рек на дне Тихого океана вытекаемых с континента Северной Америки до Всемирного потопы. Координаты $50^{\circ}56'44.7''N$ $131^{\circ}52'42.6''W$.

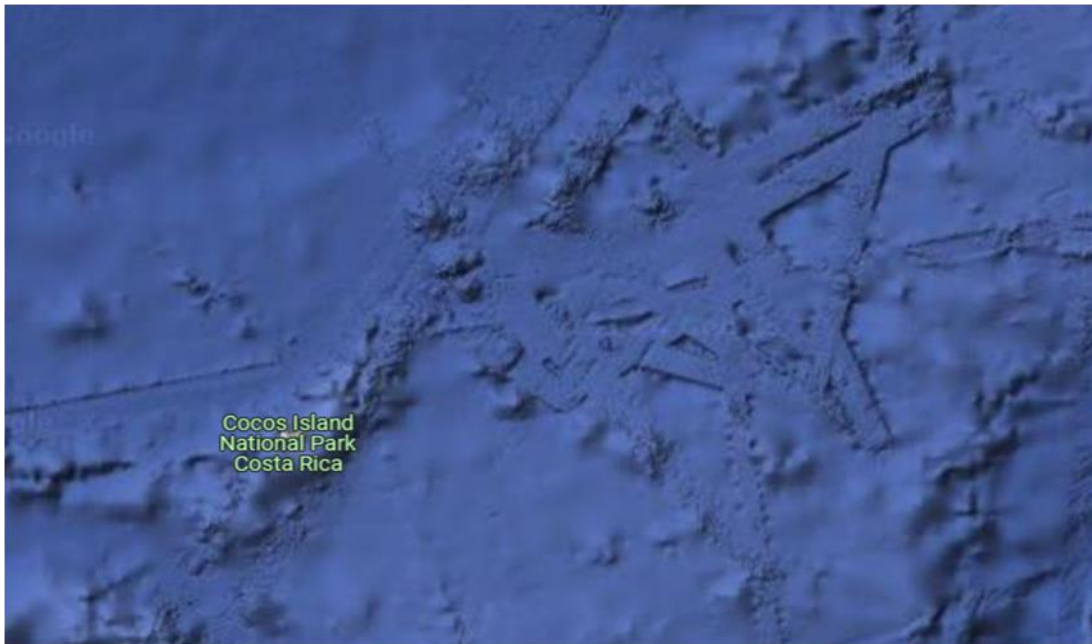
на спутниковых картах восточная береговая зона восточной части Северной и Южной Америки,

на которых береговые склоны покрыты многочисленными линиями и площадками, где инопланетные пришельцы, очевидно, вели поиски и добычу

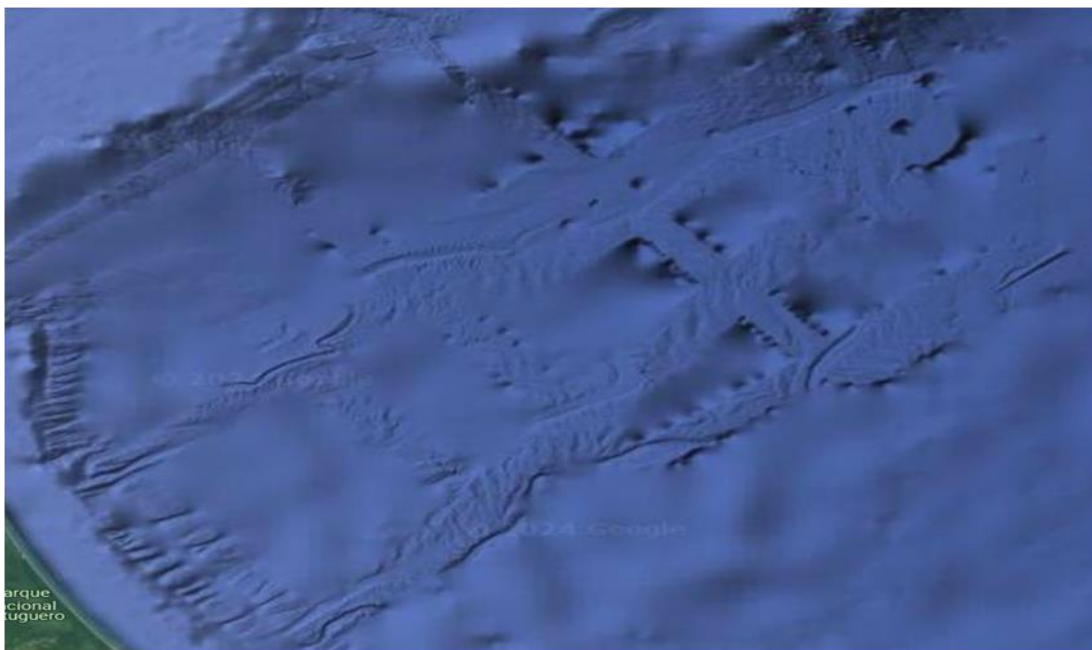
прибрежно-океанических россыпных рудопроявлений. Данные россыпные проявления, вероятно, образовывались в результате разрушения коренных рудопроявлений, находящихся в прибрежных горных массивах материков, расположенных вдоль берегов Тихого, Атлантического и Индийского океанов.

Для загрузки и отправки добытого золота и других рудных компонентов на их планету, ими в те времена в пределах безводных прибрежных территориях Атлантического и Тихого океанов были построены огромные площадные сооружения в

виде аэродромов [1]. Впоследствии с наступлением Всемирного потопа на Земле и в связи с повышением воды в океанах, они были подтоплены, оказавшись под водой до глубины около 1800 метров. При просмотре спутниковых снимков Google Earth, эти подводные сооружения хорошо видны у западного побережья Коста-Рики в Тихом океане (Снимок 7) и к северо-востоку в 100 км от границы между Коста-Рикой и Никарагуа в Карибском море Атлантического океана (Снимок 8).



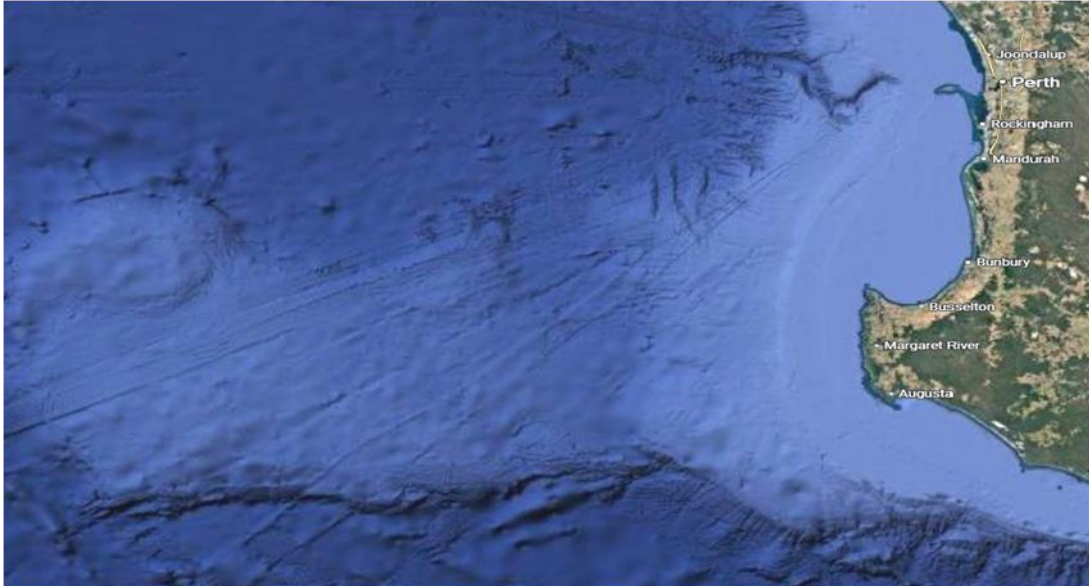
Снимок 7. Площадное подводное сооружение у западного побережья Коста-Рики в Тихом океане. Географические координаты $5^{\circ}56'29.0''N$ $85^{\circ}58'40.9''W$.



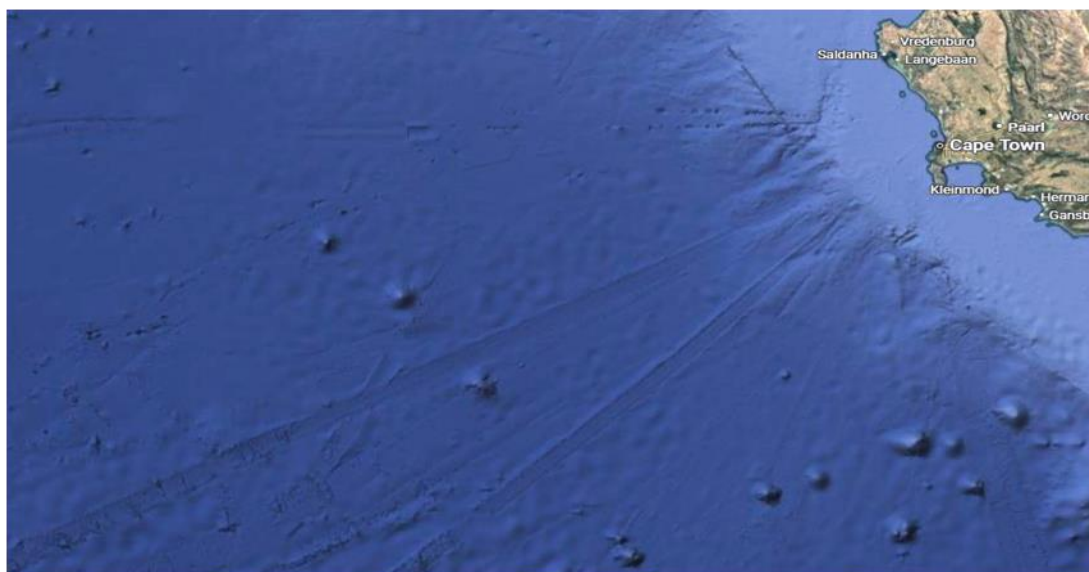
Снимок 8. Площадное подводное сооружение к северо-востоку в 100 км от границы между Коста-Рикой и Никарагуа в Карибском море Атлантического океана. Географические координаты $11^{\circ}10'02.1''N$ $82^{\circ}40'22.2''W$.

После раннего повышения уровня воды в океанах, инопланетные пришельцы решили продолжить добычу россыпного золота и других попутных полезных компонентов под океанами, что бы завершить данные виды подводных поисков и добычи. Для отправки добытых руд в то время на свою планету, ими, вероятно, использовались прибрежные береговые площадки. Они были расположенные на

востоке и западе Американских континентов, на южной части Африканского континента (Снимок 9), на юго-западной части Австралийского континента (Снимок 10) и острова Тасмания. На их прибрежных зонах со стороны океанов на спутниковых картах хорошо видны серии подводных линий, сходящихся своими концами на берегах континентов и ряда островов.



Снимок 9. Прибрежные береговые зоны южной части Африканского континента, которые использовались для отправки добытых руд. (Снимок 9). Географические координаты $33^{\circ}37'21.2''S$ $112^{\circ}38'46.4''E$



Снимок 10. Прибрежные береговые зоны юго-западной части Австралийского континента, которые использовались для отправки добытых руд. Географические координаты $35^{\circ}01'03.4''S$ $16^{\circ}31'35.1''E$

Заключение. Изложенная в статье версия о происхождении линий на дне океанов, заключалась в том, что основной причиной их возникновения, вероятно, являлись проводимые пришельцами внеземной цивилизации в период последнего ледникового периода, подводные поиски россыпных рудных проявлений и их попутную добычу. Уровень воды в океанах в то время на Земле был понижен. Добытые рудные компоненты потом отправлялись с построенных ими площадок в прибрежных зонах

континентов. Для проведения этих подводных работ пришельцами использовались специальные подводные оборудования, которыми проводились поиски и добыча золоторудных и других попутных рудных компонентов, а так же их погрузка и вывоз. Добытые рудные компоненты потом отправлялись с построенных ими площадок в прибрежных зонах континентов.

По убеждению некоторых ученых, запасы рудных компонентов, металлов и топлива находящиеся на дне Мирового океана и в прибрежных зонах континентов, значительно превышают ресурсы твердой земной поверхности. Поэтому возникает необходимость в проведение исследовательских и поисковых работ по изучению океанических и морских подводных территорий, для выявления рудных, нефтегазоносных и других видов полезных ископаемых, что обогатит в будущем проживающее человечество на планете Земле.

Список литературы:

1. Николаенко Б. На дне Тихого океана археолог нашел странное сооружение, похожее на аэропорт. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://apostrophe.ua/news/world/2020-04-23/na-dne-tihogo-okeana-arheolog-nasel-strannoe-sooruzenie-pohojee-na-aeroport-foto/194954> (дата обращения: 17.11.2024).

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37.091.3

Kachnov Vladimir Alexandrovich
Nazarbayev Intellectual School of Aktau
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14388705>

THE INFLUENCE OF RESEARCH FORMATS IN SMALL GROUPS ON THE ABILITY OF 8TH GRADE STUDENTS TO FIND OPTIMAL SOLUTIONS

Abstract

Modern education emphasizes the development of critical thinking, teamwork, and the ability to find optimal solutions. This study explored the impact of free discussion, step-by-step analysis, and brainstorming on eighth graders' problem-solving skills. Each format has its strengths and limitations: free discussion fosters creativity but can become chaotic; step-by-step analysis organizes the process but reduces flexibility; brainstorming generates diverse ideas but requires careful filtering. Proposed solutions include role distribution, time management, and reflection.

Key words: critical thinking, teamwork, problem-solving skills, free discussion, step-by-step analysis, brainstorming, group research activities.

Modern education places special emphasis on developing skills essential for the 21st century, such as critical thinking, teamwork, and rational decision-making [1, p. 5]. One effective tool for achieving these goals is group research activities. This study, conducted at the Nazarbayev Intellectual School, aimed to explore the impact of various group work formats on the ability of eighth graders to solve mathematical problems.

The study consisted of several stages. The first and most crucial step was to determine the group work formats to be used with students. For instance, free discussion allowed students to independently assign roles and plan the solution to a problem without a strict structure [2, p. 12]. The step-by-step format involved the group completing predefined stages: first, analyzing the problem conditions, then exploring possible solutions, selecting the most appropriate approach, and finally presenting the solution. Brainstorming focused on generating as many ideas as possible, which were then analyzed and discussed to select the best solution [3, p. 23].

In the second stage of the study, identical mathematical problems were prepared for the groups, offering multiple solution options. The students were tasked with determining the most suitable method. In the final stage, data was collected: the rationality of the chosen methods was analyzed, the level of participant involvement was assessed, their ability to justify their decisions was evaluated, and surveys were conducted to determine the convenience and effectiveness of the proposed formats.

The theoretical foundation of this research was built on the work of L. S. Vygotsky, who emphasized the critical role of social interaction in the learning process, arguing that it is fundamental to the cognitive development of an individual [4, p. 40]. His concepts of the zone of proximal development and the significance of collaboration underpinned the analysis of the collected data. For instance, during problem-solving activities, students working in groups were able to seek as-

sistance from more experienced peers or teachers, fostering the adoption of new methods and approaches to problem-solving. Additionally, group interactions were observed to encourage active discussion, idea exchange, and collaborative efforts to identify optimal solutions, exemplifying Vygotsky's principles on the importance of social interaction in learning.

Furthermore, the research of Johnson and Johnson on cooperative learning, which emphasizes the organization of students' collaborative activities to achieve shared goals, provided another significant theoretical framework [5, p. 48]. These approaches enabled a thorough analysis of the data, interpreting it through the lens of contemporary pedagogical theories such as socialization and active learning. This perspective offered a deeper understanding of how teamwork influences the development of students' cognitive and social skills, highlighting the transformative potential of cooperative educational practices.

Each work format demonstrated its advantages and limitations, which were identified during the analysis. Free discussion fostered interaction and creativity among participants. According to the survey results, 85% of students stated that this format helped them generate new ideas and gain a better understanding of the material. However, 40% highlighted difficulties associated with the chaotic nature of the process, and 30% noted that some group members participated minimally.

Step-by-step research, on the other hand, ensured a structured approach and uniform involvement of all participants. This was confirmed by 78% of students, who also noted that the clear stages helped them effectively organize the process of solving tasks. At the same time, 25% of students reported a lack of flexibility, which they felt limited their ability to adapt to complex or non-standard tasks.

Brainstorming, according to 92% of participants, proved to be the most effective tool for generating ideas: on average, about 15 proposals per task were put forward during a single session. However, as practice

showed, 60% of students noted that selecting suitable ideas, discarding unsuitable ones, and structuring the results required additional effort. This occasionally slowed down the transition to the practical part.

It should be noted that the study identified typical challenges in group work that require special attention when organizing the educational process. One of the key issues was the uneven participation of students. Some group members preferred to remain in the background, shifting responsibility to more active classmates [6, c. 56]. To address this, the distribution of roles was effectively implemented, assigning each group member a specific task. For instance, one student acted as an analyst responsible for evaluating ideas, another as a designer focused on presenting results, and a verifier ensured the accuracy of the solution.

Another common difficulty was conflict within the group, often arising from disagreements about problem-solving methods or differing opinions on time allocation. To resolve these conflicts, a "reasoned choice" rule was introduced, requiring any proposal to be supported by logical arguments and evidence. This approach not only reduced the intensity of disputes but also fostered the development of students' critical thinking and argumentation skills.

The lack of time also proved to be a significant obstacle. Students noted that without clearly defined time limits, task completion could be delayed. To address this issue, strict time frames were implemented for each stage of work, monitored with the help of a timer. This approach not only improved organization but also helped students develop time management skills, which are essential for academic and professional success.

The results of the study highlighted the effectiveness of various work formats, depending on the objectives of the lesson. Free discussion proved most beneficial during the initial stages, fostering interest and engagement. Step-by-step research was ideal for tackling complex tasks requiring a structured and systematic approach. Brainstorming was effective for generating multiple alternative solutions, though it needed to be supplemented with a critical analysis stage to evaluate and refine ideas. Quantitative data revealed that students using the step-by-step method achieved 85% accuracy, compared to 65% for free discussion and 70% for brainstorming.

The results of this study can serve as a foundation for improving the methodology of group work in mathematics lessons. In particular, the data highlight the high efficiency of combining various formats of group work. For example, free discussion can be utilized during the initial stage to spark interest in a task or when generating ideas, while a step-by-step approach is more suitable for solving complex problems that require systematic analysis and sequential actions. Brainstorming, in turn, is most effective for identifying unconventional

solutions, provided it includes a mandatory stage for critically assessing and selecting the most rational ideas.

A crucial element is teaching students reflective skills. For instance, after completing group work, students can fill out reflective cards where they evaluate their contribution to the task, analyze the effectiveness of the methods used, and suggest ideas for process improvement. This practice not only helps develop self-regulation and analytical skills but also increases students' awareness of their roles within the team.

Furthermore, the study emphasizes the importance of incorporating time management tools. For example, using a timer to monitor time allocation at each stage of work helps prevent delays and teaches students how to manage their time effectively. This can be implemented by setting clear time limits: 10 minutes for discussion, 15 minutes for solution development, and 5 minutes for presenting the results.

All these measures are designed to enhance the quality of the educational process. Combining different group work formats and introducing tools such as reflection and time management fosters the development of key 21st-century skills in students: critical thinking, teamwork, a rational approach to problem-solving, and effective time management. These changes will make mathematics lessons more productive and engaging for students, promoting their holistic development.

References

1. Ivanov, A. A. *Critical Thinking in Educational Practice*. — Moscow: Enlightenment, 2020. — 250 p.
2. Petrov, V. V. *Methods of Group Work: Theory and Practice*. — St. Petersburg: Nauka, 2018. — 310 p.
3. Sokolova, L. N. *Cooperative Learning: Approaches and Methods*. — Novosibirsk: NSU Publishing House, 2021. — 230 p.
4. Vygotsky, L. S. *Psychology of Development*. — Moscow: Publishing House of Moscow State University, 1999. — 345 p.
5. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. *Cooperative Learning: Theory and Practice*. — Boston: Allyn and Bacon, 1999. — 400 p.
6. Kuznetsova, E. N. *Time Management in Education*. — Kaluga: Kaluga Publisher, 2018. — 220 p.
7. Smith, K. A. *Teamwork and Group Work in Educational Practice*. — New York: Academic Press, 2015. — 275 p.
8. Shalnov, R. P. *Psychological Aspects of Group Interaction*. — Kazan: Kazan University Press, 2020. — 290 p.
9. Baker, T. E. *Time Management Strategies for Teachers*. — London: Routledge, 2017. — 180 p.
10. Collins, R. *Developing Critical Thinking in Students*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2012. — 350 p.

Абдуллаева Эльнара Камандар
Азербайджан, Гянджинский Государственный Университет
Кандидат Филологических Наук
Заведующий кафедрой «Грамматика и преподавание
английского языка»
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14388755>

РАЗВИТИЕ И СТРУКТУРА ЛИНГВИСТИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Abdullayeva Elnara Kamandar
Azerbaijan, Ganja State University
Ph.D., on Philology
Head of the "Grammar and English Teaching" department

THE DEVELOPMENT AND STRUCTURE OF LINGUISTICS AT THE PRESENT STAGE

Аннотация:

Данная статья посвящена вопросу развития и структуры современной лингвистики. Рассматриваются основные задачи и направления различных областей данной науки. Подчеркивается важная роль лингвистики в описании, изучении и объяснении многих языковых явлений, присущих современному языку.

Лингвистика изучает развитие языка, его явления, составляющие тот или иной язык элементы и единицы. Лингвистика имеет немало языковых разделов, и с каждым годом их становится все больше и больше.

Abstract:

This article is devoted to the development and structure of modern linguistics. The main tasks and directions of various fields of this science are considered. The important role of linguistics in the description, study and explanation of many linguistic phenomena inherent in modern languages is emphasized.

Linguistics studies the development of language, its phenomena, the elements and units that make up a language. Linguistics has many language sections, and their number is growing every year.

Ключевые слова: наука; языкознание; лингвистика; аспект; подход; исследование; область; функция языка.

Key words: science; linguistics; aspect; approach; research; area; function of language.

Modern linguistics is the result of a long historical development of linguistic knowledge. The initial elements of knowledge about language, formed in the course of activity, are associated with the creation and improvement of writing, teaching, compilation of dictionaries, interpretation of sacred texts and texts of old monuments, development of sound speech models. But gradually the range of tasks expanded, the analysis was subjected to an increasing number of aspects of language, the construction of a new linguistic discipline, formed new research methods. Thus, today linguistics is a system that unites many linguistic sciences that give us fairly complete knowledge of all aspects of human language as a whole and all individual languages.

Linguistics covers a number of subfields. An important current division is the study of the structure of language (grammar) and the study of meaning (semantics). Grammar includes morphology, syntax, and phonology. Semantics, the study of the meaning of words (lexical semantics) and fixed phrases (phraseology), and how they combine to form the meanings of sentences. Phonetics is a related branch of linguistics concerned with the actual properties of speech sounds, non-speech sounds, and how they are produced and perceived. Pragmatics, the study of how utterances are used (literally, figuratively, or otherwise)

in communicative acts. Discourse analysis, the analysis of language use in texts (spoken, written, or signed).[5]

There are many areas of modern linguistics, some dominated by one or other theoretical approach: evolutionary linguistics attempts to explain the origins of language; historical linguistics studies language change; and sociolinguistics examines the relationship between language variation and social structures.

Linguistics, like other sciences, draws on work in areas such as psychology, computer science, philosophy, biology, human anatomy, neuroscience, sociology, anthropology, and acoustics.

Linguistics is concerned with describing and explaining the nature of human language. This includes questions about what is universal about language, how language can change, and how people learn languages. All humans acquire competence in whatever language is spoken around them as they grow up, with the obvious need for explicit, conscious learning. Linguists therefore assume that the ability to acquire and use language is an innate, biologically based capacity in modern humans, like the ability to walk. However, it is generally accepted that no major genetic differences underlie the differences between languages: an individual acquires whatever language(s) he or she encounters in childhood, regardless of ancestry or ethnicity.[1]

Many linguists believe that these distinctions overlap to a large extent, and the independent significance of each of these areas is not universally accepted. Regardless of the position of any particular linguist, each area has core concepts that contribute to significant scientific research.

Much modern linguistic research, particularly within the generative grammar paradigm, has been devoted to attempts to explain the differences between the world's languages. This has worked on the assumption that if human linguistic abilities are narrowly constrained by human biology, then all languages must share certain fundamental properties.

Similarities between languages may have several different sources. At their simplest, universal properties may be due to universal aspects of human experience. Arguments for language universals also come from documented cases of sign languages developing in communities independently of spoken languages. The properties of these sign languages generally correspond to many of the properties of spoken languages.

The study of languages at a particular point in time (usually the present) is "synchronous", while diachronic linguistics studies how language changes over time, sometimes over centuries. It has both a rich history and a strong theoretical foundation for the study of language change.

Contextual linguistics may involve the study of linguistics in interaction with other academic disciplines. Interdisciplinary fields of linguistics look at how language interacts with the rest of the world.

Sociolinguistics, anthropological linguistics, and linguistic anthropology are seen as fields that bridge the gap between linguistics and society at large.

Psycholinguistics and neurolinguistics link linguistics with the medical sciences.

Other interdisciplinary fields of linguistics include evolutionary linguistics, computational linguistics, and cognitive science.[2]

Linguists are primarily concerned with finding and describing commonalities and variations both within individual languages and across all languages. Applied linguistics takes the results of this research and applies them to other fields. The term "applied linguistics" is often used to refer to the use of linguistic research only in language teaching, but the results of linguistic research are used in many other fields. Applied linguists focus on understanding and engineering solutions to real-world linguistic problems, rather than simply applying existing technical knowledge from linguistics; they also typically apply technical knowledge from multiple sources, such as sociology (e.g., conversation analysis) and anthropology.

Today, computers are widely used in many areas of applied linguistics. Speech synthesis and recognition use phonetic and phonemic knowledge to provide voice interfaces to computers. Applications of computational linguistics in machine translation, computer-aided translation, and natural language processing are areas of applied linguistics that have come to the forefront. In turn, their influence has influenced the design of

theories of syntax and semantics that are applied within the limitations of computers.

Another area that is receiving much attention at the present stage is communicative linguistics, which studies the processes of interpersonal communication with an emphasis on living natural language, considered as a unity of communicative components - physical, psychological, physiological, social, contextual, etc. The topic of communicative linguistics is the study of language in real processes of interpersonal communication.

Communicative linguistics considers speech acts (statement, request, question, etc.) as a unit of communication, the communicative significance of the structural elements of which (words, phrases, sentences) is manifested in a coherent text (discourse). It is used for the linguistic justification of the communicative teaching method.[3]

Communicative linguistics forms its own specific subject of research, which is the junction of "background knowledge - language system". In other words, communicative linguistics is interested in background knowledge not in itself, but from the point of view of how in a particular linguacultural community background knowledge as a non-verbal component of speech communication is woven into the text of a speech production, what is implied and what is explicated in linguistic communication. In real life, we do not say everything we want to say, and we speak "in hints". As a general principle of linguistic communication, there is the so-called "postulate of mitigation". The main task of communicative linguistics is precisely to find out what and how we hint at in order to express a particular communicative task [4].

The development of communicative linguistics began in the second half of the last century and was determined by both practical, applied tasks and theoretical needs of modern semasiology. The introduction of the concepts of "communicative approach", "function", "content", "meaning" into scientific circulation marked the beginning of the end of these disputes. The communicative approach drew a line under the period of arbitrary division of language.

Modern linguistics is defined by a general communicative-discursive focus, i.e. the desire to overcome the limitations of the immanent analysis of the language system and to orient the analysis towards functional characteristics in connection with the socio-cultural context, the personality of the speaker and the immediate communication situation.

At present, communicative linguistics is represented by several directions, differing both in theoretical prerequisites and in research methods. Communicative linguistics may include such linguistic directions as the theory of speech acts, procedural semantics, communicative syntax, text linguistics, various directions of paralinguistics, the theory of communicative behavior, the theory of speech genres, the theory of intercultural communication.

Most modern linguists assume that spoken (or signed) language is more fundamental than written language because many cultures and speech

communities lack written communication, and people learn to speak and process spoken languages more easily and much earlier than they learn to write.

Nevertheless, linguists agree that the study of written language can be useful and valuable. For studies based on corpus linguistics and computational linguistics, written language is often much more convenient for handling large amounts of linguistic data. Large corpora of spoken language are difficult to create and find, and are typically transcribed and recorded. In addition, linguists have turned to textual discourse, found in various computer-mediated communication formats, as a viable site for linguistic research. Thus, the study of writing systems themselves is also considered a branch of linguistics in any case.[5]

It should be noted that domestic and foreign linguistics is currently developing at a fairly rapid pace and is one of the important social disciplines, since it is

becoming not only a science of language, but also a science that solves problems associated with the daily activities of a person in all spheres of life, i.e. practical tasks aimed at ensuring mutual understanding between people and improving the life of society.

Literature

1. Abdullayeva E. K. "Fundamentals of language and linguistics", Ganja-2023
2. Введение в языковедение: Хрестоматия. — М.: Просвещение, 2000.
3. Вестник Вгу. Серия: Лингвистика и Межкультурная Коммуникация. 2011.
4. Лингвистика [Электронный ресурс]. — Режим <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лингвистика>. — Дата доступа: 28.01.2019.
5. Колшанский, Г. В. Коммуникативная функция доступа: и структура языка / Г. В. Колшанский. — Изд. 3-е. — М. : ЛКИ, 2007. — 175 с.

THE ROLE OF MODERN APPROACHES IN ORGANISING STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN MEDICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Антонів АА, Антонів НА
Буковинський державний медичний університет

РОЛЬ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація.

Організація самостійної роботи студентів у закладах медичної вищої освіти (ЗМВО) є важливим компонентом навчального процесу, який сприяє формуванню професійних компетенцій, розвитку критичного мислення та навичок самонавчання. Для забезпечення самостійної роботи студентів необхідний методичний посібник для кожної навчальної дисципліни. Такий посібник має включати короткий опис дисципліни, плани практичних занять відповідно до робочої програми, рекомендовану літературу, індивідуальні завдання, тематичний глосарій, а також вказівки й рекомендації щодо вивчення кожної теми разом із методиками контролю успішності навчання.

Summary:

The organisation of students' independent work in medical higher education institutions (HEIs) is an important component of the educational process that contributes to the formation of professional competences, development of critical thinking and self-learning skills. To ensure students' independent work, a methodological guide for each discipline is needed. Such a manual should include a brief description of the discipline, plans for practical classes in accordance with the work programme, recommended literature, individual tasks, a thematic glossary, as well as guidelines and recommendations for studying each topic, along with methods for monitoring learning progress.

Ключові слова: самостійна робота, професійна підготовка, медична сфера

Key words: independent work, professional training, medical specialist

Introduction. The system of organization of the modern educational process in higher education should be aimed at the formation of self-actualization and self-development in student youth through independent educational and cognitive activities. Of course, the level of competence of a graduate of a higher education institution is influenced by a number of different factors, which have both internal and external nature. To achieve this goal it is necessary to focus on the factors related to a particular researcher who should create such conditions for cooperation with students within a particular discipline that would contribute to the quality of learning not only in the classroom but also outside it - independent student work. It is important to realize independent work as a specific form of educational and cognitive activity of the student, which is determined by such components as: self-improvement, personal growth, deepening knowledge, expanding worldview and so on.

The organisation of students' independent work in medical higher education institutions (HEIs) is an important component of the educational process that contributes to the formation of professional competences, development of critical thinking and self-learning skills. The main aspects of organising such work include:

1. Regulatory and methodological support
 - Educational and professional programme (EPP): defines the scope and content of independent work.
 - Work programmes of academic disciplines: contain a list of topics for independent study.

- Methodological recommendations: developed by departments for specific disciplines and include tasks, literature, work algorithms, etc.

2. Forms of independent work

- Study of lecture material.
- Performing practical tasks, cases or laboratory work.
- Work with textbooks, monographs, scientific articles.
- Preparation for tests, module control, exams.
- Writing papers, essays, projects.
- Participation in research and development (R&D) and conferences.
- Work with interactive learning platforms and simulations.

3. The role of teachers

- Providing methodological support (providing plans, tasks, recommendations).
- Monitoring and control of assignments.
- Advising on complex topics or tasks.
- Conducting consultations in groups or individually.

4. Material and technical base

- Access to learning resources (libraries, electronic databases, simulation centres).
- Use of electronic platforms (e.g. Moodle, Google Classroom).
- Implementation of distance learning technologies (Zoom, Teams, etc.).

5. Methods of stimulating students

- Inclusion of the results of independent work in the final assessment.

- Motivational elements: rating systems, tests, publications.
 - Preparation for practical work through solving clinical cases.
6. Quality control
- Conducting module control of knowledge.
 - Defence of completed tasks.
 - Reporting on research and development, presentations.

Independent work is a prerequisite for the formation of independence, responsibility and skills that are critically important for future healthcare professionals.

This is especially important for the medical training system. Among the proposals concerning the improvement of students' education, the issue of organizing independent educational work deserves special attention today. This is due primarily to its decisive influence on the development of the motivational sphere of students, education of responsibility, the possibility of direct use of theoretical knowledge in practice. In addition, the declaration of the need to increase the share of independent cognitive activity of students in the structure of education is due to a significant reduction in hours for classroom classes in the disciplines of the professional cycle.

In addition, given the introduction this year in the 3rd year of the medical faculty IFOM-BSE exam, which contained questions not included in the curriculum of clinical disciplines, provided for independent processing of data by students. In view of this, the priority form of organization of education today should be independent cognitive activity of students, despite the prominent place, which, not without serious discussions of scientists, occupies in the free form of lectures. In our opinion, only such a shift of emphasis will solve the problem of forming your own personal approach and method of professional activity. Thus, the ability to work independently and creatively is one of the main criteria that characterize the readiness of a specialist for professional activity.

However, such skills cannot appear in a student without an appropriate system for the organization of the educational process and its provision (methodological, logistical, etc.), the composition of teachers, the nature of relations in the system "teacher - student", desires and incentives for students to study and etc. It is established that the final result largely depends on the object and level of development of independent cognitive activity. Independent cognitive activity is carried out individually, so the volume, content, level and productivity are different, even in two or three students of the same group, the same teacher. Therefore, we believe that for the development of independent cognitive activity of students the most important condition is the individualization of learning, which should be the basis for the functioning of the training system. From the above it follows that the purpose of independent cognitive activity is achieved by the joint efforts of the student and the teacher. Thus, methods of improving cognitive activity should be two-way, and in their basis they should reflect the activities in the system "teacher-

student" and take into account the nature of these activities.

Obviously, there is no universal method that would lead to a full, deep assimilation of knowledge, their strength. Only the integrated application of teaching and stimulation methods can ensure the achievement of learning objectives and the improvement of independent cognitive activity of students. The effectiveness of independent cognitive activity of students and pupils is largely due to its organization. The level of organization of this process depends on the formation of interest in the discipline, the level of cognitive activity, and, consequently, the constant replenishment of knowledge, the formation of skills and abilities with the appropriate access to professional activities. With regard to knowledge, it is necessary to abandon the categorical opinion that deep and strong knowledge can be acquired only during classroom study in higher education. Based on the above, we propose to create organizational and pedagogical conditions for independent work students, which are reduced to the creation of each discipline methodical manual, which would reflect: a brief description academic discipline, plans of all practical types of classes provided by the working the program of the discipline, recommended sources of information, tasks for preparation for practical classes, individual tasks for independent work of students; thematic glossary; methodical advices, instructions and recommendations to students concerning each topics and topics of practical classes, methods of performance control teaching.

Independent work of students at medical school is of key importance for their professional and personal development. Here are the main aspects of its importance:

1. Acquisition of knowledge and skills
 - Deepening of the material. Independent study allows students to gain a deeper understanding of complex topics, including anatomy, biochemistry, pharmacology, pathology and clinical disciplines.
 - Development of critical thinking. Independent analysis of scientific texts, articles or clinical cases helps to develop the ability to objectively evaluate information.
 - Practical application of knowledge. Performing tasks that require independent solution prepares you for clinical work.
2. Formation of responsibility and self-organisation

The medical profession requires a high level of responsibility from doctors. Independent work fosters these qualities, as students learn to plan their time, set priorities and meet deadlines.
3. Preparation for clinical practice

Doctors must constantly update their knowledge. The habit of independent work helps students to effectively learn new methods of diagnosis, treatment and research in the future.
4. Development of scientific potential

Independent research, writing of term papers and diploma papers contributes to the development of research skills, which can become the basis for a future career in science or teaching.

5. Individual approach to learning

Every student has their own strengths and weaknesses. Independent work allows you to focus on topics that require additional time to master, or to deepen your knowledge in the chosen field.

6. Possibility to integrate theory with practice

Performing tasks related to real clinical cases (analysing medical histories, solving cases) allows students to prepare more effectively for working with patients.

7. Preparing for licensing exams

Most medical universities require passing licensing exams, such as KROK (Ukraine) or USMLE (USA). Independent study of materials is the basis of preparation for such exams.

Thus, independent work is not only an integral part of studying at a medical university, but also a key tool for the formation of a professional doctor.

References

1. Мілерян В.С. Методичні основи підготовки та проведення навчальних занять в медичних вузах (метод. посібник) / В.С. Мілерян - Київ, 2006. – 84с.
2. Пономаренко Л.В. Проблема формування професійного інтересу в іноземних слухачів підготовчих відділень вищих навчальних закладів у процесі мовної підготовки / Л.В. 3. Пономаренко // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – Харків, 2016. – Вип. 55. – С. 211 - 220.

3. Про вищу освіту : Закон України : від 01.07.2014 р., № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2716.

4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України : від 25.06.2013 р., № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 18.

5. Abstracts of Conference of Association for Medical Education in Europe. – Prague, 2008. – 330 p.

6. Hogerzell H.V. Promoting rational prescribing – an international perspective / H.V. Hogerzell // Br. J. Clin. Pharmacol. – 2005. – Vol.59. – P.43-51.

7. Tootell K. An investigation of the use of problem based learning in Professional Degrees / K. Tootell, D. McGeorge // Medical Teacher. – 2004. – Vol.3, №2. – P.37-51

8. Сухарніков М.Ю. Концептуальні підстави розробки і впровадження національної рамки (академічних) кваліфікацій України / М.Ю. Сухарніков // Вища школа. – 2012. – № 3. – С. 16-38.

9. Crosier D. The Bologna Process: Its impact on higher education development in Europe and beyond / D. Crosier, T. Parveva // Fundamentals of Educational Planning: Paris: UNESCO, 2013. – 97 p.

*Antoniv A.A.,**Antoniv N.A.**Bukovinian State Medical University*

MODERN TEACHING METHODS TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION IN MEDICAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

*Антонів А.А.,**Антонів Н.А.**Буковинський державний медичний університет*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ У МЕДИЧНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Анотація.

Сучасна вища медична освіта в Україні направлена на формування вмінь та навичок студентів з подальшою метою оволодіння спеціальності. Якісна підготовка кваліфікованих спеціалістів потребує творчого підходу викладачів медичних університетів до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки та нових педагогічних технологій. Нині розроблено велику кількість технологій навчання, що спонукає до теоретичного узагальнення, аналізу, класифікації та вибору оптимальних. Процес використання традиційних і впровадження нових (інноваційних) технологій навчання протікає стихійно, що обумовлює актуальність даної теми.

Summary:

Modern higher medical education in Ukraine is aimed at forming the abilities and skills of students with the further goal of mastering a specialty. High-quality training of qualified specialists requires a creative approach of medical university teachers to the choice of content, forms, methods and means of education, maximum use of the achievements of modern pedagogical science and new pedagogical technologies. Currently, a large number of learning technologies have been developed, which prompts theoretical generalization, analysis, classification and selection of optimal ones. The process of using traditional and introducing new (innovative) learning technologies proceeds spontaneously, which determines the relevance of this topic.

Ключові слова: сучасні технології, професійна підготовка, студенти

Key words: modern technologies, professional training, students

Introduction.

Modern life is developing at a much faster pace, as a result of which the system of vocational education must develop and change. A new system of education is being formed in Ukraine, which is focused on entering the world educational space, accompanied by significant changes in pedagogical theory and practice of the educational process. This leads to the emergence of educational innovations that are designed to change the educational process. Therefore, the teacher, even the most talented, can no longer be the only source of information. Traditional education with its authoritarianism, focus on the average student, the advantage of reproductive activity over search does not meet the requirements of the time [1-3].

Each teacher must independently implement effective forms and modern teaching methods. Usually, the best assimilation of new material occurs in the process of active student activity, provided that elements of novelty are introduced into it. We emphasize the importance of using special mnemonic tools, ie means of memorizing and storing information. These include: semantic grouping of material, selection of the main idea, drawing up a plan, synopsis, logical schemes, highlighting the main connections and relationships.

Innovative activity of a high school teacher related to the design and implementation of innovative technologies. It will be effective if it has a system of prognostic, design, constructive, organizational, communicative, reflective, analytical and other skills.

The main emphasis in modern education is on the transition from traditional model of higher medical education, which was dominated by information-accumulative principles to a personality-oriented model, from broadcast knowledge to the ability to use this knowledge [3,4]. At the Department of Internal Medicine and Clinical pharmacology and Occupational diseases in the preparation of students 5 and 6 courses to solve this problem have been implemented methods of problem-based learning. Its characteristic features are the organization of learning by self-acquisition of knowledge in the decision-making process educational problems, development of creative thinking and cognitive activity of students. The proposed technology of problem-based learning is not particularly variable, as the inclusion of students in the active cognitive activity is based on a number of stages, which should be implemented gradually and comprehensively. An important component of problem-based learning is to create a problem situation. Her clear understanding completes the first stage. In the second stage of solving the problem ("closed") the student analyzes the knowledge which he has, realizes that they are not enough to get an answer, and actively participates in the process their search. The third stage ("open") is directed to acquire in various ways the knowledge needed to solve the problem. It ends with the thought ("I know how to do it!"). Application in the process of learning the above consistent stages of obtaining theoretical knowledge and consolidation practical skills form professional and

general cultural competencies of a medical specialist, allows to determine the priority of an individual approach in the training of a clinician. That is why at the Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology and Occupational Diseases, by decision profile therapeutic methodical commission, practical classes in internal medicine are gradually acquiring new forms. At the department in the preparation of 5th and 6th year students widely introduced method of "business game" - imitation of professional activity in the conditions as close as possible to real [6]. The purpose of the cognitive game is to assess the complexity knowledge of students, imitation of professional activity of the doctor-therapist, stimulation of mental activity of students. The essence of the game is to establish the correct diagnosis on the basis of complaints, medical history, wording preliminary diagnosis, analysis of the results of additional examinations, as well as the choice of treatment tactics and means of preventing the development of a pathological condition.

The duration of the game for one group is 20 minutes, for the academic group - 1 hour. 5 students take part in the game, one of them assumes the role of patient, and the last four constitute a medical council to establish final diagnosis. Before the game the teacher shows the "patient" a card with a diagnosis that it will mimic (the nosological unit should correspond to previously studied topics). For other participants in the game, it remains unknown. The "patient" has 5 minutes to reflect on possible complaints, the history of the development of "his illness", to prepare for clarifying issues of the council. Dialog the game begins with the "patient" presenting his complaints to the medical council without detailing. For the correct definition of "doctors" of the previous diagnosis details of complaints, anamnesis diseases that are possible only in the presence of a certain level of knowledge. The teacher performs controlling, directing, evaluating functions. After the first stage of the business game, each member of the council has an independent decide on a preliminary diagnosis, with the necessary additional methods of examination, records it on a sheet of paper.

In the second stage of the game, the teacher demonstrates to the council the results of additional survey methods "Patient", offers to determine the final diagnosis collegially through discussion. The result of a business game is not just a definition correct diagnosis, but also a detailed analysis of erroneous results. This allows not only to assess the completeness of the acquired knowledge, but also to determine the most vulnerable points that need to be emphasized attention. In the course of a business game, students appear motive for active search of diagnostic information according to the role performed by it, the skill of work with the received information is developed.

Modern teaching methods that contribute to improving the quality of education in medical educational institutions of Ukraine include:

1. Interactive learning technologies

- Simulation training: the use of mannequins, simulators, and virtual reality to model clinical situations.

- Hands-on training: training in laboratories and clinics using modern equipment.

- Case-study: analysis of real clinical cases to develop critical thinking.

2. Distance and blended learning

- Use of online education platforms (Moodle, Zoom, Google Classroom).

- Implementation of blended learning approaches: a combination of face-to-face learning and independent work in digital format.

- Webinars and online lectures with interactive elements (surveys, testing).

3. Project-based learning

- Working in groups on interdisciplinary projects.

- Preparation of research papers and presentations.

4. Student-centred learning

- Individualised approach: development of personal educational trajectories.

- Self-directed learning: students choose their own sources and ways of acquiring knowledge.

5. Introduction of digital technologies

- Use of educational applications and programmes for studying anatomy, physiology, etc. (for example, Complete Anatomy).

- Virtual laboratories for practising practical skills.

- Integration of artificial intelligence to personalise learning.

6. Assessment of competences

- Formative assessment: continuous monitoring of progress through short tests, quizzes and practical tasks.

- OSCE (objective structured clinical examination): assessment of student skills in the format of practical tasks.

7. International experience and cooperation

- Participation in exchange programmes with European and world medical institutions.

- Conducting lectures and trainings with the involvement of foreign experts.

8. Development of soft skills

- Training in communication skills, leadership, and ethics in medicine.

- Role-playing games to practice interaction with patients and colleagues.

- Such methods make training more effective, relevant and aimed at training highly qualified medical professionals.

Conclusions. Thus, modern innovative learning technologies involve not just the acquisition of knowledge, but a creative attitude to them, contribute to the formation and education of an educated, creative, professionally qualified specialist. Of course, innovative learning technologies remain a way to improve the quality of vocational education. They provide an opportunity to differentiate and individualize the learning process. Form the internal motivation for active perception, assimilation and transmission of information and the formation of

communicative qualities of students, activate mental activity.

References

1. Николаєнко С.М. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні. -К.: Книга, 2007.
2. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність-Ужгород: Інформаційно видавничий центр ЗППО, 2007.
3. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Педагогічна газета. -2001. -Липень. - с. 4.
4. Пехота О. М., Кітенко А. З., Лабарський О. М. Освітні технології.-К.: А.С.К, 2000.
5. Фурман А. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення.- К.: Правда Ярославичів, 1997.
6. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології / А. С. Нісімчук. – К. : Видво "Просвіта", 2000. – 368 с.
7. ГукЛешневська З. О. Ведення активного навчання зі студентами випускного курсу з внутрішньої медицини / З. О. ГукЛешневська, О. М. Радченко, О. Р. Слаба // Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні : матеріали XIV Всеукр. конф. з міжнар. участю, присвяченої 60річчю ТДМУ. – Тернопіль, 2017. – С. 42.
8. Медична освіта у світі та в Україні : навч. посіб. / [Ю. В. Поляченко, В. Г. Передерій, О. П. Волосовець та ін.]. – К. : Книгаплюс, 2005. – 383 с.
9. Беляєва О. М. Розвиток педагогічної майстерності викладачів вищих медичних навчальних закладів: проблеми і шляхи розв'язання / О. М. Беляєва // *Pedagogy and Psychology*. – 2018. – VI (63), Issue 153. – P. 15–19.
10. Шляхи формування системи вищої медичної освіти України в сучасних умовах / О. В. Лінчевський, В. М. Черненко, Ю. С. П'ятницький, І. Є. Булах // *Медична освіта*. – 2017. – № 3. – С. 6–9.

Білявська Т. М.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14388813>**ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Biliavska T. M.

National University of V. O. Sukhomlynsky

STUDY OF PHRASEOLOGY IN THE PROCESS OF LANGUAGE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS**Анотація**

У статті висвітлено питання формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології в межах закладу вищої освіти. У межах наукової розвідки зроблено висновки, про те, що наразі у практиці роботи спостерігаємо значну прогалину між сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів та рівнем професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Тому досліджено та висвітлено інноваційні технології вивчення фразеології, які будуть ефективними в сучасних педагогічних реаліях освітнього простору вищої школи.

Abstract

The formation of language competence of future primary school teachers at the level of phraseology within the institution of higher education is highlighted in the article. The study concludes that currently in practice we see a significant gap between the current requirements for language education of primary school students and the level of professional training of future primary school teachers. Therefore, innovative technologies of studying phraseology that will be effective in modern pedagogical realities of the educational space of higher education are researched and covered.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, мовна компетентність, фразеологічний матеріал, майбутній учитель, початкова школа.

Key words: professional education, quality of education, language competence, phraseological material, future teacher, primary school.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Не викликає заперечень теза про те, що на сучасному етапі відбувається оновлення змісту освіти [5]. Зокрема, впроваджено концепцію «Нова українська школа». Відповідно постає питання про рівень освіти сучасного вчителя. Варто зазначити, що насамперед відбувається посилення уваги саме до мовної освіти вчителів. Особливої актуальності це питання набуває в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, які закладатимуть основи мовних знань майбутнього покоління. Водночас набуває актуальності проблема формування національно свідомої особистості. А це означає, що в межах навчального процесу закладів вищої освіти постає питання не тільки про надання теоретичного матеріалу з основних розділів сучасної української літературної мови, а й про формування національно свідомої особистості, яка здатна професійно користуватися мовними засобами. До засобів формування національної свідомості належать і фразеологізми. Адже українська фразеологія віддзеркалює історію українського народу, особливості побуту, родинні стосунки, виробничу діяльність, заняття людей, звичаї, вірування, висвітлює своєрідність рослинного та тваринного світу тощо. Тому ґрунтовне вивчення фразеології у вищій школі є важливою умовою формування мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на фразеологічному рівні варто вивчати в декількох аспектах, зокрема, в педагогічному, лінгвістичному та лінгводидактичному. У цьому контексті актуальними видаються дослідження з проблеми компетентного підходу в освіті (Бібік Н., Ващенко Л., Єрмаков І., Локшина О., Савченко О., Пометун О., Овчарук Л., Хомський Н., Хуторський А. та інші). Проблему реалізації формування мовної компетентності у вищій школі висвітлено у працях українських лінгводидактів (Біляєва О., Пентилюк М., Климова К. та інші). Однак у межах нашого дослідження особливої ваги набувають розвідки українських лінгвістів, як-от: Демський М. Т., Демська-Кульчицька О. М., Скрипник Л. Г., Удовиченко Г. М., Ужченко В. Д. Варто зазначити, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується вивченням фразеологізмів в аспекті нових мовознавчих напрямків: комунікативно-функціонального, етнолінгвістичного, лінгвокультурологічного, когнітивно-ономасіологічного (Венжинович Н., Жайворонек В., Жуйкова М., Колесник Н., Савченко Л., Селіванова О. та ін.)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Зауважимо, що питання вивчення фразеологізмів у початковій та середній школі постійно перебуває в центрі уваги та висвітлено у наукових розвідках вітчизняних лінгводидактів. Маємо значну кількість досліджень щодо вивчення розділу «Фразеологія» в контексті професійної підготовки вчителів-філологів. Аналіз наукової літератури доводить, що є низка сучасних досліджень щодо професійної мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Однак ґрунтовних наукових розвідок, які порушують проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи саме на рівні фразеології вкрай мало.

Мета статті – дослідити проблему формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології; висвітлити ефективні інноваційні технології вивчення фразеології в межах освітнього процесу вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем сучасної лінгводидактики є пошук нових шляхів та засобів підвищення ефективності вивчення фразеології у вищій школі. Особливої актуальності це питання набуває саме в контексті мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Однак варто наголосити на тому, що наразі спостерігаємо певні протиріччя. Сучасні реалії засвідчують, що відбулося значне скорочення кредитів, а відповідно й аудиторних годин з дисципліни «Сучасна українська літературна мова», в межах вивчення якої передбачено роботу з теми «Фразеологія». Проте саме в межах цього розділу відбувається засвоєння теоретичних відомостей з теми (поняття про фразеологізми, класифікацію фразеологізмів тощо) та формування практичної здатності студентів (вміння визначати фразеологізми в тексті, добирати фразеологізми з певним значенням, добирати фразеологізми із синонімічними та антонімічними відношеннями між ними, визначати джерела фразеологізмів, користуватися фразеологічними словниками). Водночас саме в межах зазначеного курсу відбувається фахова мовна підготовка майбутніх учителів та формування національно свідомої особистості, яка повинна відповідати сучасним вимогам суспільства. Тобто згідно з сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів майбутні вчителі початкової школи повинні в процесі роботи збагачувати словниковий запас учнів фразеологізмами, підвищувати культуру мовлення молодших школярів, формувати в них комунікативно необхідні фразеологічні уміння та навички.

Таким чином, обмежена кількість аудиторних годин не дає можливості поглиблювати знання та вдосконалювати практичні уміння з теми «Фразеологія». Водночас така ситуація спонукає до пошуку таких педагогічних технологій, які будуть ефективними в сучасних педагогічних реаліях освітнього простору вищої школи [2].

На нашу думку, використання сучасних педагогічних технологій у поєднанні з традиційними методами та прийомами навчання забезпечать ідеальну основу для вивчення фразеологічного матеріалу у вищій школі. Саме застосування різних форм

та технологій навчання надасть можливість більш ґрунтовно ознайомитись з теоретичним матеріалом та опанувати його, дібрати ефективні методи саме для вивчення конкретної теми, а також застосувати ті прийоми роботи та засоби навчання, які будуть відповідати рівневі знань студентів. У цьому контексті важливими є як традиційні форми організації навчального процесу (лекції та практичні заняття), так і індивідуальні, групові. Не втрачає при цьому своєї значущості й диференційне навчання студентів. Однак особливої актуальності останнім часом набуває відеонавчання, аудіонавчання, дистанційне навчання.

Процес вивчення фразеологічного матеріалу у вищій школі передбачає дві складові: теоретичну та практичну. У межах вивчення *теоретичного блоку* матеріалу відповідно до навчальної та робочої програм курсу студентам надають такі відомості: історія виникнення фразеології як розділу мовознавства; вчені-лінгвісти, які досліджували фразеологію; взаємозв'язок фразеології з лексикологією та лексикографією; основні поняття з теми: «фразеологія», «фразеологізм» (фразама, фразеологічна одиниця, стійкі словосполучення); класифікація фразеологізмів, частиномовна характеристика фразем, системні відношення між фраземами (фраземи-синоніми, фраземи-антоніми, фраземи-омоніми, фраземи-пароніми).

Ефективним, на нашу думку, в процесі вивчення теоретичного матеріалу видається застосування технології проблемного навчання, яка передбачає: наявність проблемної ситуації, визначення проблеми, наявність проблемного запитання, проблемного завдання. Варто зазначити, що метод проблемного викладу матеріалу безперечно є актуальним переважно на лекційних заняттях. Суть цього методу полягає в створенні проблемної ситуації, її аналізі, виявленні протиріч, визначенні проблеми та способів її розв'язання, висунення гіпотез та обґрунтування їх. Так, у межах викладу фразеологічному матеріалу, викладач може поставити низку проблемних запитань: Що є основою для творення фразем в нашій мові? Яким чином до нашої мови потраплять фраземи з інших мов? З якої мови перейшло найбільше фразем до української?

У межах роботи з теоретичним матеріалом можна використовувати технологію концентрованого навчання, яка передбачає ґрунтовне вивчення розділу за рахунок об'єднання матеріалу в блоки), інтерактивні технології, (інтерактивна лекція робота з відео- та аудіо матеріалами, «студент у ролі викладача», «кожен навчає кожного»).

Для більш глибокого та свідомого засвоєння теоретичного матеріалу важливим видається застосування методу проєктів, який віддзеркалює диференційний, індивідуально-творчий та активно-дієвий підходи у навчанні. Проєкт може мати пошуковий, творчий (креативний) та прогностичний характер. При застосуванні проєктного методу варто враховувати інтереси та побажання учасників. Оскільки студенти або група студентів виконують проєкти самостійно, то відповідно цей метод забезпечуватиме сприятливі умови для формування партнерсь-

ких стосунків між виконавцями проєкту та викладачем. Темипроєктів для студентів можуть бути такими: «Фразеологізми-синоніми в українській мові», «Фразеологізми-антоніми в українській мові», «Фразеологізми-омоніми в українській мові», «Фразеологізми-пароніми в українській мові».

Практична робота з цієї теми повинна бути спрямована на усвідомлення важливості знань фразеологічного матеріалу в майбутній професії; на активізацію та поповнення фразеологічного запасу студентів; формування здатності використовувати фразеологізми у своєму мовленні та в процесі професійної діяльності в початковій школі. Так, на заняттях практичного характеру доречно використати технологію критичного мислення або технологію мозкового штурму («зворотній мозковий штурм», подвійний мозковий штурм», конференція ідей, метод кейсів). Також ефективним, на нашу думку, є використання методу «Асоціативний куц». На дошці малюють коло, у центрі якого записують певний фразеологізм. Студентам пропонують назвати синоніми та асоціативні слова, пов'язані з цим фразеологізмом. Після того, як усі асоціації будуть зазначені, студенти обирають три найхарактерніші із них, з якими відбувається подальша робота.

Також важливою у вищій школі є використання технології науково-дослідної діяльності студентів. У цьому контексті варто запропонувати такі завдання: 1. Дослідити творчість сучасних письменників (Л. Костенко, М. Матіос, Любо Дашвар, О. Забужко). Виписати 10 фразеологізмів, розкрити їхнє значення, визначити мету вживання, побудувати з ними речення. 2. Записати 10 фразеологізмів з мовлення політичних діячів, розкрити їхнє значення, визначити мету вживання, побудувати з ними речення. 3. Записати 10 фразеологізмів, джерелом походження яких є твори І. Франка, Л. Українки. Розкрити їхній зміст. Дібрати сучасні відповідники. 4. Записати 10 фразеологізмів, які віддзеркалюють характер родинних стосунків, та 5 фразеологізмів, які вживають у вашому родинному колі. Розкрити їхній зміст.

Ефективними також, на наш погляд, у процесі практичної роботи є завдання такого типу. 1. Визначте, які з наведених словосполучень є фразеомою. 2. Визначте, які словосполучення не є фразеомою. 3. Визначте значення фразем. 4. Розподіліть фраземи за їх частиномовною належністю. 4. Доберіть антоніми до фразем. 5. Доповніть фраземи паронімічними парами. 6. Визначте, які з фразем не утворюють омонімічної пари. 6. Визначте, які з фразем є багатозначними. 7. Складіть речення з фраземами *вільна птаха, гострий на язик, не ликом шитий*. З'ясуйте їхню стилістичну функцію.

Особливої уваги в процесі вивчення розділу «Фразеологія» вимагає робота з лексикографічним джерелами. Тут ефективним буде запропонувати студентам створити презентації, які міститимуть відомості про фразеологічні словники української мови, їхніх укладачів, роки видання. У цьому контексті варто запропонувати такі завдання: 1.

З'ясуйте, у чому полягає відмінність між загальномовними та фразеологічними словниками. 2. За фразеологічним словником доберіть фраземи-синоніми до дієслів *жити, говорити, ледарювати* [7]. 3. За фразеологічним словником з'ясуйте всі значення багатозначних фразем.

У процесі вивчення цього матеріалу не втрачає актуальності технологія контролю та атестації. Вважаємо за необхідне підкреслити, що важливо застосовувати такі види контролю системно та об'єднано (маємо на увазі письмовий та усний контроль, фронтальний та індивідуальний, а також вибірковий, підсумковий та поточний контроль). Тут варто зауважити, що наразі у вищих навчальних закладах надають перевагу такому виду перевірки знань, як тестування. Не викликає заперечень, що це один із ефективних методів роботи зі студентами. Важливим у цьому контексті видається застосування різномірних тестів.

Висновки. Таким чином, дослідження питання формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи на рівні фразеології засвідчило, що у практиці роботи спостерігаємо значну прогалину між сучасними вимогами до мовної освіти молодших школярів та рівнем професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. На нашу думку, насамперед це пов'язано зі скороченням кредитів та аудиторних годин. Не викликає заперечень, що майбутньому вчителю початкової школи необхідна нова, якісна мовна підготовка, у результаті якої він буде здатен ефективно працювати в умовах сучасної школи. А вже наразі недостатньо вивчати матеріал про фразеологічні одиниці, а й потрібно вміти влучно їх використовувати у своєму мовленні та й професійно передати свої знання і навички учням в межах початкової школи.

Список літератури

1. Бистрова О. А. Теоретичні основи навчання фразеології у національній школі. М.: Педагогіка, 1985. 136 с.
2. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. №1 (4). С. 27–33.
3. Буряк П. А. Робота над фразеологізмами. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11–14.
4. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.: «К.І.С.», 2004. С. 66–72.
5. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
6. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
7. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. К.: Наукова думка, 2003. 1104 с.

*Бреславська Ганна Богданівна**кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*<https://doi.org/10.5281/zenodo.14388922>**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ***Breslavka Anna Bogdanivna**Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Pedagogy
Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky***PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUNGER STUDENTS****Анотація.**

Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетів сучасної освіти, спрямованої на формування у молодших школярів цінностей, важливих для їхньої національної ідентичності та громадянської свідомості. Метою дослідження є аналіз педагогічних умов, методів і засобів, які сприяють підготовці майбутніх учителів початкової школи до реалізації завдань національно-патріотичного виховання.

Актуальність роботи обумовлена необхідністю інтеграції національно-патріотичних компонентів у зміст освітніх програм Нової української школи. У дослідженні використовувалися методи аналізу наукової літератури, педагогічного моделювання та експертного оцінювання.

Результати дослідження показали, що ефективна підготовка майбутніх педагогів до національно-патріотичного виховання залежить від інтеграції тематичних курсів, проведення практичних занять і виховних заходів, а також застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Зроблено висновок про важливість створення умов для формування у студентів мотивації до патріотичної діяльності та розвитку професійних компетенцій.

Перспективи подальших досліджень включають вдосконалення програм професійної підготовки педагогів, створення інтерактивних матеріалів патріотичного спрямування та організацію проектної діяльності, спрямованої на формування патріотичних цінностей у молодших школярів.

Abstract.

National-patriotic education is one of the priorities of modern education aimed at fostering values crucial for the national identity and civic awareness of younger students. The purpose of this study is to analyze the pedagogical conditions, methods, and tools that facilitate the preparation of future primary school teachers for implementing national-patriotic education tasks.

The relevance of the study is determined by the need to integrate national-patriotic components into the educational programs of the New Ukrainian School. The research utilized methods of scientific literature analysis, pedagogical modeling, and expert evaluation.

The findings revealed that effective preparation of future educators for national-patriotic education depends on the integration of thematic courses, practical training, extracurricular activities, and the application of information and communication technologies. It was concluded that it is essential to create conditions that foster students' motivation for patriotic activities and develop their professional competencies.

The prospects for further research include improving teacher training programs, developing interactive materials with a patriotic focus, and organizing project activities aimed at cultivating patriotic values in younger students.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, початкова школа, професійна підготовка, молодші школярі, педагогічні умови, Нова українська школа.

Keywords: national-patriotic education, primary school, professional training, younger students, pedagogical conditions, New Ukrainian School.

Вступ.

Сьогодні Україна перебуває на етапі складних трансформацій, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Це вимагає істотних змін у підходах до навчання, змісту освіти та виховання дітей і молоді, особливо з акцентом на «патріотизм, повагу до культурних цінностей українського народу, його історико-культурної спадщини і традицій». У сучасних умовах питання патріотичного виховання дітей набуло особливої актуальності, адже ми формуємо покоління, яке виросло в незалежній Україні. Останні події засвідчили високий рівень

національної свідомості українського суспільства. Саме тому сучасна школа, зокрема початкова, розуміє своє важливе завдання у формуванні патріотичних почуттів у молодших школярів.

Національно-патріотичне виховання є невід'ємною частиною освітнього процесу сучасної школи, що сприяє формуванню у молодших школярів громадянських, моральних і культурних цінностей. У Законі України «Про освіту» наголошено на важливості «утвердження моральних цінностей, громадянської позиції та соціальної відповідальності» як основи формування особистості [5].

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, патріотичне виховання розглядається як «комплексна, системна та цілеспрямована діяльність державних органів, громадських організацій, сім'ї, закладів освіти та інших соціальних інституцій, спрямована на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, відданості, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу. Цей процес передбачає готовність до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності та незалежності України, а також сприяння її становленню як правової, демократичної, соціальної держави». Головним пріоритетом патріотичного виховання є формування у молоді ціннісного ставлення до українського народу, Батьківщини, держави та нації [3; 4].

В умовах Нової української школи (НУШ) національно-патріотичне виховання є пріоритетом, адже сприяє розвитку почуття національної самоідентифікації. Сухомлинський В.О. наголошував, що виховання любові до Батьківщини розпочинається з раннього дитинства, коли формується фундамент патріотичних почуттів [1].

Сучасна система підготовки вчителів початкових класів повинна бути спрямована на формування професійних компетенцій, які дозволяють педагогам ефективно реалізовувати завдання національно-патріотичного виховання. Як зазначає Бех І.Д., формування морально-етичних якостей та національної свідомості є основою виховання відповідального громадянина [2].

Основними орієнтирами у підготовці майбутніх учителів початкової школи з питань національно-патріотичного виховання є ключові положення нормативно-правових документів України. До них належать Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2022), Закон України «Про освіту» (2019), Державний стандарт початкової освіти (2018), а також професійні стандарти для вчителів початкових класів та загальної середньої освіти (2020).

Наукові праці приділяють значну увагу основним положенням дидактики професійної освіти майбутніх учителів, що розроблені такими дослідниками, як І. Бех, С. Вітвіцька, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Капська, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Ярошенко та іншими. У цих роботах висвітлюються концептуальні засади підготовки педагогів, включаючи формування змісту, методів і форм навчання, а також розвиток ключових професійних якостей і компетенцій майбутніх фахівців (О. Дубасенюк, Н. Бібік, А. Крамаренко, О. Матвієнко, І. Осадченко, О. Савченко, О. Гайдамака та інші).

Виховання патріотизму у дітей і молоді завжди посідало провідне місце у вітчизняній педагогіці. Цій темі приділяли значну увагу такі корифеї, як С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Сучасні українські дослідники, зокрема Т. Бондаренко, В. Борисова, О. Вишневецький та інші, зосереджують увагу на формуванні патріотичних

почуттів і національної самосвідомості учнів, тоді як психологічні аспекти цього процесу висвітлюють Й. Боришевський, В. Киричук, О. Киричук, О. Сухомлинська та інші.

Таким чином, національно-патріотичне виховання ґрунтується на глибокій методологічній і нормативно-правовій базі, що забезпечує якісну підготовку майбутніх учителів до виконання цього важливого завдання.

Сучасне суспільство вимагає громадян, які здатні приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення завдань, об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності, мислити гнучко та динамічно, адаптуватися до змін у житті, зберігаючи при цьому усвідомлення своєї національної ідентичності.

Впровадження Концепції Нової української школи (НУШ) стало поштовхом до оновлення методів і прийомів навчання, а також до активного застосування сучасних освітніх технологій. Це, своєю чергою, сприяє формуванню у дітей предметних і життєвих компетентностей, зокрема громадянської та соціальної, які є ключовими складовими національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання виконує важливу роль у зміцненні соціально-економічних, духовних і культурних засад українського суспільства. Воно сприяє об'єднанню українського народу та гармонізації міжособистісних і суспільних відносин. Нормативно-правові документи, які регламентують національно-патріотичне виховання, окреслюють ключові заходи для навчальних закладів, спрямовані на реалізацію цієї мети відповідно до рівнів Національної рамки кваліфікацій.

Однак, питання національно-патріотичного виховання через призму компетентнісного підходу потребує подальшого уточнення. Важливо вдосконалити підходи, які забезпечують ефективне формування національної самосвідомості та громадянської відповідальності у сучасних освітніх умовах.

Для ефективного формування у студентів професійних компетенцій у сфері національно-патріотичного виховання необхідно створити такі педагогічні умови:

- **Інтеграція патріотичних компонентів у навчальні програми.** Савченко О.Я. зазначає, що підготовка педагогів повинна включати не лише теоретичні знання, а й практичні навички, які сприяють формуванню патріотичних цінностей у школярів [3].

- **Проведення тематичних виховних заходів.** За результатами дослідження Крамущенко Л.В., організація інтерактивних занять, таких як патріотичні ігри, віртуальні тури або тематичні квести, значно підвищує зацікавленість учнів [6].

- **Використання інформаційно-комунікаційних технологій.** Інтеграція ІКТ у навчальний процес дозволяє створювати інноваційні освітні ресурси, що ефективно формують патріотичну свідомість [9].

Сучасні дослідження підкреслюють значення інноваційних методик у національно-патріотичному вихованні:

- Як зазначає Ушинський К.Д., гра є ефективним засобом розвитку почуття національної приналежності та моральних цінностей [10].
- Курліщук І.В. довела, що робота над спільними проектами сприяє формуванню комунікативних навичок і почуття відповідальності у молодших школярів [8].
- Співпраця школи з батьками є важливим елементом формування національної свідомості у дітей [6].

Практична підготовка майбутніх учителів включає:

- Організацію волонтерських проєктів патріотичної спрямованості.
- Проведення відкритих уроків із використанням інтерактивних технологій.
- Залучення студентів до наукових конференцій і семінарів з патріотичної тематики.

Висновки

Ефективний розвиток педагогічного професіоналізму та компетентності вчителів є основою для формування компетентних випускників Нової української школи. У Державній національній програмі «Освіта» зазначається, що «педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти». Реалізація цього завдання можлива лише за участі професіоналів, які здобули якісну освіту та готові працювати в умовах сучасних викликів.

Роль учителя залишається ключовою у національно-патріотичному вихованні. Рівень його професійної компетентності, патріотичних переконань, прийняття базових цінностей української держави та громадянського суспільства (таких як свобода, рівність, братерство) є важливими елементами, які впливають на формування світогляду молодого покоління.

Особливу увагу слід приділити питанням національно-патріотичного виховання дітей в умовах війни. Сучасні реалії вимагають трансформації

ціннісних орієнтирів через розвиток ключових компетентностей і універсальних умінь. Це дозволить адаптувати освітній процес до нових викликів і сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості та соціальної відповідальності серед молоді.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення інноваційних підходів до патріотичного виховання, які враховують специфіку сучасного суспільного життя та його викликів.

Національно-патріотичне виховання є важливим завданням початкової освіти, яке потребує належної підготовки педагогів. Інтеграція патріотичних компонентів у навчальні програми, впровадження інноваційних методів і активне використання ІКТ сприяють підвищенню ефективності виховної роботи. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку інтерактивних методик і створення навчальних матеріалів патріотичного спрямування.

Список літератури

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – Київ: Радянська школа, 1974.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: ціннісно-орієнтований підхід. – Київ: Либідь, 2003.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – Київ: Генеза, 2012.
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Крамущенко Л.В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів. – Харків: Освітній центр, 2018.
7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2015.
8. Курліщук І.В. Інноваційні підходи до патріотичного виховання у початковій школі. – Грааль науки, 2021.
9. Александрова О.Ф., Александров В.М. Модифікація ціннісних орієнтирів у виховних системах. – Педагогіка формування творчої особистості, 2023.
10. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. – Київ: Освіта, 2001.

*Тимченко А. А.**кандидат педагогічних наук, доцент**Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*<https://orcid.org/0000-0002-2483-4320><https://doi.org/10.5281/zenodo.14388963>

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Tymchenko A.A.**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor**V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*<https://orcid.org/0000-0002-2483-4320>

WAYS OF PROVIDING LOGICAL-MATHEMATICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY TEACHERS

Анотація.

В статті висвітлено шляхи забезпечення логіко-математичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в умовах модернізації вітчизняної освіти. Розкрито важливість технологій навчання, які моделюють зміст майбутньої професійної діяльності. Обґрунтовано доцільність створення проблемно-професійних ситуацій, проведення рольових ігор, дискусій, застосування інтерактивних технологій навчання, методичних скарбничок.

Abstract.

The article highlights ways of providing logical-mathematical training of future primary teachers in the context of modernization of domestic education. The importance of learning technologies that model the content of future professional activity is revealed. The feasibility of creating problem-professional situations, conducting role-playing games, discussions, using interactive learning technologies, and methodological piggy banks is substantiated.

Ключові слова: логіко-математична підготовка, технології навчання, здобувачі початкової освіти, завдання з логічним навантаженням, рольові ігри.

Keywords: logical-mathematical training, learning technologies, primary school students, tasks with a logical load, role-playing games.

Реформування освіти в Україні передбачає оновлення змісту професійної підготовки педагогів, здатних до реалізації Концепції нової української школи. У зв'язку з цим набуває актуальності питання якійсї освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти взагалі, та логіко-математичної, зокрема.

Для викладання основ математики у початковій школі потрібен учитель, який сам у достатній мірі має сформовані компетентності і навчить молодших школярів логічно мислити, сформує уміння раціонально організувати розумову діяльність, розмірковувати, доводити, робити висновки та узагальнення. Успішне навчання молодших школярів вимагає від учителя глибокого розуміння обсягу та змісту математичних понять, умінь давати означення основним поняттям, здатності правильно вибрати спосіб означення математичного поняття.

Із затвердженням концепції Нової української школи [6] відбулося реформування системи початкової освіти, зокрема оновлення Державного стандарту початкової освіти, у якому математична компетентність зазначена ключовою, та типових освітніх програм для 1–4 класів. У зв'язку з цим перед закладами вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів початкових класів, постала потреба у формуванні математичної компетентності

майбутніх фахівців взагалі, та логіко-математичної зокрема [1].

Проблема логіко-математичної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти корелюється сучасними нормативними документами, які регламентують розвиток освіти, а саме: новим Законом України «Про освіту», Концепцією Нової української школи (НУШ), новим Державним стандартом початкової освіти, Стандартом вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». Особлива увага цим питанням приділяється у Державному стандарті початкової загальної освіти (2018), який розроблено відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей та потреб учнів початкових класів. Зокрема, в ньому виділено предметну математичну компетентність – що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмій в особистому і суспільному житті людини [1].

Основні концептуальні положення щодо напрямів удосконалення та розвитку вищої педагогічної освіти закладено в таких нормативних докуме-

нтах: законах України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про вищу освіту» (2014); Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002), Державній програмі «Вчитель» (2011).

Розробці теоретичних і методичних засад підготовки майбутнього вчителя початкової школи присвячені ґрунтовні дослідження Ш. Амонашвілі, Т. Байбари, В. Бондаря, А. Бистрюкової, Т. Васютіної, Н. Глузман, В. Гриньової, О. Дубасенюк, І. Жаркової, Н. Калити, Л. Коваль, О. Комар, С. Литвиненко, Н. Мачинської, С. Мартиненко, О. Савченко, С. Сисоевої, В. Сухомлинського, Л. Сущенко, І. Титаренко, Л. Хомич, Л. Хоружи, І. Шапошнікової та інших.

Значний інтерес простежується і до вивчення проблеми формування логіко-математичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. У своїх дослідженнях науковці розглядають питання розробки навчально-методичного комплексу з математики для всіх початкових класів (М. Богданович), розвитку пізнавальної діяльності учнів на уроках математики на основі реалізації політехнічного принципу (Я. Король), формуванню вмінь учнів початкової школи розв'язувати текстові задачі (В. Мізюк), методики навчання арифметичного матеріалу учнів початкової школи з використанням мультимедійних технологій (М. Борисенко), створення педагогічної системи підготовки педагога, що спрямована на покращення ефективності процесу формування в учнів умінь розв'язувати задачі та на підвищення їхнього інтелектуального рівня (С. Скворцова), розвитку математичної культури вчителя початкових класів (Є. Лодатко), формуванню методико-математичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів (Н. Глузман).

Науковці звертають увагу на особливу значущість підготовки майбутніх вчителів початкової школи, оскільки на цей період навчання припадає інтенсивний розвиток пізнавальної сфери дитини – її мислення, уваги, уяви, пам'яті, відбувається становлення таких вольових якостей особистості, як цілеспрямованість, наполегливість, самоконтроль. Саме вчитель початкової школи зустрічає нове покоління дітей і формує ставлення дитини до шкільної освіти, допомагає зробити перші кроки на цьому шляху, розкрити свої таланти й природні здібності, закладає фундамент успішності учня у подальшому навчанні.

Набуття логіко-математичної компетентності є однією з цілей фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. Аналіз наукових праць Я.Гаєвець, М.Гаран, Н. Глузман, С. Скворцової дозволяє стверджувати, що логіко-математична підготовка майбутніх учителів початкових класів – це процес формування логіко-математичної компетентності, де результатом є набуття майбутніми учителями професійно зорієнтованих логіко-математичних знань, умінь і навичок для успішного вирішення професійних завдань у процесі навчання математики молодших школярів у початковій школі [2, 3, 4, 8].

Така підготовка здійснюється під час оволодіння теоретичними основами початкового курсу математики а також опанування знаннями, уміннями та навичками методичних основ навчання математичної освітньої галузі.

У логіко-математичній підготовці майбутнього вчителя початкової школи вагоме місце посідають технології навчання, які моделюють зміст майбутньої професійної діяльності та допомагають включити студентів у освітній процес завдяки створенню проблемно-професійних ситуацій, проведенню рольових ігор, дискусій, застосуванню інтерактивних технологій навчання, надавати можливість студентам самим розробити завдання проблемного характеру для самостійної роботи, змісту навчальних проєктів, лепбуків тощо.

Також варто пропонувати студентам виконувати індивідуальні навчально-дослідницькі завдання (ІНДЗ). Завдання такого виду спонукають здобувачів до поглиблення теоретичних і практичних знань, систематизують та узагальнюють готові знання, розвивають творчі здібності студентів.

Дослідниця М. Гаран зосереджує увагу на використанні інформаційних технологій, а саме – робить акцент на ефективності мультимедійного забезпечення навчальної дисципліни у процесі формування математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи [3].

Таким чином формуванню логіко-математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи сприятимуть методичні скарбнички із мультимедійними матеріалами (презентаціями), електронними підручниками для учнів 1-4 класів, диференційованими завданнями, розробками уроків за сучасними технологіями навчання, відеозаписами фрагментів уроків тощо. Усього того, що слугуватиме моделлю проєктування процесу навчання математики в початковій школі.

Підвищенню ефективності логіко-математичної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти сприяє комплекс спеціально спроектованих генеральних факторів впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу й особистісні параметри всіх його учасників [7]. Під час організації практичних занять зі студентами ми використовували тестовий контроль, який був важливим інтерактивним елементом кожного заняття, що давав змогу здійснювати різні види контролю: поточного, тематичного, модульного та підсумкового. Тестування надавало можливість оцінювати студентів у випадку самостійного вивчення питань курсу поза межами аудиторії.

Кожний тест складався із завдань трьох рівнів складності. Завдання I рівня були спрямовані на вибір правильних лаконічних відповідей щодо термінів, визначень і концепцій; запитання II рівня вимагали зіставлення ключових понять та їх характеристик; запитання III рівня потребували достатньо широкого творчого викладу.

Широко використовувалась робота в творчих групах, де студенти генерували творчі продуктивні ідеї щодо розв'язання проблеми, відпрацьовували та проголошували спільні пропозиції. Результати

творчих засідань обговорювались у формі круглого столу. Під час презентації власних проєктів студенти демонстрували й розвивали індивідуальні здібності – декламаторські, художні, конструктивні, організаційні тощо.

На практичних заняттях студенти також розробляли власні мультимедійні проєкти, у яких визначали власні бачення щодо можливостей та особливостей методики роботи над завданнями з логічним навантаженням. Для того щоб оптимізувати процес навчання під час практичних занять, зробити його більш цікавим, насиченим, інформативним ми використовували інтерактивні методи навчання, які є чудовим способом активізації пізнавальної діяльності, формування в студентів критичного та творчого мислення, ухвалення виважених рішень, дискусування й спілкування з іншими людьми, відчуття впевненості в собі. Серед інтерактивних методів ми виділяємо метод дискусії, метод проєктування, метод «Мозкового штурму», «Асоціативний куш», робота в малих групах і парах, креативні методи тощо.

Окрім цього, ми виділили групу інноваційних методів, які є необхідними при логіко-математичній підготовці майбутніх вчителів початкової освіти: метод проєктів, інструктаж, ігрове моделювання творчих завдань з акцентом на формування математичної компетентності, метод ігрової інсценізації навчальних ситуацій, проєкти-презентації авторських розробок.

Удосконалення загальної логіко-математичної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти забезпечують різноманітні форми позааудиторної діяльності. У педагогічній літературі існують різні підходи до їх класифікації. Зокрема виділяють індивідуальні, парні, групові, колективні (масові) та епізодичні форми позааудиторної діяльності [5, с. 64–65].

Індивідуальна форма позааудиторної діяльності передбачає самостійну роботу студента над своїм удосконаленням, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань, позицій. Така форма для студента є ключовою, оскільки, аналізуючи процеси, що відбуваються навколо, він здійснює самовиховну роботу, підвищуючи свій духовно-моральний, науково-дослідницький, фахово-професійний рівень. Умовою забезпечення індивідуальної форми є спрямовуюча дія куратора, авторитетного викладача, представника студентського активу. Прикладом такої форми є робота над підручниками, навчальними посібниками, першоджерелами, підготовка рефератів та доповідей.

Для врахування спільних інтересів студентів ми використовували групову форму позааудиторної діяльності. Така форма передбачає врахування куратором чи керівником творчої групи зацікавлень студентів для проведення різноманітних заходів. Групова форма організації сприяє виявленню лідерів, організації розвитку їх можливостей. Прикладом є студентські наукові конференції, круглі столи, олімпіади, диспути, конкурси, тематичні вечори, волонтерство, виставки студентських творчих робіт та ін.

Найбільш ефективним є формування логіко-математичної компетентності за допомогою навчально-дослідницької діяльності студентів, вважаючи її технологією навчального проєктування, а індивідуальні навчально-дослідницькі завдання – індивідуальним навчальним проєктом. Ефективність зазначеної технології пояснюється тим, що у процесі навчально-дослідницької діяльності студенти набувають навичок самостійної роботи, умінь ставити проблемні завдання, знаходити шляхи їх вирішення, врешті розвиваються творчі, дослідницькі навички, уміння аналізувати та робити висновки, розвивається самоорганізація та ініціативність. Дослідниця наголошує, що для формування математичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів доцільно пропонувати студентам індивідуальні навчально-дослідницькі завдання, що спонукають їх до поглиблення теоретичних та практичних знань, узагальнюють та систематизують існуючі знання, розвивають здібності до творчого опанування матеріалом.

До інтерактивних належать методи:

– кооперативного навчання: робота в парах, робота в групах, два-чотири-всі разом, коло ідей, акваріум, ротаційні трійки;

– колективно-групового навчання: мікрофон, мозковий штурм, ажурна пилка, навчаючи – учись, незакінчені речення, дерево рішень;

– технології ситуативного моделювання: імітаційні ігри, рольова гра, судове слухання, громадські слухання;

– технології опрацювання дискусійних питань: займи позицію, шкала думок, дискусія, зміни позицію, оцінювальна дискусія, дебати» [5].

Проблема застосування сучасних навчальних технологій при формуванні логіко-математичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів є досить ґрунтовано вивченою. Науковці С. Скворцова та Я. Гаєвець [8] доводять ефективність правильного підбору педагогічних технологій у процесі підготовки вчителя, акцентуючи увагу зокрема на таких технологіях, як: модульне, проблемне, проблемно-модульне, проєктне, інтерактивне, ситуаційне та контекстне навчання. Дослідниці стверджують, що необхідною умовою підготовки компетентного майбутнього вчителя початкових класів є «використання технологій навчання, які допомагають змодельовати зміст майбутньої професійної діяльності та передбачають включення студентів у навчальну діяльність (створення проблемних ситуацій під час лекцій і практичних занять, застосування рольових та імітаційних ігор, дискусій, дебатів, аналізу ситуацій під час практичних занять, розробка завдань проблемного характеру для самостійної роботи студентів, розробка тем навчальних проєктів)» [8, с. 98].

Окреслюючи шляхи удосконалення освітнього процесу професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, С. Стрілець, Т. Запорожченко [9] великого значення надає використанню сучасних освітніх технологій у процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Акцентуючи

ючи на технологізації освітнього процесу, науковець наголошує на важливості формування не лише змістового, але і діяльнісного компонента професійної компетентності. Одним із шляхів підготовки компетентного вчителя початкових класів вважає використання в практичній підготовці технологічних карт і алгоритмічних приписів.

Поділяючи погляди С. Стрілець, Т. Запорожченко, вважаємо доречним використання сучасних освітніх технологій у процесі підготовки вчителя загалом та під час логіко-математичної підготовки. Відтак технологізація освітнього процесу, на нашу думку, дозволить не лише поліпшити ефективність засвоєння майбутніми учителями знань з математики, але й розширити можливості використання отриманих логіко-математичних знань на практиці.

Цікавим інтерактивним методом є «Мозаїка», суть якого полягає в тому, що студентам пропонується самостійно опрацювати різний матеріал за певний проміжок часу і законспектувати його. Після цього вони мають по чергово виступати перед групою, а всі інші повинні за ними законспектувати сказане. Провідним методом навчання під час практичних занять ми визначили метод проєктів. Під методом проєктів розуміють спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися цілком реальним, відчутним, практичним, спеціально оформленим результатом. Якщо ж розглядати метод проєктів як педагогічну технологію, то вона передбачає сукупність творчих – дослідницьких, пошукових і проблемних – методів [5]. Основу методу проєктів складає ідея, спрямована на отримання результату. Зазначимо, що проєкт завжди зорієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову.

Педагогічну практику визначають як «спосіб вивчення освітнього процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів, мета якої – виробити в них уміння і навички, необхідні в майбутній професійній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх на практиці». Педагогічна практика є важливою складовою професійної підготовки майбутніх вчителів, яка спрямована на закріплення та реалізацію в спеціально створених умовах набутих студентами предметних, психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності в школі, з іншого – як засіб творчого розвитку та саморозвитку майбутнього вчителя, формування у нього професійно значущих якостей і готовності до педагогічної діяльності.

Щоб активізувати роботу щодо логіко-математичної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти, ми намагалися внести зміни до процесу їх підготовки перед проведенням різних видів практик («Пробні уроки та заняття», педагогічна неперервна практика), додати до їх змісту спеціально розроблені практичні завдання. Педагогічна практика є невід’ємною складовою логіко-математичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Вона дозволяє студенту-практиканту не лише поглибити теоретичні знання та вдосконалювати

практичні уміння й навички, здобуті у процесі аудиторного навчання, але й реалізувати свій освітній потенціал в умовах реального процесу навчання молодших школярів математики.

В результаті, під час педагогічних практик, студенти проєктували уроки з математики; самостійно готували навчально-методичну базу для проведення уроків; виготовляли дидактичні матеріали у вигляді роздаткових карток із зазначенням різноманітних ігрових вправ та завдань; створювали презентації (PowerPoint) тощо. Це сприяло поглибленню логіко-математичних, методичних та спеціальних знань, удосконаленню умінь; поповненню методичного арсеналу майбутніх вчителів творчими формами, методами, прийомами, засобами.

Отже, на підставі осмислення поглядів науковців, орієнтуючись на законодавчі документи у сфері освіти та взявши за основу трактування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, подане у Стандарті вищої освіти зі спеціальності 013 «Початкова освіта», але зінтегрувавши його з професійною діяльністю, в нашому дослідженні логіко-математична компетентність майбутнього вчителя початкових класів розуміється як динамічна комбінація професійно профільованих математичних знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, що є основою його здатності успішно вирішувати професійні завдання із навчання математики учнів початкової школи.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303>
2. Гаєвць Я.С. Методична компетентність вчителя початкових класів: компоненти системи / Я.С. Гаєвць // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. № 2 (28). С.212-224.
3. Гаран М. С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання математики з використанням інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (математика)» / М. С. Гаран – Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2016. 21 с.
4. Глузман Н. А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : [монографія] / Н. А. Глузман. Київ : ВИЩА ШКОЛА-XXI, 2010. 407 с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Практикум : навч. пос. Київ: Слово, 2013. 448 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczia.pdf>
7. Рехтета Л. О. Формування логіко-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Теоретико-методичні засади підготовки учителів початкової школи до запровадження освітніх технологій в умовах сучасного освітнього

середовища: Монографія / за заг. ред. К. Б. Авраменко. – Миколаїв.: Іліон, 2016. С. 98-118.

8. Скворцова С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі: [монографія] / Світлана Олексіївна Скворцова, Яна

Станіславівна Гаєвць. Харків: «Ранок-НТ», 2013. 331 с

9. Стрілець С. І., Запорожченко Т. Формування математичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 204 с.

Tupchenko V. V.

*Candidate of pedagogical sciences, associated professor,
Education and Research Institute "Ukrainian Engineering and
Pedagogical Academy" of V.N. Karazin Kharkiv National University
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389014>*

EUROPEAN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING MULTILINGUALISM IN THE EDUCATION SYSTEM

Abstract

The article examines and analyzes plurilingualism as the main direction of the European Union's language policy, which aims to support linguistic diversity, guarantee the preservation of all languages and provide assistance and encouragement of language learning and cultural exchange in school and university education systems and in society as a whole.

Keywords: *multilingualism, plurilingualism, language policy of the European Union, plurilingual education.*

The language policy of modern Europe is aimed at supporting linguistic diversity, guaranteeing the preservation of all languages of both local and newly arrived populations (including immigrants and refugees) [1]. Linguistic diversity is a key feature of European identity, and therefore the Council of Europe actively promotes language education and the spread of multilingualism and plurilingualism. Given the integration of Ukraine's education into the European and global space, it is important to study the European experience of implementing plurilingualism in educational priorities as a obligatory competence component of the system of preparing a young person for life in a globalized world.

J. Beacco, M. Byram, U. Weinreich, C. Gnutzman, D. Cost, D. Moor, G. Zarat, M. Fleming, E. Haugen, S. El Uch and others have devoted their works to the study of the problems and achievements of the European language education sector and aspects of the development of plurilingual education in Europe. The theoretical and practical aspects of multilingualism are actively studied and researched by Ukrainian scholars N. Ananieva, N. Zamkova, N. Maliovana, O. Pershukova and O. Yakovleva.

The works of these scholars consider multilingualism as an important factor in ensuring the quality of education, developing international cooperation in Europe and the world, preserving the ethno-cultural identity of representatives of national minorities, revealing the essence of multilingual education, characterizing its features, analyzing various models of multilingual education, their strengths and weaknesses.

The purpose of the article is to make a comparative analysis of European countries experience in introducing plurilingualism at all levels of the education system and to determine the prerequisites for the formation of plurilingualism in the European education space.

Europe is a multilingual society, as there are many languages on its territory. Within the European Union, there are both monolingual countries (France, Great Britain, Spain, Austria) and countries with more than one official language (Finland, Ireland, Belgium, Switzerland), the language situation in which is determined by bilingualism and multilingualism, and states in which languages other than the main language have a

special or special status or are used without legal registration of such status. According to sociolinguists, the number of bilingual and multilingual situations is increasing every year. This is not least due to the fact that in a multilingual society, citizens are better off and can more easily take advantage of the educational, professional and economic opportunities created in a united Europe.

Given this linguistic diversity, the EU has been working hard in the legislative field to address the problem of developing the functioning of different languages in a multinational and multilingual community. The basis for the development and implementation of multilingualism and plurilingualism policy was a series of measures and, as a result, the adoption of resolutions, conventions, recommendations and other official documents on language policy. One of the key documents supporting linguistic diversity in Europe is the European Charter for Regional or Minority Languages.

Multilingualism, plurilingualism and plurilingual education in Europe have been strongly supported for a long time and at all levels of social life. Educational language policy in the EU member states is aimed at: a) organizing and implementing measures aimed at improving the quality of language education; b) increasing the number of languages studied; c) developing common levels of proficiency in modern languages; and d) protecting cultural and linguistic diversity. In our opinion, when introducing plurilingual education into the Ukrainian education system, it is worthwhile to rely on the results of long traditions and significant work in the field of language policy in forty-seven CE member states, in particular, in the use of political instruments and actions to develop linguistic diversity and multilingualism and intercultural education [2].

It is also important to share knowledge and experience based on common values, to exchange positive experiences in promoting intercultural dialogue and social integration, to develop European cooperation for the development of language policy and practice, and to raise awareness of European values and guidelines.

The analysis of the main EU and CE documents has shown that great attention is paid to linguistic diversity and the development of plurilingual skills at all stages of education, but this issue is especially relevant

at the level of higher education, as it is the last step before starting a career. Given the globalization challenges and the requirements of future employers, students must, along with acquiring key academic knowledge and forming relevant skills, develop the language, preferably plurilingual, skills necessary for their future professional activities. Some universities in Europe already require a certain level of language proficiency as a prerequisite for admission not only to philology or linguistics majors, but also to all courses of study. EU documents also emphasize the importance of diversifying language education in higher education by expanding, introducing, improving the quality and focus of language teaching in higher education, taking into account the context of lifelong learning.

Almost all European universities offer the state language as the main language of study, because in most cases it is the main language of students and the official state language, most institutions also provide the initial process in foreign, regional or minority languages. Globalization and the international mobility of students and teachers, as well as the desire to attract more international and immigrant students, have made English the second language of instruction in many institutions, and most primary materials and textbooks are offered in English. Almost all universities present their web pages in different languages, which indicates that they all make special efforts to attract foreign talented students and, as a result, additional funding. According to numerous EU and CE Recommendations, many universities provide foreign language opportunities for nonphilology students, and it is worth noting that almost half of them offer students a choice of more than four languages [3].

The actualization of plurilingualism in the European education space is due to the main interrelated processes taking place in modern society: globalization, accelerating pace of society development, expanding scope of intercultural interaction and cooperation, dynamic economic development and structural changes in employment [4]. From the point of view of European language policy, plurilingualism is a powerful factor in the context of globalization and growing migration and is one of the determining factors for intercultural understanding, successful employment for individuals and

competitiveness for the whole of Europe. The importance of plurilingual education is also confirmed by the position of the European Union, which encourages the study of foreign languages among residents of different countries not only to ensure mutual understanding, but also to develop tolerant attitudes, linguistic and cultural diversity.

The analysis of the education system as a whole shows that almost all EU Member States are now introducing a wider range of languages into the education system, from early childhood to adult education, emphasizing the crucial importance of plurilingual skills in increasing employability and being a prerequisite for further mobility. In a broader context, the potential of plurilingual skills lies in their ability to stimulate and facilitate the implementation of the right of EU citizens to move and reside freely within the territory of the Member States. Thus, the EU language policy aims to protect linguistic diversity and promote knowledge of languages in terms of cultural identity and social integration. Based on the above, it is worth emphasizing that multilingualism, plurilingualism and plurilingual education are becoming increasingly important not only in the European context but also worldwide.

References

1. European Charter for Regional or Minority Languages [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter>
2. European Centre for Modern Languages. «ECML Structure». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.ecml.at/aboutus/aboutus.asp?t=structure>
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/>
4. Tupchenko V. Multilingualism as a factor of successful intercultural communication in a globalized world / XLIII International scientific and practical conference «Modern Challenges and Achievements of the Scientific Community of the 21st century» (October 16-18, 2024) Narva, Estonia. International Scientific Unity, 2024. 178 p. Pp. 147-149.

*Yakymenko Svitlana Ivanivna,**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Primary and Preschool Education, Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky*<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389046>

CONTINUITY IN THE FORMATION OF NATIONAL WORLDVIEW OF CHILDREN AGED 5–10 YEARS

*Якименко Світлана Іванівна,**доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової та дошкільної освіти Миколаївського національного університету ім.В.О.Сухомлинського*

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ 5–10 РОКІВ

Анотація.

Формування національного світобачення є важливою складовою сучасного освітнього процесу, особливо у віковому періоді 5–10 років, коли відбувається активний розвиток особистості дитини. Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов і методів забезпечення наступності у формуванні національного світобачення дітей молодшого віку.

Актуальність теми зумовлена потребою у формуванні у дітей почуття національної ідентичності, любові до Батьківщини та шанобливого ставлення до її культурних цінностей у контексті викликів сучасного суспільства. У дослідженні застосовувалися методи аналізу наукових джерел, педагогічного експерименту та анкетування педагогів.

Результати показали, що ефективність формування національного світобачення залежить від забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Важливу роль відіграють такі педагогічні умови: інтеграція національно-патріотичної тематики у зміст освітніх програм, активне використання інтерактивних методів навчання (ігри, проекти, квести), а також тісна взаємодія між закладами освіти та родинами.

Перспективи подальших досліджень включають розробку інтерактивних методик для виховання національної свідомості та створення методичних рекомендацій для педагогів, що забезпечують наступність у формуванні національного світобачення дітей 5–10 років.

Abstract.

The formation of a national worldview is a crucial component of the modern educational process, especially in the 5–10 age range, when a child's personality undergoes active development. The purpose of this study is to identify pedagogical conditions and methods to ensure continuity in shaping the national worldview of young children.

The relevance of the topic is determined by the need to cultivate a sense of national identity, love for the homeland, and respect for cultural values in the context of contemporary societal challenges. The study utilized methods of scientific literature analysis, pedagogical experimentation, and teacher surveys.

The results demonstrated that the effectiveness of forming a national worldview depends on ensuring continuity between preschool and primary education. Key pedagogical conditions include the integration of national-patriotic themes into educational programs, the active use of interactive teaching methods (games, projects, quests), and close interaction between educational institutions and families.

The prospects for further research involve developing interactive methodologies for fostering national consciousness and creating methodological recommendations for educators to ensure continuity in shaping the national worldview of children aged 5–10 years.

Ключові слова: національне світобачення, наступність, дошкільна освіта, початкова школа, патріотичне виховання, національна ідентичність, інтерактивні методи, освітні програми.

Keywords: national worldview, continuity, preschool education, primary school, patriotic education, national identity, interactive methods, educational programs.

Україна, переживаючи складні процеси на сучасному етапі національного відродження, вирішує низку важливих завдань у сферах культури, науки та освіти. Це супроводжується докорінними змінами у підходах до навчання та виховання молоді. У сучасному суспільстві зростають вимоги до громадянина України, який повинен бути патріотом своєї держави, володіти високими моральними якостями та національною свідомістю.

Формування громадянина необхідно починати з раннього дитинства — періоду, коли дитина пізнає та приймає багатогранність навколишнього світу, формується основа її особистісної культури, а також закладаються фундаментальні принципи духовності й патріотизму.

Національне виховання є невід'ємною частиною формування особистості дитини. Особливе значення воно набуває у віці 5–10 років, коли діти

активно розвивають свої морально-етичні та культурні уявлення. У цей період важливо забезпечити плавний перехід від дошкільної до початкової освіти, закладаючи основи національного світобачення.

Реформа Нової української школи акцентує увагу на вихованні громадян, здатних адаптуватися до сучасних умов і бути свідомими носіями національних цінностей. Це потребує комплексного підходу до формування в дітей патріотичних почуттів через інтеграцію виховного компонента в освітній процес.

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України, визначає основні завдання цього напрямку виховання. Серед них – формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності та любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності виконувати громадянський і конституційний обов'язок, зокрема щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності та незалежності України. Важливим є також сприяння становленню України як правової, демократичної та соціальної держави [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національного виховання дітей та молоді займає провідне місце у вітчизняній педагогічній науці та практиці. Філософські основи виховного процесу, зокрема у контексті нової парадигми освіти і виховання, розробляли такі вчені, як М. Антоненко, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та інші. Їхні праці заклали фундаментальні концепції, що стосуються формування морально-етичних та громадянських цінностей.

Особливу увагу питанням патріотичного виховання та формування громадянських якостей особистості присвячували свої дослідження такі науковці, як І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестопалюк та інші. Їхні роботи спрямовані на розвиток методології виховання, що відповідає сучасним викликам.

Досить широко висвітленою у педагогічній науці є проблема національно-патріотичного виховання. Значний внесок у цю сферу зробили Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневецький, Р. Захарченко, В. Кузь, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, О. Ярмоленко. Їхні дослідження підкреслюють важливість формування у молоді національної самосвідомості та патріотичних почуттів.

Окремим напрямом у цій галузі є військово-патріотичне виховання, яке досліджували М. Зубалій, В. Івашковський та інші. Цей аспект виховання спрямований на підготовку молоді до захисту національних інтересів, що є надзвичайно актуальним у сучасному соціально-політичному контексті.

Таким чином, останні дослідження вітчизняних науковців формують цілісне бачення національно-патріотичного виховання як важливої складової освітнього процесу, що забезпечує гармонійний

розвиток особистості у поєднанні з її громадянською та національною самосвідомістю.

Аналіз показав, що важливою умовою формування національного світобачення є узгодженість змісту, методів і форм навчання на всіх етапах освіти. Це передбачає:

- Включення національно-патріотичної тематики у програми дошкільної та початкової освіти.
- Активне використання інтерактивних методів навчання, таких як рольові ігри, проєкти, квести.
- Залучення родин до спільної діяльності з виховання патріотизму.

Інтерактивні методи як засіб мотивації дітей. Ігри, проєкти та інші інтерактивні форми навчання сприяють розвитку у дітей інтересу до національної історії, культури та традицій.

Роль родин у формуванні національного світобачення. Спільна діяльність педагогів і батьків створює умови для закріплення національно-патріотичних цінностей у сімейному середовищі. Впровадження практики «сімейних уроків» дало позитивні результати, зокрема, зростання рівня національної свідомості у дітей.

Серед сучасних вітчизняних науковців набуває поширення нове бачення змісту національного виховання, основною метою якого є формування самодостатнього громадянина — патріота України, гуманіста і демократа. Така особистість має бути готовою до виконання своїх громадянських і конституційних обов'язків, до збереження та примноження духовних і культурних надбань українського народу, а також до підтримання високої культури міжособистісних взаємин.

Науковці, зокрема І. Бех, К. Журба, В. Киричок, К. Чорна, підкреслюють, що національне виховання відіграє важливу роль у зміцненні соціально-економічних, духовних і культурних основ українського суспільства та сприяє національному єднанню [2].

Результатом ефективного національно-патріотичного виховання є формування у молоді патріотичних почуттів. Ці почуття виконують важливу функцію — вони формують позитивне ставлення до свого народу і Батьківщини, що є основою для активної громадянської позиції та особистісного розвитку в умовах сучасного суспільства.

Національне виховання: етапи та їх особливості.

Національне виховання, як і будь-який виховний процес, складається з кількох етапів, кожен з яких має свої особливості та завдання. Сучасні педагоги Т. Ільїна та Н. Мойсеюк виділяють такі ключові етапи національного виховання [9, с. 247]:

- **Усвідомлення норм і правил суспільства.** На цьому етапі діти знайомляться з нормами та правилами поведінки, які сформувалися у суспільстві. Метою є допомогти вихованцям зрозуміти, як діяти правильно, визначити критерії поведінки та усвідомити їхню необхідність.
- **Формування ставлення до запропонованих норм.** Цей етап передбачає не лише розуміння

та виконання дітьми запропонованих норм і правил, але й розвиток моральних якостей. У процесі виховання дитина вчиться проявляти доброту, чуйність, порядність, співчуття, співпереживання, бажання допомагати та піклуватися про інших.

• **Формування поглядів і переконань.** На цьому етапі відбувається сприйняття, засвоєння та перетворення норм поведінки у власні переконання дитини. Переконання є поглядами, що базуються на принципах, якими людина керується у своєму житті. Формування переконань вимагає створення ситуацій, які сприяють прояву позицій і тренування правильних дій.

• **Формування загальної спрямованості особистості.** У результаті постійної діяльності та повторень у дітей формуються навички та звички, які поступово стають нормою поведінки. Система дій і вчинків закріплюється у вигляді рис характеру, перетворюючись на стійкі властивості особистості.

Попри те, що на кожному етапі розвитку дитини виникає нова провідна діяльність (у початковій школі це навчальна діяльність), це не означає повного зникнення тієї, яка домінувала на попередньому етапі. Навпаки, попередній досвід і навички інтегруються в нові умови, забезпечуючи гармонійний перехід дитини до нових видів діяльності та сприяючи її всебічному розвитку [6].

Забезпечуючи наступність із дошкільним періодом, початкова школа відіграє ключову роль у подальшому становленні особистості дитини. Цей етап сприяє її фізичному, інтелектуальному та соціальному розвитку, а також формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, розвиває здатність до творчого самовираження та критичного мислення.

Таким чином, кожен із зазначених етапів є важливим для комплексного формування національної свідомості та особистісних якостей, які сприяють гармонійному розвитку дитини в умовах сучасного суспільства.

Висновки. Формування національного світобачення дітей 5–10 років є складним, але важливим процесом, який потребує забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Інтеграція патріотичної тематики, активне використання інтерактивних методів і співпраця з родинами сприяють ефективному розвитку патріотичних почуттів у дітей.

Подальші дослідження повинні зосереджуватися на розробці інтерактивних методик і створенні рекомендацій для педагогів, які забезпечать успішне формування національного світобачення у дітей.

Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є надзвичайно важливим і специфічним етапом у формуванні патріотичних почуттів. У цей період особливу увагу слід приділяти поступовому розвитку у дітей любові та поваги до свого найближчого оточення.

Спочатку дитина має навчитися цінувати свою сім'ю, родину, домівку, а згодом — дитячий садок, школу, рідне слово, природу, побут і традиції, а також своє місто, вулицю, регіон. Цей поступовий і послідовний підхід є основою для формування у дітей стійкого почуття гордості та поваги до свого народу і країни.

Тільки за умови такої логічної послідовності виховних впливів можна досягти усвідомлення дитиною значущості своєї Батьківщини та розвитку у неї співпереживання за її долю, що є фундаментом для формування національно свідомого громадянина.

Список літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: ціннісно-орієнтований підхід. Київ: Либідь, 2003.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1974.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – Київ: Генеза, 2012.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2022.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. – Київ: Освіта, 2001.
7. Гречишкіна І.М., Соколенко О.В. Формування національного світогляду молодших школярів. Харків: Освітній центр, 2018.
8. Александрова О.Ф., Александров В.М. Педагогічні підходи до виховання патріотичних почуттів. Педагогіка формування творчої особистості, 2023.
9. Курліщук І.В. Інноваційні підходи до національно-патріотичного виховання дітей. Граль науки, 2021.
10. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Віталій Боляк

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти факультету педагогіки і психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Оксана Максименко

магістрантка факультету педагогіки і психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Ольга Кіз

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14534812>

ГЕНДЕРНІ БАР'ЄРИ У СФЕРІ БІЗНЕСУ: ВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДО ПОДОЛАННЯ

Kiz Olha

Maksymenko Oksana

Bolyak Vitaly

GENDER BARRIERS IN BUSINESS: FROM IDENTIFICATION TO OVERCOMING

Анотація

Стаття присвячена висвітленню гендерних бар'єрів, із якими стикаються жінки і чоловіки, які є суб'єктами бізнес-діяльності. Найпоширенішими гендерними бар'єрами означено дискримінацію жінок у формах нерівної оплати праці; нерівних можливостях та незахищеній зайнятості; нерівномірності доступу жінок до економічних ресурсів; нерівномірності концентрації жінок та чоловіків у різних галузях; низькому рівні участі жінок у прийнятті рішень через непропорційне представлення на керівних позиціях компаній; відсутності можливостей оптимально поєднувати роботу із виконанням сімейних обов'язків; сексизму та гендернозумовленого насильства тощо. Гендерні бар'єри проаналізовано на прикладі метафор «скляна стеля», «липка підлога», «скляні стіни», «целюлоїдна стеля» «застигла середина», «скляний ескалатор», «мама доріжка» тощо.

Abstract

The article is devoted to highlighting the gender barriers faced by women and men who are business entities. The most common gender barriers are discrimination against women in the form of unequal pay; unequal opportunities and insecure employment; unequal access of women to economic resources; unequal concentration of women and men in different industries; low level of women's participation in decision-making due to disproportionate representation in leadership positions in companies; lack of opportunities to optimally combine work and family responsibilities; sexism and gender-based violence, etc. Gender barriers are analyzed using the metaphors of "glass ceiling", "sticky floor", "glass walls", "celluloid ceiling", "frozen middle", "glass escalator", "mother's path", etc.

Ключові слова: гендерні бар'єри, бізнес-діяльність, бізнес-організація, конкурентноспроможність, гендерна рівність, рівні права і можливості.

Keywords: gender barriers, business activity, business organization, competitiveness, gender equality, equal rights and opportunities.

Досвід низки держав упродовж багатьох десятиліть демонструє, що саме гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства, завдає збитків добробуту міст, регіонів, спричиняє зниження продуктивності праці й уповільнення темпів розвитку бізнесу та економічного зростання країн. Ігнорування необхідності забезпечення рівних прав жінок і чоловіків гальмує розвиток як світової, так і української економіки. Дослідники Глобального інституту МакКінзі (McKinsey) констатують: якщо жінки досягнули б повної рівноправності на ринку праці, то світовий ВВП зріс би на 26% і становив би у 2025 році 28 трлн доларів США [7].

Аналіз останніх досліджень у сфері гендерночутливої корпоративної культури показує, що значна кількість науковців та практиків приділяє

увагу питанням гендерної рівності в робочому середовищі. Публікації присвячені аналізу впливу гендерних стереотипів на робочі процеси, проблемам дискримінації за ознакою статі чи іншими ознаками, а також успішним практикам упровадження гендерночутливих політик у бізнес-організаціях. Гендерні проблеми професійної діяльності особистості, професійної сегрегації та дискримінації за гендерними ознаками представлені в роботах С. Бем, Ш. Берн, І. Ващенко, Є. Гвоздевої, Т. Говорун, О. Здравомислової, Т. Кандаурової, Р. Кантер, Е. Келлана, О. Кікінежді, М. Кіммела, Д. Коллінсона, Н. Лавриненко, Т. Марцинюк, Ф. Шерідан, Л. Шнейдер. Психологію гендерної взаємодії персоналу організації досліджують М. Ткалич, Л. Карамушка тощо. Шляхи подолання гендерних бар'єрів на

етапах створення та ведення бізнесу, забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків самоактуалізуватися та бути конкурентоспроможними в обраній сфері бізнес-діяльності винесені на порядок денний бізнес-форумів, жіночих конгресів як світового масштабу, так і на теренах України, що засвідчує інтерес бізнес-спільноти до означеної проблеми.

Жінки до початку повномасштабної війни росії проти України становили 53–54% від загальної кількості населення України, проте були і залишаються досі непропорційно представленими в бізнесі та в середньому отримують заробітну плату на 18,6% меншу зарплатні чоловіків. Ця диспропорція зумовлена не прямою дискримінацією на етапі призначення розміру зарплатні, а горизонтальною та вертикальною стратифікацією ринку праці: жінки частіше працюють у менш оплачуваних секторах економіки й на нижчих посадах, а найменше представлені у транспортному, будівельному, промисловому та енергетичному секторах.

Згідно з результатами аналізу Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), проведеного в рамках проекту Програми розвитку ООН в Україні «Зміцнення бізнес-об'єднань малих і середніх підприємств», загальне співвідношення чоловіків та жінок-економічних лідерів в Україні – 60:40. Якщо ж розглядати окремо ФОП та керівників юридичних осіб, які увійшли до категорії «економічні лідери», то виявляється, що гендерна нерівність у цій сфері значно суттєвіша. Жінки представляють лише 30 % керівників юридичних осіб.

Гендерні відносини у сфері бізнес-діяльності доцільно аналізувати як реальні практики і моделі міжстатевої взаємодії, детерміновані гендерними уявленнями, упередженнями, стереотипами, настановленнями, відображеними в свідомості і самосвідомості суб'єктів. Усі вони можуть справляти вплив і бути бар'єрами побудови гендерночутливої корпоративної культури.

Гендерними бар'єрами у сфері бізнесу розглядаємо гендерні стереотипи, які є важливим соціально-психологічним механізмом передачі знань про те, якими «повинні бути» чоловіки та жінки та транслиують усталені для певної спільноти норми і судження про психологію жінок і чоловіків, мотиви і потреби їхньої поведінки. Виокремлюють чотири системоутворювальні групи гендерних стереотипів: стереотипи маскуліності-фемініності як характеристик чоловічих і жіночих особистісних властивостей; стереотипи щодо змісту праці, сфер діяльності та напрямків соціалізації чоловіків і жінок; стереотипи, що пов'язані із закріпленням соціальних ролей у приватно-сімейній сфері відповідно до статі; стереотипи, що пов'язані із закріпленням соціальних ролей у публічній сфері відповідно до статі [4, С. 38-39]. Гендерні стереотипи інтегрують гендерну ієрархію в економічну, політичну, ідеологічну, професійну, рідинну сфери, консервуючи патріархальні цінності через низку соціальних інституцій.

Гендерні упередження тлумачаться як соціальні настановлення з негативним і спотвореним змістом, як упереджена думка по відношенню до представників/представниць тієї чи іншої статі, у якій відображені розповсюджені норми статево-специфічної поведінки [6, С. 81].

Депривуючий вплив на представників обох статей як суб'єктів бізнес-діяльності справляє дискримінація за статевою ознакою, під якою розуміють дії, спрямовані на звуження у правах і свободах особи тієї чи іншої статі. Гендерна дискримінація – «будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження, здійснене за ознакою статі, що має наслідком або метою погіршення або зведення нанівець можливостей жінок користуватися чи здійснювати права людини та основні свободи у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській чи будь-якій іншій галузі, незалежно від сімейного статусу жінок та на основі рівності чоловіків і жінок» [1, С. 31]. Підбурювання до дискримінації – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками. Пособництво у дискримінації – будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації. Утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Гендерна нерівність має свою «ціну» в економічній сфері. За підрахунками Державного центру зайнятості України, у середньому жінки заробляють менше за чоловіків усього на 108 грн, але якщо аналізувати за сферами діяльності, то можна виявити більш відчутну різницю. Жінки заробляють більше лише у сферах освіти й охорони здоров'я. У чоловіків зарплата вища на 5-12% навіть у галузях харчування й торгівлі. У професійному житті жінки є чимало факторів, які ускладнюють її кар'єрне зростання. Це і перерви під час народження дітей, і рольова модель сім'ї, у якій саме жінка приділяє увагу домашнім справам тощо.

Крайньою формою гендерної дискримінації є сексизм – усталене, упереджене ставлення до людини на підставі її належності до певної статі, що породжує реальне ущемлення її прав і можливостей, хибне уявлення про її індивідуальний потенціал. «Сексизм пов'язаний із владою таким чином, що до осіб при владі зазвичай ставляться з прихильністю, а ті, хто не має влади, зазвичай піддаються дискримінації. Сексизм також пов'язаний із стереотипами, оскільки дискримінаційні дії чи погляди часто ґрунтуються на помилкових переконаннях або узагальненнях щодо статі, а також на загостренні уваги до гендерного фактору там, де це не потрібно» [1, С. 140].

Сексизм – це ідеологія, яка виправдовує і прагне довести вищість та панування однієї статі над іншою у різних сферах суспільного буття. У сучасному науковому дискурсі під сексизмом розуміють будь-який акт, жест, візуальний образ, дії

чи поведінку, засновані на ідеї неповноцінності особи чи групи осіб через їхню статеву приналежність і спрямовані на образу гідності, обмеження прав, спричинення їм фізичної, сексуальної, психологічної, соціально-економічної шкоди чи страждань, створення середовища залякування, ворожості, приниження та заподіяння шкоди, утвердження домінування однієї статі над іншою [2; 3].

Виокремлюють три різновиди сексизму: ворожий сексизм – це відверто антагоністичне ставлення до іншої статі (переважно жіночої) в країнах з патріархальною культурою); амбівалентний сексизм, який поєднує різне ставлення до виконуваних іншою статтю соціальних ролей, наприклад, «жінка і бізнес чи політика – явища несумісні, проте якщо жінка матиме «чоловічий» розум і хватку, то вона може досягти успіхів; поблажливо-опікуючий сексизм – це різновид скептично-доброзичливого ставлення до іншої статі, на зразок, «блондинками потрібно опікуватись, вони такі безпорадні», або «навіщо жінкам лізти в політику, хай вже цю брудну роботу виконують чоловіки» [4. С. 40-43].

Гендерні бар'єри у сфері бізнесу – це не завжди очевидні або конкретні перешкоди, а часто невидимі та підступні обмеження, які важко визначити й подолати. У світі використовується багато метафор, щоб краще пояснити ці складні явища та надати їм конкретнішого сенсу. Ці метафоричні образи дають змогу побачити різні аспекти гендерної нерівності та глибше усвідомити досвід, з яким стикаються жінки у сфері бізнес-діяльності.

«Скляна стеля» – це метафора, що описує невидимі бар'єри, які заважають жінкам займати керівні позиції та досягати високого статусу на роботі. Попри професійні якості, жінки часто не можуть подолати цю «стелю», оскільки корпоративна культура переважно орієнтована на чоловіків. Штучні перепони та невидимі бар'єри, котрі перешкоджають доступу жінок до найвищих рівнів прийняття рішень і управлінських чи керівних посад в організаціях як публічної, так і приватної сфер, а також в інших галузях суспільного життя» [1, С. 146].

Аналіз розповсюджених пояснень впливу феномену «скляної стелі» в бізнес-організації по відношенню до жінки виявляє існування низки гендерних стереотипів: жінки вносять менший людський капітал у роботу організації, оскільки багато часу приділяють дітям та родині; жінка не придатна для ролі лідера й керівника, а отже, не може керувати так само добре, як чоловік; певні психологічні риси, що відносять до фемінних, заважають професійному розвитку та просуванню тощо.

«Липка підлога» – явище, яке описує ситуацію, коли жінки застрягають на початкових позиціях, з яких дуже важко вирватися. Це часто спостерігається у сферах, де жінки зіштовхуються з браком ресурсів або підтримки для просування; «вираз, що використовується як метафора для опису дискримінаційних моделей зайнятості, внаслідок яких працівники, переважно жінки, залишаються на робочих місцях нижчого рівня з низькою

мобільністю та невидимими бар'єрами для просування по службі» [2, С. 88].

«Скляний ескалатор» – метафора, що описує, як чоловіки, які працюють у традиційно жіночих сферах, швидше просуваються кар'єрними сходами. Жінки, навіть у «жіночих» професіях, зустрічаються з перешкодами, які чоловіки долають легше. «Бетонна підлога» символізує найнижчий рівень на робочій драбині, з якого дуже важко піднятися. Ця метафора описує ситуацію жінок, які опиняються у таких обставинах, що не дають їм можливості рухатися кар'єрними сходами. «Застигла середина» – описує ситуацію, коли жінки знаходяться на середніх позиціях, але їм важко рухатися вище. Це явище часто пояснюється відсутністю наставництва та підтримки на вищих рівнях.

«Скляні стіни» обмежують можливості жінок у виборі кар'єрного шляху, замикаючи їх у певних професіях або позиціях (до прикладу, жінки частіше опиняються у підтримуючих ролях, а не на керівних посадах).

«Скляне урвище» описує ситуацію, коли жінки призначаються на керівні позиції у кризові моменти, що підвищує ризик невдачі. Це – «явище, коли на керівних посадах із вищим ризиком невдачі чи критики частіше опиняються люди з певних груп. Термін був придуманий в продовження метафори «скляна стеля». Згідно з дослідженням Університету Ексетера, жінок і представників/ць з меншин скоріше призначають керівниками компаній, що «йдуть на дно», аніж успішних, що ставить їх у ризиковане та складне становище [1, С. 147]. До прикладу, Ангелу Меркель обрали лідеркою партії, коли партія переживала кризу через скандал із жертвами на виборчу кампанію. Чоловіки-однопартійці її вибрали, позаяк боялися зазнати поразки і думали, що вона схибить. Вона «була над скляним урвищем», але не схибала.

«Целюлоїдна стеля» – це метафора, яка описує невидимі бар'єри для жінок у кіно- та медіаіндустрії, обмежуючи їхні можливості в кар'єрному зростанні, доступі до творчих і керівних позицій. Цей термін відображає, як стереотипи й очікування щодо зовнішності та ролі жінок у суспільстві впливають на їхню кар'єру, зокрема, коли вони змушені відповідати «ідеальному» образу, що перешкоджає реалістичному й різноманітному представленню жіночих персонажів на екрані та обмежує внесок жінок у розвиток індустрії.

«Мамина доріжка» – це явище, коли жінки, стаючи матерями, отримують обмежені можливості для кар'єрного росту. Повернення на роботу після декрету часто супроводжується стереотипами та відсутністю підтримки.

У сфері бізнесу працюють жінки та чоловіки, у яких є сім'ї, а родинні бізнеси поєднують представників різних поколінь, котрі перебувають водночас у кровних та у бізнес-зв'язках. Проте, родинно-сімейне буття може бути простором, у якому чинять насильство: «насильство в сім'ї – будь-яка форма фізичного, сексуального чи психологічного насильства, що ставить під загрозу безпеку чи

добробут будь-кого із членів сім'ї; та/або використання фізичної сили чи погрози застосування фізичної сили, включаючи сексуальне насильство, а також психологічний тиск/спричинення емоційного напруження, в сім'ї чи домогосподарстві. Включає жорстоке поводження з дітьми, інцест, побиття дружини та сексуальне чи інший вид насильства над будь-яким членом домогосподарства» [1, С. 94].

Найбільш важким за наслідками впливу на особистість є гендерно зумовлене насильство – «насильство, спрямоване проти особи через її стать, гендерну ідентичність чи гендерне самовираження, або насильство, що впливає на осіб певної статі диспропорційно» [1, С. 52]. Воно може завдати жертві фізичної, сексуальної, емоційної чи психологічної шкоди або економічних втрат. Гендернозумовлене насильство та насильство над жінками – терміни, що часто застосовуються взаємозамінно, оскільки широко визнано, що більшість видів гендернозумовленого насильства здійснюються чоловіками по відношенню до жінок та дівчат, а багато форм насильства над жінками коріняться у нерівності влади між жінками та чоловіками.

Гендернозумовлене насильство проти жінок – це будь-яка форма насильства, спрямована проти жінки, тому що вона є жінкою, або такого, що впливає на жінок диспропорційно. Воно включає всі акти насильства над жінками, що спричиняють або можуть спричинити фізичну, сексуальну, психологічну, економічну шкоду чи страждання для жінок, включаючи погрози такими діями, примус чи самовільне обмеження їх свободи в публічному або приватному житті. Гендернозумовлене насильство включає такі форми насильства, як насильство у близьких стосунках, сексуальне насильство (включаючи зґвалтування та домагання), психологічне та економічне насильство, торгівлю жінками, примусову проституцію, рабство та різні форми шкідливих практик, наприклад, дитячі та/або примусові шлюби, каліцтво жіночих статевих органів, злочини, вчинені в ім'я так званої честі, примусовий аборт, вимушена вагітність та примусова стерилізація [1, С. 52].

Сексуальні домагання на робочому місці виступають гендерним бар'єром безвідносно до статі працівника чи працівниці, щодо яких вчиняються. Це – «будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, що має на меті чи призводить до приниження гідності людини, зокрема через створення атмосфери залякування, ворожнечі, приниження чи образ» [1, С. 144]. Сексуальні домагання зазвичай здійснюються в контексті зловживання владою, обіцянок винагороди або погроз утисків. Вони можуть проявлятися у різних діях: сексуально забарвлені поглядах, зауваженнях, жестах; дотиках, поплескуваннях, притуляннях, щипаннях; примушуваннях до вступу у статеві стосунки; небажаних дзвінках та повідомленнях сексуального характеру; небажаних жартах та питаннях сексуального характеру; погрозах, залякуваннях; будь-якому небажаному фізичному контакті тощо.

Гендерна дискримінація щодо жінок у сфері бізнесу і до сьогодні залишається викликом, який потребує спільної уваги та дій. Однак історія доводить, що жінки здатні долати бар'єри, перетворюючи труднощі на можливості. Сьогодні, в умовах війни, жінки не лише надихають своїми досягненнями, а й героїчно захищають нашу свободу на фронті, працюють медикнями, волонтерками, командирками та снайперками. Їхня сила, сміливість і відданість руйнують стереотипи та доводять, що немає сфер, у яких вони не можуть реалізувати себе. Кожна жінка заслуговує на рівні права, повагу та можливості. Тому важливо надавати підтримку жінкам, підтримувати одна одну, боротися за справедливість і створювати світ, де талант, праця й мрії визначають майбутнє, а не упередження чи стереотипи.

Показники дискримінації у сфері бізнес-діяльності є доволі високими, а причини дискримінації поширеними, що свідчить про системність такого явища. Цій системності сприяють різні фактори: тривала відсутність доступу жінок до ряду професій, панування патріархальних порядків, особливо в питаннях особистого та сімейного життя, нерівномірний розподіл побутових обов'язків, де тягар побутового обслуговування та догляду за дітьми, людьми старшого віку переважно лягає на жінок.

У сфері бізнесу чітко простежуються соціально-економічні та психолого-організаційні негативні феномени кадрової політики в гендерному вимірі, які формуються у тому числі під впливом корпоративних культур. Науковці виокремлюють такі підходи, які пояснюють походження й сутність дискримінації за ознакою статі в організаціях: 1) дискримінація на рівні уподобань (з боку керівника, споживача, колег); 2) статистична дискримінація (заснована на «статистичному упередженні» роботодавців, які розповсюджують на окремих жінок/чоловіків властивості й характеристики, які вони вважають притаманними всім жінкам або чоловікам); 3) дискримінація, зумовлена монопольною структурою на ринку праці [3].

До видів дискримінації в бізнес-організації відносять дискримінацію в оплаті праці, при наймі на роботу, при скороченні персоналу, при просуванні кар'єрними сходами, у підвищенні кваліфікації тощо. Гендерна сегрегація є наслідком дії кількох чинників, а саме: диференційної соціалізації в юнацькому віці; типізації за статевою ознакою в системі середньої та вищої освіти; статево орієнтованого соціального регулювання в організаціях на етапі найму та поза ним.

Із метою підвищення обізнаності роботодавців щодо шляхів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у трудових відносинах та додання існуючих гендерних бар'єрів (зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків, протидії дискримінації за ознакою статі, поєднання сімейних та професійних обов'язків) видано наказ Мінсоцполітики від 29 січня 2020 р. № 56, яким затверджено «Методичні рекомендації щодо внесення до колективних договорів та угод положень,

спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах» [5].

Нами проведено дослідження представників(-иць) бізнес-спільноти, котрі провадять діяльність на теренах Тернопільщини. Респондентами обрано 51 особу (26 чоловіків і 25 жінок). Дослідження проведено із використанням Google Forms <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSexOgFRv8gqsTdbGcKsbk5OZDm0qzSiMysSNyOYxrHShXNzkw/viewform> для діагностики досвіду бізнесменів(-ок) Тернопільщини щодо упровадження гендерного підходу у бізнес-діяльність. Завдяки підключенню Google Forms до електронної таблиці Google, усі відповіді респондентів(-ок) зберігалися

51 відповідь

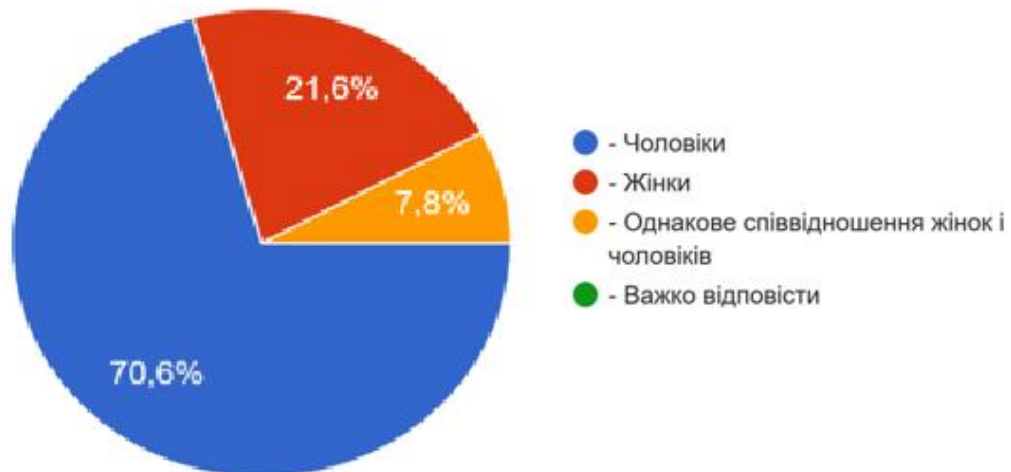


Рис. 1. Відсоткове співвідношення жінок і чоловіків у керівному та управлінському складі компаній

Як бачимо із діаграми, 70,6% бізнесами керують чоловіки, 21,6% бізнесами – жінки і лише у 7,8% бізнесів на керівних і управлінських посадах однакове співвідношення жінок і чоловіків. Варто зазначити, що на теренах України простежується подібна тенденція, що підтверджується відповідними дослідженнями. Як бачимо, саме для чоловіків створені кращі можливості для просування кар'єрними сходами, а жінки стикаються із гендерними бар'єрами, які проявляються феноменами «скляної стелі», «застиглої середини» тощо.

Щодо складу рядового персоналу бізнес-організацій, то показники виявились типовими для України: у 19,6% бізнесів серед підлеглих більше чоловіків, у 21,6% - жінок, а у 58,8% бізнесів – однакова кількість жінок і чоловіків. Така паритетність щодо жінок і чоловіків була б бажаною за

в ній автоматично та унеможливлено зовнішнє втручання в отриманні результати.

Досліджувані вказали різну організаційно-правову форму власної бізнес-діяльності. Так, найчисельнішими виявилась група представників товариств із обмеженою відповідальністю (68%), 10% задіяні у приватних підприємствах, а 8% є фізичними особами-підприємцями, 8% – керівниками чи заступниками керівників державних підприємств, 3% – самозайнятими особами, в однаковій кількості (по одній особі, що становить 2 %) працюють у бізнес-асоціаціях та акціонерних товариствах.

Співвідношення жінок і чоловіків у керівному складі бізнес-організації є далеким від паритетності (див. рис. 1).

попереднім критерієм, у якому йшлося про керівний та управлінський склад. А за аналізованим критерієм отримані показники засвідчують існування феномену «липкої підлоги» та «маминої доріжки»

Важливим здобутком компаній є спільнотворення простору рівних прав і можливостей. Так, 62% досліджуваних стверджують, що керівництво організації при прийнятті управлінських рішень щодо персоналу притримується принципу забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, 22% зазначили, що частково притримується. Проте, 14% констатували протилежний досвід і стверджують, що їхнє керівництво не притримується принципу рівних прав і можливостей, а 2% було важко відповісти (див. рис. 2).

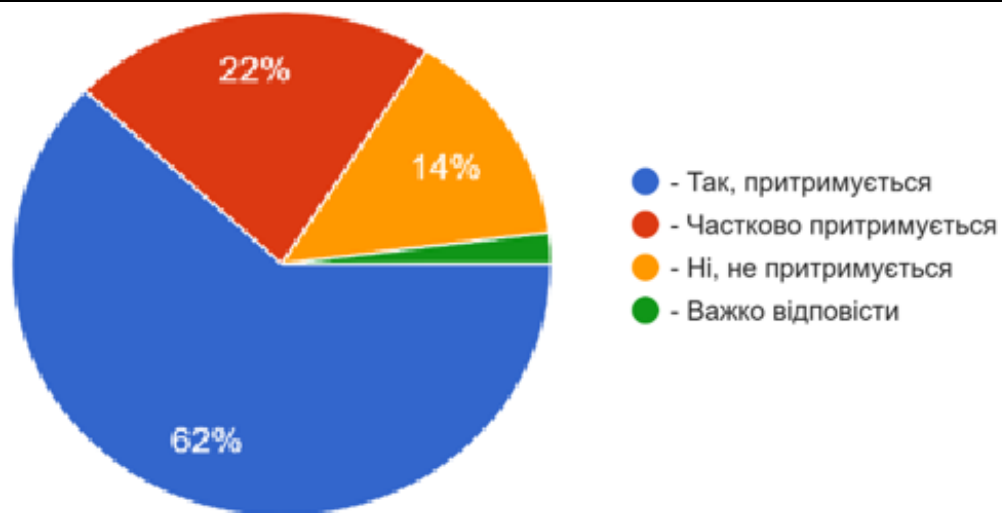


Рис. 2. Відсоткове співвідношення респондентів за оцінками дій керівництва щодо дотримання принципу рівних прав і можливостей

Нас цікавило, чи мають досліджувані досвід, коли об'єктом дискримінації ставали саме вони, і якщо так, то яких випадків професійного життя це стосувалося. Як виявилось, мало чи не кожен респондент мав такий досвід. Так, 37,2% – при вступі (направленні) до закладів вищої освіти, 27,9% – під час професійної діяльності, 20,9% – під час переведення

на іншу вакантну посаду, 18,6% – під час конкурсу на вищу посаду, 18,6% – при працевлаштуванні, 4,7% – при оплаті праці. Про відсутність такого досвіду засвідчили менше 20% опитаних («не було», «не зіштовхувався», «не стикався»). Отже дискримінації на ознакою статі зазнали на собі майже 80% опитаних (див. рис. 3).

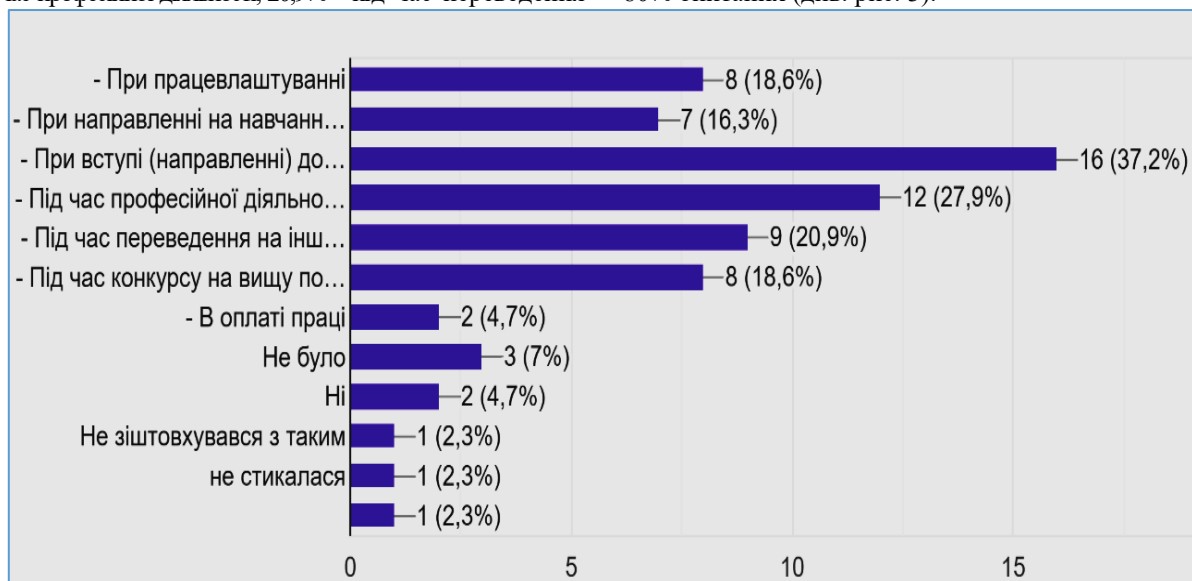


Рис. 3. Відсоткове співвідношення респондентів(-ок) щодо пережитого досвіду дискримінації за ознакою статі

Важливим у контексті нашого дослідження виявилось запитання щодо можливостей для жінок і чоловіків у кар'єрному зростанні. На думку 58,8% досліджуваних такі можливості для жінок і чо-

ловіків у їхній компанії є однаковими, 23,5% респондентів зазначили, що жінки мають менше можливостей, 13,7% такі можливості оцінили як вищі у порівнянні з можливостями чоловіків (див. рис. 4).

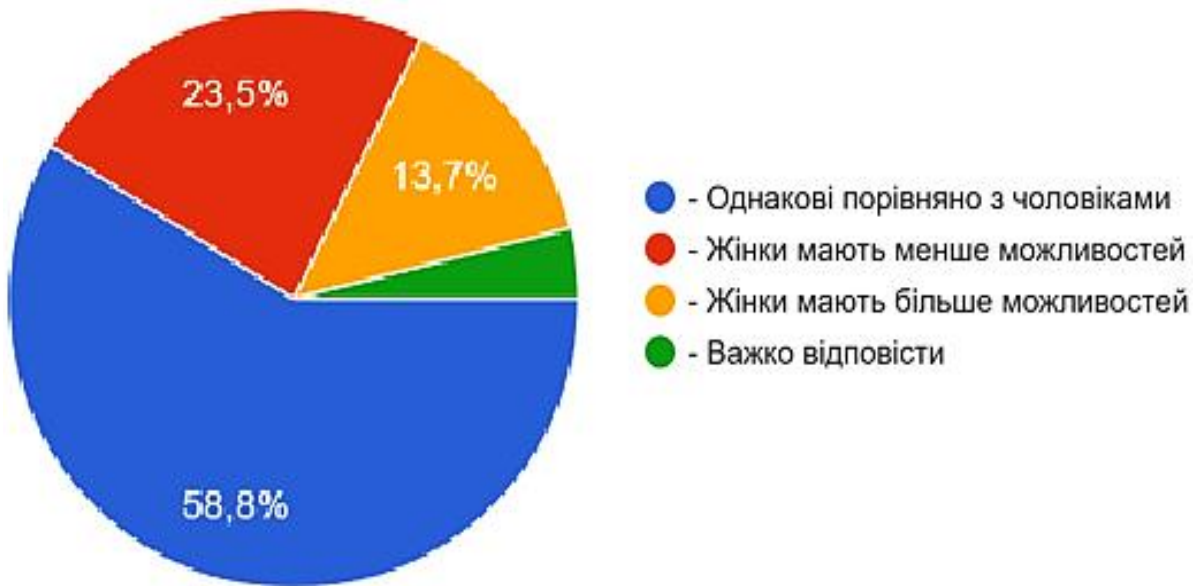


Рис. 4. Відсоткове співвідношення респондентів(-ок) за оцінками щодо можливостей для кар'єрного росту жінок.

У продовження попереднього запитання, нас цікавило, чи існують у компанії конкретні ініціативи, спрямовані на просування жінок на керівні посади (до прикладу, визначені квоти, прийняте певне відсоткове співвідношення тощо)? Як виявилось, 47,1% вважають, що такі ініціативи прописані у внутрішніх документах і вони діють, 29,4%

про такі ініціативи не чули, 13,7% респондентів були свідками, коли такі ініціативи були запропоновані в усній формі керівництвом чи колективом, 5,9% повідомили, що такі ініціативи у документах прописані, але вони не діють (див. рис. 5).



Рис. 5. Відсоткове співвідношення респондентів(-ок) за оцінками щодо ініціатив з просування жінок на керівні посади.

Обмежений доступ жінок до керівних посад пояснюється не браком готовності чи кваліфікації, а стереотипами та дискримінаційними практиками, що знецінюють їхній внесок та обмежують можливості кар'єрного зростання чи залучення до підприємницької діяльності. Через вплив гендерних стереотипів жінки отримують менше можливостей для професійного розвитку та кар'єрної підтримки, що знижує їхні шанси на керівні посади.

Попри труднощі, українські жінки відкривають власний бізнес, свідомо віддаючи перевагу підприємництву на противагу оплачуваному працевлаштуванню. З 2023 року спостерігається зростання чисельності ФОПів, створених жінками. Зокрема, за офіційними статистичними даними, у 2024 році жінки в Україні відкрили майже 59% ФОПів порівняно із 51% у 2021 році. Частка жінок серед усіх підприємців зросла з 46,4% у 2021 році до 47,5% у 2024 році. Повідомляється, що жіноче

підприємництво отримує більше підтримки в міських, ніж у сільських районах. Дослідження свідчить, що деякі підприємці (17%) відчують відсутність підтримки з боку сім'ї та друзів, проте більшість з них розглядають свій бізнес як хорошу альтернативу зайнятості (78,3%). Для більшості (56,5%) це спосіб заробляти більше, ніж заробітна плата, і всі респондентки зазначили, що їхній бізнес є інструментом для самореалізації. 13% респонденток зазначили, що це єдиний спосіб заробити гроші, щоб забезпечити свою сім'ю [3, С. 5].

Проведене дослідження доводить, що бізнесмени(-ки) Тернопільщини, які взяли участь у дослідженні, назагал розуміють, що таке рівні права і можливості, якою має бути гендерночутлива корпоративна політика і яку роль вона виконуватиме у життєдіяльності бізнес-організації. Проте, дослідження підтверджує наявність гендерних бар'єрів: дискримінації жінок на ринку праці у формах нерівної оплати праці, нерівних можливостях та незахищеній зайнятості; нерівномірності доступу жінок до економічних ресурсів; нерівномірності концентрації жінок та чоловіків у різних галузях ринку праці; непропорційному представленні жінок на керівних позиціях компаній; відсутності можливості оптимально поєднувати роботу та сімейні обов'язки; дискримінації; сексизму тощо.

Міністерство економіки України запустило інформаційну кампанію «Звісно, зможеш!», метою якої є скорочення гендерного розриву в оплаті праці з поточних 18,6% до 13,6% до 2030 року. Кампанія, що реалізується спільно з ООН Жінки, Офісом першої леді та за підтримки уряду Швеції, має подолати стереотипи про професійний розвиток жінок і вирішити проблему нерівної оплати праці. Кожна українська жінка має вірити у свої можливості самореалізуватися!

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у здійсненні психологічного супроводу запровадження гендерночутливої корпоративної культури в щоденну діяльність компаній як позитивної детермінанти професійного життя співробітників/співробітниць та умови усунення перешкод

для поєднання професійних та сімейних обов'язків, подолання дискримінації під час рекрутингу, створення рівних можливостей для подальшої освіти та кар'єрного зростання.

Перелік використаних джерел:

1. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / Ред. кол. М. Бабак, О. Давліканова, М. Дмитрієва, М. Козир, Л. Компанцева, К. Левченко, М. Скорик, О. Сулова; оновл. вид. – К.: «Вістка», 2021. 170 с.

2. Економічне уповноваження жінок в Україні в умовах російського вторгнення. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2024-10/un_women_briefing_on_wew_in_ukraine_ukr.pdf

3. Карамушка Л.М., Ткалич М.Г. Проблема сексизму в гендерній взаємодії персоналу організації. Гендерні підходи у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування: Матеріали міжн. наук-практ. конф (1 червня 2012 р) / За наук. ред. Т.М. Литвиненко та ін. Луцк: СПД, 2012. С. 17-23.

4. Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навчальний посібник. 2-ге вид., випр. Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2009. 160 с.

5. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах» № 56 від 29.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056739-20#text>

6. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.

7. Ten things to know about gender equality. URL : <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-tril-lion-to-global-growth>

TECHNICAL SCIENCES

УДК 519.876.2

*Петросов Д.А.**Поляков А.В.**Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации*

ПОДБОР КОЛИЧЕСТВА ДЕРЕВЬЕВ РЕШЕНИЙ ДЛЯ МЕТОДА «СЛУЧАЙНЫЙ ЛЕС» В ЗАДАЧЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ПОИСКА НА ОСНОВЕ ГЕНЕТИЧЕСКОГО АЛГОРИТМА

*Petrosov D.A.**Polyakov A.V.**Financial University under the Government of the Russian Federation*

SELECTION OF THE NUMBER OF DECISION TREES FOR THE «RANDOM FOREST» METHOD IN THE PROBLEM OF MANAGING THE SEARCH PROCESS BASED ON A GENETIC ALGORITHM

Аннотация

В статье рассматривается подбор количества и глубины деревьев решений для реализации метода «случайный лес» при реализации управляющей надстройки над генетическим алгоритмом, адаптированным к решению задачи структурно-параметрического синтеза имитационных моделей бизнес-процессов. В качестве данных на основе которых требуется принимать решение о вмешательстве в процедуру интеллектуального поиска моделей с заданным поведением предлагается рассматривать: значение функции приспособленности каждой особи популяции; количество особей, обладающих минимальным значением функции приспособленности; мода значений функции приспособленности и направленность тренда временного ряда. На основании предложенных данных рассмотрены различные конфигурации деревьев решений в методе «случайный лес» и продемонстрированы результаты вычислительных экспериментов, которые показали достаточное количество деревьев, позволяющих классифицировать состояние популяции и принимать корректное решение о вмешательстве в эволюционную процедуру.

Abstract

The article considers the selection of the number and depth of decision trees for the implementation of the "random forest" method when implementing a control superstructure over a genetic algorithm adapted to solving the problem of structural-parametric synthesis of simulation models of business processes. As the data on the basis of which it is required to make a decision on intervention in the procedure of intelligent search for models with a given behavior, it is proposed to consider: the value of the fitness function of each individual of the population; the number of individuals with a minimum value of the fitness function; the mode of the values of the fitness function and the direction of the trend of the time series. Based on the proposed data, various configurations of decision trees in the "random forest" method are considered and the results of computational experiments are demonstrated, which showed a sufficient number of trees that allow classifying the state of the population and making a correct decision on intervention in the evolutionary procedure.

Ключевые слова: деревья решений, метод «случайный лес», эволюционные процедуры, генетический алгоритм, структурно-параметрический синтез, бизнес-процессы.

Key words: decision trees, random forest method, evolutionary procedures, genetic algorithm, structural-parametric synthesis, business processes.

Большинство современных исследований в области применения генетических алгоритмов (ГА) при работе с большими данными говорят о потребности повышения эффективности данной эволюционной процедуры, так как существует проблема, связанная с частым затуханием. При этом данная проблема не решается повышением быстродействия вычислительных систем, распределением вычислений, увеличением количества вычислителей и т.д. Так же не повышает эффективность применения генетических алгоритмов «тонкая» настройка операторов эволюционной процедуры и применение методов эквивалентных островному подходу. [1]

В современных исследованиях новым направлением для решения данной проблемы является применение специализированных операторов, задача которых сводится к оптимизации параметров функционирования основных операторов ГА [2-4] или вспомогательной надстройки из дополнительного ГА, также оптимизирующего работу основной процедуры поиска.

В рамках данного исследования предложен подход, который базируется на применении управляющей надстройки на основе метода «случайный лес». Данный метод машинного обучения хорошо зарекомендовал себя при решении задач класси-

кации в различных предметных областях. [5, 6] Задача данной надстройки сводится к классификации состояния популяции и принятии управленческого решения об изменении параметров функционирования основных операторов ГА.

В качестве данных, на основе которых должно проводится классификация предлагается использовать:

- значение функции приспособленности особей популяции;
- количество особей, обладающих минимальным значением функции приспособленности (в задаче структурно-параметрического синтеза имитационных моделей бизнес-процессов рассматривается расстояние Хэмминга между эталонным выходным вектором и выходным вектором, полученным в результате запуска синтезированной модели);
- мода значений функции приспособленности;

- направленность тренда временного ряда.

В рамках исследования проведен ряд вычислительных экспериментов для определения количества деревьев решений, которые входят в метод «случайный лес» способных классифицировать состояние популяции и принять управленческое решение о вмешательстве в параметры работы ГА. В таблице 1 показаны результаты проведенных вычислительных экспериментов.

Как видно из приведенных значений вычислительных экспериментов оптимальное количество деревьев решений, которое может использоваться в управляющей надстройке для повышения эффективности работы ГА – 12. При данном выборе учитывается процент точности определения состояния популяции ГА, а также время, которое затрачивается методом «случайный лес» на решение поставленной задачи.

Таблица 1

Результаты вычислительных экспериментов по определению количества деревьев решений в методе «случайный лес»

№ эксперимента	Количество деревьев решений в методе «случайный лес», шт.									
	3		6		12		15		24	
	Точность, %	Время, мс.	Точность, %	Время, мс.	Точность, %	Время, мс.	Точность, %	Время, мс.	Точность, %	Время, мс.
1	70	58	75	94	95	153	92	205	91	362
2	67	60	69	87	96	165	91	212	95	298
3	77	65	74	82	93	178	96	207	93	312
4	68	54	79	78	97	180	96	208	91	365
5	55	68	92	89	88	175	95	215	97	322
6	79	63	91	91	98	156	93	220	93	318
7	85	64	88	74	92	193	98	224	93	347
8	92	69	78	78	89	167	89	201	95	333
9	58	51	84	90	96	159	92	199	94	331
10	68	48	90	92	93	191	96	207	91	321
Среднее значение	71,9	60	82	85,5	93,7	171,7	93,8	209,8	93,3	330,9

Следует отметить, что при проведении вычислительных экспериментов количество особей в популяции ГА – 250 шт. Увеличение количества особей может повлиять на время функционирования алгоритма машинного обучения, но качественно изменений в работе управляющей надстройки не происходит.

Таким образом можно говорить о том, что для решения задачи управления ГА в процессе поиска решений с применением управляющей надстройки на основе метода «случайный лес» позволяет повысить эффективность работы эволюционной проце-

дуры. Данный метод машинного обучения способен качественно производить классификацию состояния популяции ГА, а также принимать правильные управляющие решения. В дальнейшем является целесообразным провести сравнение предложенной модели ГА+алгоритм «случайный лес» и модели ГА+ИНС класса RNN, для сравнения эффективности применения по точности классификации и времени работы.

Благодарность: работа выполнена в рамках гранта РФФ №23-31-00127

Список литературы:

1. Орлов, А.Н. Комбинированный генетический алгоритм решения задачи раскроя /А.Н. Орлов, Курейчик В.В., Глушенко А.Е.//Известия ЮФУ. Технические науки 2016. № 6 (179) С. 5-13.
2. Петросов, Д.А. Адаптация генетического алгоритма при моделировании вычислительной техники с изменяющейся структурой и набором компонентов на основе сетей Петри /Д.А. Петросов// Вопросы современной науки и практики. Университет им. В.И. Вернадского. 2009. № 6 (20). С. 151-160.
3. Петросов, Д.А. Математическая модель формирования конфигурации вычислительной техники на основе триггеров / Д.А. Петросов Д.А.// Вестник Ижевского государственного технического университета. 2009. № 3. С. 139-143.
4. Петросов, Д.А. Применение параллельных вычислений при программной реализации интеллектуальных систем поддержки принятия решений на основе эволюционных процедур /Д.А. Петросов., Н.В. Петросова// Сборник научных трудов по материалам V международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития образования, науки и технологий» . 2018. С. 234-237.
5. Ломакин, Н.И. Модель глубокого обучения RF «случайный лес» для прогнозирования прибыли организации в условиях цифровой экономики / Н.И. Ломакин, М.С. Марамыгин, А.А. Положенцев, Н.Т. Шабанов, С.А. Наумова, М.К. Старовойтов//Международная экономика. 2023. № 11. С. 824-839.
6. Гущина, О.А. Применение алгоритма случайного леса для автоматизации классификации категорий грунтов/ О.А. Гущина, А.С. Коржов // Огарёв-Online. 2023. № 16 (201) URL: journal.mrsu.ru/arts/primenenie-algoritma-sluchajnogo-lesa-dlya-avtomatizacii-klassifikacii-kategorij-gruntov. (дата обращения: 24.09.2024)

Уста-Азизова Дилноза Ахраровна
канд. пед. наук, доцент
Университет Альфраганус
Узбекистан

ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ МОТИВЫ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА, ПУТЁМ ВОСПИТАНИЯ СИСТЕМНОГО МЫШЛЕНИЯ УМСТВЕННЫХ И ПРАКТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ПРИ РЕШЕНИИ НЕСТАНДАРТНЫХ ЗАДАЧ

Usta-Azizova Dilnoza Akhrarovna
Ph.D., Associate Professor
Alfraganus University
Uzbekistan

COGNITIVE AND PROFESSIONAL MOTIVES OF A FUTURE SPECIALIST, THROUGH THE DEVELOPMENT OF SYSTEMIC THINKING OF MENTAL AND PRACTICAL ACTIONS IN SOLVING NON-STANDARD PROBLEMS

Аннотация:

В данной статье дана информация о познавательных и профессиональных мотивах будущего специалиста, путём воспитания системного мышления умственными и практическими действиями при решении нестандартных задач. Задача каждого педагога формировать познавательные и профессиональные мотивы и интересы, воспитывать системное мышление будущего специалиста, учить коллективной мыслительной и практической работе, формировать социальные умения и навыки взаимодействия и общения, индивидуального и совместного принятия решений. Готовность к решению подобного рода задач складывается из развитой мотивации к творчеству, умений осознанно осуществлять поиск решения задач и наличия системы подвижных знаний высокого уровня теоретического.

Abstract:

This article provides information on the cognitive and professional motives of a future specialist, through the development of systemic thinking of mental and practical actions in solving non-standard problems. The task of each teacher is to form cognitive and professional motives and interests, to cultivate systemic thinking of a future specialist, to teach collective thinking and practical work, to form social skills and skills of interaction and communication, individual and joint decision-making. Readiness to solve such problems consists of a developed motivation for creativity, the ability to consciously search for solutions to problems and the presence of a system of mobile knowledge of a high theoretical level.

Ключевые слова: познавательные и профессиональные мотивы, общение, студенты, учебное заведение.

Key words: cognitive and professional motives, communication, students, educational institution.

Формирование познавательных и профессиональных мотивов и интересов, а также, воспитание системного мышления будущего специалиста, на сегодняшний день, является задачей каждого педагога в высшем учебном заведении.

В высшем учебном заведении особое место занимают такие формы занятий, которые обеспечивают активное участие на занятии каждого студента. В требования педагога входит правильно организовать учебное занятие, в ходе которого педагог должен научить коллективной мыслительной и практической работе, формировать социальные умения и навыки взаимодействия и общения, индивидуального и совместного принятия решений.

Направляющая роль педагога обеспечивает полноценное усвоение учащимися знаний, умений и навыков, развитие их умственных сил и творческих способностей. Важную роль в учебно-образовательном процессе играет самостоятельность студентов. самостоятельность - одно из ведущих качеств личности, выражающееся в умении ставить перед собой определенные цели и добиваться их

достижения собственными силами. Самостоятельность предусматривает ответственное отношение человека к своему поведению, способность действовать сознательно и инициативно не только в знакомой обстановке, но и в новых условиях, в том числе требующих нестандартных решений.

По мнению Н.Г.Алексеева самостоятельность рассматривается как свойство личности, характеризующееся двумя взаимосвязанными факторами: совокупностью средств - знаний, умений и навыков, которыми обладает личность, и ее отношением к процессу деятельности, ее результатам и условиям осуществления, а также к складывающимся связям с другими людьми. Таким образом, в задачи процесса формирования самостоятельности исследователь включает не только совершенствование знаний, умений и навыков, но и развитие соответствующих мотивов.

По мнению А.К.Осницкого [13] самостоятельность проявляется и формируется в различных сферах жизни личности, а также в учебной, социальной, профессиональной и творческой деятельности.

А.И.Зимняя подчёркивает, что самостоятельная работа учащегося есть следствие правильно организованной его учебной деятельности на занятии, что мотивирует самостоятельное её расширение, углубление и продолжение в свободное время. Самостоятельная работа рассматривается как высший тип учебной деятельности, требующий от учащегося достаточно высокого уровня самосознания, рефлексивности, самодисциплины, ответственности, и доставляющий ученику удовлетворение, как процесс самосовершенствования и самосознания [1; с 42].

Познавательная деятельность – это единство чувственного восприятия, теоретического мышления и практической деятельности. Она осуществляется на каждом жизненном шагу, во всех видах деятельности и социальных взаимоотношений учащихся (производительный и общественно полезный труд, ценностно-ориентационная и художественно-эстетическая деятельность, общение), а также путем выполнения различных предметно-практических действий в учебном процессе (экспериментирование, конструирование, решение исследовательских задач и т.п.). Но только в процессе обучения познание приобретает четкое оформление в особой, присущей только человеку учебно-познавательной деятельности или учении.

Обучение, как и всякий другой процесс, связано с движением. Оно, как и целостный педагогический процесс, имеет задачу структуру, а следовательно, и движение в процессе обучения идет от решения одной учебной задачей к другой, продвигая учащегося по пути познания: от незнания к знанию, то неполного знания к более полному и точному.

Познавательная активность характеризуется стремлением учащегося понять, запомнить и воспроизвести знания, к выявлению смысла изучаемого содержания, стремлением познать связи между явлениями и процессами, овладеть способами применения знаний в измененных условиях. Характерная особенность – проявление высоких волевых качеств учащегося, упорство и настойчивость в достижении цели, широкие и стойкие познавательные интересы, большая устойчивость волевых усилий, которая проявляется в том, что учащийся стремится довести начатое дело до конца, при затруднении не отказывается от выполнения задания, а ищет пути решения. Активность, как качество деятельности личности, является неотъемлемым условием и показателем реализации любого принципа обучения.

В педагогической практике используются различные пути активизации познавательной деятельности, основные среди них – разнообразие форм, методов, средств обучения, выбор таких их сочетаний, которые в возникших ситуациях стимулируют активность и самостоятельность учащихся.

При выборе тех или иных методов обучения необходимо прежде всего стремиться к продуктивному результату. При этом от учащегося требуется не только понять, запомнить и воспроизвести полу-

ченные знания, но и уметь ими оперировать, применять их в практической деятельности, развивать, ведь степень продуктивности обучения во многом зависит от уровня активности учебно-познавательной деятельности учащегося.

Если необходимо не только понять и запомнить, но и практически овладеть знаниями, то естественно, что познавательная деятельность учащегося не может не сводиться только к слушанию, восприятию и фиксации учебного материала. Вновь полученные знания он пробует тут же мысленно применить, прикладывая к собственной практике и формируя, таким образом, новый образ профессиональной деятельности.

Таким образом, чем активнее протекает этот мыслительный и практический учебно-познавательный процесс, тем продуктивнее его результат. У учащегося начинают более устойчиво формироваться новые убеждения и, конечно же, пополняется профессиональный багаж учащегося. Вот почему активизация учебно-познавательной деятельности в учебном процессе имеет столь важное значение.

Литература:

1. Зимняя И.А. Основы педагогической психологии/ И.А.Зимняя. – М.: Просвещение. 1980. – С.39.
2. Осницкий А. К. Психология самостоятельности. — М.: Нальчик: Эльфа, 1996. — 318 с
3. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. завед.: В 2 кн. – М., 2002
4. Пидкасистый И.И. Технология игры в обучении и развитии. М., 1996
5. Уста-Азизова Д.А. Научно-педагогические основы духовно-нравственного воспитания студентов во внеаудиторное время (на материалах художественной литературы Узбекистана): Автореф. дис. ... канд. пед наук. – Ташкент, 2007.
6. Уста-Азизова Д.А., Даминова Ф. Аспекты педагогики в медицине. Научный центр «Олимп». «Results of research activities 2018: inventions, methods, innovations». XLII Международная научно-практическая конференция. Москва, 17 декабря, 2018. С.223-225.
7. Уста-Азизова Д.А., М.Нормухамедова, Д.Содикова. Педагогические методики и пути их совершенствования в системе медицинского образования. Colloquium-journal Научный журнал №6 (93), Польша, 2021. С. 53-55.
8. Уста-Азизова Д.А., М.Хожиева Подготовка педагогов профессионального обучения как одна из важнейших потребностей общества. Colloquium-journal Научный журнал №5 (92), Польша, 2021. С.34-37.
9. Уста-Азизова Д.А. Psychological-Pedagogical Means of Medical Students' Activity in Self-Study and Self-Realization. Eastern European Scientific Journal Düsseldorf – Germany. Vol. 7 No. 10, 2019. С.65-68.
10. Уста-Азизова Д.А., Х.Лутфуллаева, Р.Ибрагимова. Self-Education of medical students as a factor of their professional development. Scopus. С. 565-573.

11. Фарберман Б.Л., Мусина Р.Г., Джумабаева Ф.А. Современные методы преподавания в вузах. – Ташкент: ГФНТИ, ГКНТ РУз, 2001. – 192 с.

Якиманская И.С. Личностно – ориентированное обучение в современной школе. М.: Сентябрь, 2000.

PHILOLOGICAL SCIENCES

*Эюбова Нурлана Руслан гызы**Диссертант кафедры Лингвокультурологии**Азербайджанский Университет Языков*<https://orcid.org/0009-0000-8846-0068><https://doi.org/10.5281/zenodo.14389150>

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МЕТАФОРА «БРАК ЭТО ПУТЕШЕСТВИЕ» В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

*Eyubova Nurlana Ruslan**Candidate of a degree, Linguaculturology Department**Azerbaijan University of Languages*<https://orcid.org/0009-0000-8846-0068>

CONCEPTUAL METAPHOR “MARRIAGE IS A JOURNEY” IN ENGLISH AND AZERBAIJANI

Аннотация

Метафора долгое время изучалась многими лингвистами. Для традиционной лингвистики метафора - это просто фигура речи, используемая в литературе. Однако когнитивная лингвистика представляет иной взгляд на метафору, утверждая, что метафора присутствует не только в литературе, но и широко распространена в повседневной жизни, и что она служит средством выражения мыслей, а также средством познания, которое помогает людям познавать мир. В этой статье кратко излагаются основные взгляды на метафору в свете традиционной и когнитивной лингвистики. Кроме того, в статье исследуются репрезентации концептуальной метафоры «Брак - это путешествие» в английском и азербайджанском языках, обсуждается, какой механизм помогает пользователям языка метафоризировать концепт брак на основе концепта путешествие.

Abstract

Metaphor has been studied by many linguists for a long time. For traditional linguistics, metaphor is simply a figure of speech used in literature. However, cognitive linguistics presents a different view on metaphor, arguing that metaphor is not only in literature, but is also widespread in everyday life, and that it serves as a means of expressing thoughts, as well as a means of cognition that helps people to understand the world. This article summarizes the main views on metaphor in the light of traditional and cognitive linguistics. In addition, the article studies the representations of the conceptual metaphor “Marriage is a journey” in English and Azerbaijani, discusses which mechanism helps language users to metaphorize the concept of marriage based on the concept of journey.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концептуальная метафора, концепт, брак, путешествие, концептуальная область

Key words: cognitive linguistics, conceptual metaphor, concept, marriage, journey, conceptual domain

Вступление. Метафора традиционно рассматривалась как одна из фигур речи, риторический или стилистический прием, используемый в литературе для достижения эстетического эффекта. Современные лингвисты считают, что метафора - это не просто часть языка, но и предмет мышления, который играет важную роль в нашей жизни. Согласно Лаккоффу и Джонсону, метафора считалась «частью какого-то особенного, а не повседневного языка» [2, с.25].

Традиционный подход к метафоре. С течением времени появилось множество подходов к метафоре, и среди них традиционный подход к метафоре, который восходит к Аристотелю. Аристотель впервые задокументировал определение метафоры в своей знаменитой книге «Поэтика», где он определил метафору как «Переносное слово — это несвойственное имя, перенесенное с рода на вид, или с вида на род, или с вида на вид, или по анало-

гии» [1, с. 5]. Аристотелевская концепция метафоры на самом деле является лексическим феноменом, в котором носитель и тема являются составными частями. С традиционной точки зрения, метафора - это скрытое сравнение и перенос названий одной вещи на другую, и это лингвистическое средство, используемое писателями для достижения определенных эффектов в своей работе. В дополнение к этому, в традиционной модели замещающего подхода метафорическое значение слова может быть распространено и на другие части речи.

Подводя итог, можно сказать, что метафора в традиционном подходе использовалась только в области риторики для достижения эстетического эффекта в своих произведениях, что отрицало ее использование в обычном языке.

Когнитивная лингвистика. Необходимо кратко рассказать о том, что такое когнитивная лингвистика. Когнитивная лингвистика берет свое

начало из когнитивной науки, начавшись в Германии с соглашения когнитивных лингвистов о создании Ассоциации Когнитивной Лингвистики в 1989 году.

Традиционно считается, что язык открывает врата в окружающий нас мир. Однако когнитивная лингвистика рассматривает язык как продукт познания, а также как средство познания, которое помогает раскрыть ментальный мир человека и секреты когнитивных процессов [5].

Когнитивно-лингвистический подход опирается на три основные гипотезы, которые, согласно Крофту и Крузу, заключаются в следующем: 1) «язык не является автономной когнитивной способностью; 2) грамматика - это концептуализация; 3) знание языка возникает в результате использования языка» [3].

Концептуальная метафора. Когнитивный подход к метафоре существенно отличается от традиционного подхода. Когнитивная семантика рассматривает метафору как свойство концепта, и люди используют множество метафор каждый день, осознанно или неосознанно, в своем обычном языке, даже не задумываясь об этом. Например, влюбленные люди часто говорят: *‘Наши отношения зашли в тупик’*. В буквальном смысле люди считают тупиковой улицей либо совершенно тихое место с меньшим количеством транспорта и людей, либо место в конце улицы, откуда люди не могут никуда выйти. Но выражение *«тупиковая улица»* в отношениях между влюбленными означает нечто другое. Это означает, что любовные отношения двух влюбленных подходят к концу. В приведенном выше предложении выражение *«тупиковая улица»* указывает на пункт назначения путешествия. Слово *«наш»* относится к путешественникам, в то время как *«путешествие»* относится к любовным отношениям путешественников. Таким образом, в приведенном выше предложении присутствуют три элемента путешествия: пункт назначения, путешественники и само путешествие. В результате приведенное выше предложение относится к концептуальной метафоре «Любовь / брак - это путешествие».

Метафора в свете когнитивной лингвистики используется не только в стихах и прозе, но и в повседневной речи. Согласно Лакоффу и Джонсону [2], метафоры широко распространены в повседневном языке. В повседневной речи можно найти множество метафор, о существовании которых мы даже не подозреваем. Например, кто-то, говоря о любви между супругами, может сказать: «Я не думаю, что их отношения к чему-то приведут». В этом предложении присутствует метафора «Любовь/брак - это путешествие».

Еще одна важная точка зрения в отношении метафоры в когнитивной лингвистике заключается в том, что она присутствует не только в нашем использовании языка, но и в нашей концептуальной системе. Согласно Лакоффу и Джонсону, «метафора пронизывает нашу повседневную жизнь, причем не только язык, но и мышление и деятельность» [2, с.25]. Они утверждают, что метафора - это не

только вопрос языка, не только слова, которые мы используем, но и процесс человеческого мышления, и она существует в нашей концептуальной системе. Что еще более важно, они утверждают, что появление метафор как языковых выражений возможно благодаря тому факту, что они присутствуют в концептуальной системе человека. Согласно Лакоффу и Джонсону, «наша обыденная понятийная система, в рамках которой мы думаем и действуем по сути своей метафорична» [2, с.25].

Короче говоря, метафора в когнитивной лингвистике рассматривается не просто как средство коммуникации, но и как средство познания, отражающее механизм, с помощью которого люди понимают и объясняют реальный мир. Более конкретно, метафора - это «понимание и переживание сущности одного вида в терминах сущности другого» [2, с.27]. Чтобы объяснить довольно сложный концепт, люди склонны ссылаться на другой концепт, который легче понять.

Концептуальная метафора (или когнитивная метафора) в когнитивной лингвистике относится к пониманию одной концептуальной области в терминах другой предметной области. Для Радена и Диврена концептуальная метафора рассматривается как «средство понимания абстрактных областей путем соотнесения их с более известными областями и опытом в физическом мире» [4, с. 16].

В одной концептуальной метафоре важно идентифицировать две концептуальные области: источник и цель. Область источника - это более известная концептуальная область, из которой черпаются метафорические выражения; область цели - это концептуальная область, которую мы пытаемся понять и объяснить. В приведенных выше примерах областью источника и областью цели являются «путешествие» и «брак» соответственно.

Концептуальная метафора «Брак - это путешествие». Брак метафорически выражается как путешествие, таким образом, «Брак - это путешествие» - это метафорический концепт, а репрезентации метафоры - это метафорические выражения. В английском языке можно найти различные метафорические выражения метафоры «Брак - это путешествие» (Marriage is a journey). Однако о том, чтобы составить полный список этих выражений, не может быть и речи. Поэтому мы решили обратиться к английским выражениям этой метафоры, приведенные в книге Лакоффа и Джонсона [2, с.72], и попытались найти похожие выражения в азербайджанском языке. Далее попытаемся объяснить, что делает возможным появление этих лингвистических выражений метафоры «Брак - это путешествие» в обоих языках.

1. *Look how far we have come. (Bax gör nə qədər uzun yol qəth etmişik.)* (Посмотри, как далеко мы зашли.)

В путешествии пассажирам необходимо двигаться вперед, чтобы достичь своей цели - добраться до намеченного пункта назначения. Брак метафорически понимается как путешествие, в ко-

тором влюбленные должны быть вместе и продвигаться вперед, чтобы достичь своей общей цели - ладить друг с другом.

2. *We are at a crossroads. (Biz yol ayrıcındayıq.)* (Мы на перепутье.)

Пассажиры в путешествии на перекрестке могут столкнуться с проблемой неспособности принять решение, в какую сторону двигаться. В брачных отношениях двое влюбленных могут столкнуться с аналогичной проблемой, когда они не знают, следует ли им держаться вместе или расстаться. Другая проблема заключается в том, что когда кто-то из них хочет расстаться, он/она может сказать: «Ты иди своей дорогой, а я пойду своей. Мы должны решить.»

3. *We'll just have to go our separate ways. (Biz hərəmiş öz yolumuzla getməliyik.)* (Мы просто должны идти каждой своей дорогой.)

Мы можем представить себе сцену, в которой супружеская пара по каким-то причинам приняла решение развестись. Когда они выходят из зала суда, обычно они расходятся в противоположных направлениях. Если они были вместе, но их отношения не складывались, они должны признать это и разойтись в разные стороны.

4. *We can't turn back now. (Bu yolun artıq geri dönişü yoxdu.)* (Мы уже не можем повернуть назад.)

В любовных отношениях, если влюбленные/супруги осознают, что они полны решимости участвовать в отношениях, и на самом деле они не удовлетворены этим, но уже слишком поздно менять свое мнение, то есть они не могут повернуть назад. Это также подразумевает движение вперед, даже если они не знают всех последствий. В некоторых случаях обе стороны могут испытывать некоторые проблемы в своих любовных отношениях/браке, например, водить машину или идти по незнакомой дороге и чувствовать себя потерянными, но им удается повернуть вспять, то есть снова быть вместе.

5. *I don't think this relationship is going anywhere. (Bu münasibətin bir yerə gedəcəyini düşünmürəm.)* (Я не думаю, что эти отношения к чему-нибудь приведут.)

В некоторых случаях у людей на самом деле нет определенной цели, и они не знают, куда направляются. Брачные отношения могут ни к чему не привести в том смысле, что они не обещают очевидного результата. Отношения развиваются не так, как ожидают обе стороны, и они не видят позитивного будущего друг с другом, или цели двух влюбленных в отношениях не совпадают.

6. *This relationship is a dead-end street. (Bu münasibət bizi çıxılmaz yola aparır.)* (Эти отношения заведут нас в тупик.)

Тупиковая улица ведет в никуда. Супружеские отношения понимаются как тупиковая улица, когда они вряд ли приведут к какому-либо результату. Влюбленным нужно развернуться, чтобы выйти из сложившейся ситуации, поскольку впереди нет будущего.

7. *We have gotten off the track. (Biz düzgün yolda deyilik.)* (Мы сошли с колеи.)

Иногда во время путешествия пассажиры могут осознать, что они выбрали неправильный путь или повернули не туда. Две стороны в своих любовных отношениях иногда могут запутаться и не знать наверняка, действительно ли они любят друг друга. Другой тип проблем возникает, когда в их отношения вмешивается третья сторона. Они потеряли из виду первоначальную цель своих отношений, и им может быть трудно сориентироваться и вернуться в нужное русло.

8. *We are stuck. (Biz ilişib qalmışıq.)* (Мы застряли.)

Во время путешествия пассажиры иногда могут попасть в пробку или в грязное место и не могут двигаться ни вперед, ни назад. В любовных отношениях обе стороны могут столкнуться с подобной ситуацией, когда их отношения сталкиваются с проблемой повторения своих ошибок, например, расходятся во мнениях, дают обещания, снова сходятся; расходятся во мнениях по тому же вопросу, дают обещания, снова сходятся, и они не могут найти решение, как из этого выйти.

9. *Our marriage is on the rocks. (Evliliyimiz uçuruma doğru gedir.)* (Наш брак разбился о скалы.)

Кораблю в своем путешествии, возможно, придется преодолевать различные пороги или разбиться о скалы. Точно так же любовная связь или брак могут быть “на грани срыва”, на грани распада из-за серьезной проблемы непонимания, неудовлетворенности и т.д., и шансов спасти отношения очень мало.

10. *It's been a long, bumpy road. (Bu uzun, keşməkeşli yol idi.)* (Эта была долгая ухабистая дорога.)

Путешествие может быть как приятным и плодотворным, так и полным проблем. Точно так же любовные отношения не всегда могут принести обоим влюбленным счастливые моменты, страсть, взаимопонимание и симпатию; иногда это может быть проблематично. У двух людей, состоящих в определенной любовной связи, на протяжении многих лет было много проблем и трудных моментов. Можно сделать вывод, что обе стороны прилагали усилия и пробовали разные способы преодоления проблем, чтобы защитить свою любовь/брак.

11. *This relationship is foundering. (Bu münasibət uğursuzluğa düşər olub.)* (Эти отношения потерпели крах.)

Судно может столкнуться с серьезной проблемой затонувания в море, и люди на борту должны принять меры для спасения судна и своих жизней. Любовный роман может столкнуться с аналогичной проблемой в том смысле, что он больше не удовлетворяет обе стороны и не делает их счастливыми; пара нуждается в переосмыслении и действиях, чтобы вернуть свои отношения в нужное русло и спасти их.

Хотя вышеупомянутые выражения не идентичны в английском и азербайджанском языках, они делают очевидным, что метафора «Брак - это путешествие» существует в обоих языках, и носители этих двух языков одинаково воспринимают брак как путешествие.

Заключение. Подводя итог, можно сказать, что исследование выражений метафоры «Брак - это путешествие» в английском и азербайджанском языках помогает доказать универсальность и культурную специфику метафоры как средства понимания и выражения абстрактных понятий. Концептуальная метафора «Брак - это путешествие», с одной стороны, отражает сходный концептуальный механизм носителей обоих языков; с другой стороны, это специфика культуры. Именно культурные особенности двух народов влияют на восприятие носителями языка абстрактного понятия «брак» и приводят к различным представлениям о метафоре.

Список литературы

1. Аристотель . Поэтика / Пер. М.Л. Гаспарова // Аристотель. Сочинения: В4-х т. Т.4. – Москва. 1984. – С.416.
2. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры которыми мы живем. – Москва. 2004. – С.256.
3. Croft W. & Cruse D.A. Cognitive Linguistics. – Cambridge, United Kingdom. 2004. – P.356.
4. Radden G. & Divren R. Cognitive English Grammar. – Amsterdam & Philadelphia. 2007. – P.374.
5. Veysəlli F. Kognitiv dilçilik: əsas anlayışları və perspektivləri. – Bakı, Mütərcim. 2015. – S.120.

THE GENOCIDE OF MARCH 31, 1918 IN SCIENTIFIC RESEARCH (DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE)

The article emphasizes that, following the directive of National Leader Heydar Aliyev, certain efforts have been made to convey the full truth about the 1918 March genocide against Azerbaijanis to the global community, and it is noted that there is still much work to be done in this area. The article also highlights the importance of regularly presenting the facts based on real historical evidence and archival materials to global governments and public opinion, emphasizing efforts to promote the March genocide and raise awareness about it. The article also provides information about our scholars who have conducted research on the 1918 March genocide.

Keywords: Azerbaijani literature, genocide, research, anniversary, location

More than a century has passed since the genocide of March 31, 1918. Over the last hundred years, our people have gone through painful and tormenting paths of bloody massacres and deportations under complex socio-political conditions. The genocides committed against the Azerbaijani Turks in the early 20th century, particularly March 31, 1918 genocide, remain a bitter truth in the historical memory of our people. Historically, Armenian nationalists, driven by malicious territorial claims against neighboring states and the delusion of a "Greater Armenia", have carried out genocide and a policy of terror directed against humanity, resorting to horrific crimes. This bitter truth not only resulted in the massacre of our compatriots but also led to the occupation of certain parts of our historical territories. The patriotic intellectuals of the time, as well as the scholars, public and political figures who lived and worked throughout the 20th century, demonstrated their patriotic stance and made efforts to highlight the true side of the distorted events, striving to bring attention to the facts. First, it should be noted that the first assessment of the 1918 March events was given by the Azerbaijan Democratic Republic. In 1919 and 1920, the Democratic Republic of Azerbaijan celebrated March 31 as the day of national mourning.

After the 1990s, when Azerbaijan regained its independence, our state took significant steps to create an objective perspective of our people's historical past. As a logical continuation of the decisions that needed to be implemented, the political assessment of the genocide events began after the "Decree on the Genocide of Azerbaijanis", signed by National Leader and prominent statesman Heydar Aliyev on March 26, 1998" (3). Thus, March 31 was declared the "Day of Genocide of Azerbaijanis". After the decree of the same name, broad opportunities arose for the study of Azerbaijani history, artistic, and socio-political positions in the Caucasus region in the 20th century. The decree also touched upon the historical roots of Armenian aggression against Azerbaijan, fully reflecting the genocide and terrorist policy committed in stages. As noted in the document, the genocide against Azerbaijanis throughout history was the result of Russian-Armenian cooperation from the very beginning. The Russian Empire aimed to strengthen its position in the South Caucasus, while the Armenians, relying on Russia's support, sought to seize historical

Azerbaijani lands and establish an Armenian state on those territories (3). National Leader Heydar Aliyev, who emphasized the efforts made to expose the policy of genocide against Azerbaijanis and convey the full truth to the world community, also highlighted that there was still much work to be done in this field. According to his words, "The Azerbaijani state, society, and Azerbaijani communities abroad have great, responsible responsibilities. It is our sacred duty, as the current generation, to regularly convey the real truths about the genocide, based on historical facts and evidence, to the world governments and public opinion, and to expose the instigators and organizers of these events to humanity. In this matter, the entire Azerbaijani people and the global Azerbaijani community must stand united and speak from the same position".

Heydar Aliyev, as a great politician, understood that unless the bloody events of a century ago were legally acknowledged, it would be difficult to delve into the details of the crimes committed at the end of the century. As the successor to the Azerbaijan People's Republic, the Republic of Azerbaijan today accepts the political assessment of the genocide events as a duty, considering it a judgment of history, said Heydar Aliyev, he emphasized that the enmity of Armenians towards the Turks has lasted for a century and that the same malice lies at the foundation of the escalating Nagorno-Karabakh conflict, through this, the great leader aimed to demonstrate that the current situation was rooted in the repetitions of history. Following the decree and orders on the implementation of the "Action Plan on the Execution of the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the "Genocide of Azerbaijanis" of March 26, 1998", (1) broad opportunities were created for the study of the history of the Caucasus region and Azerbaijan in the 20th century. In recent decades, numerous documents and manuscripts about the genocide of Azerbaijanis have been discovered from Azerbaijani and world archives and published in collections and made available to the public, resulting in many important research works. The greatest teacher is history, time. When one fails to learn from it, its revenge is ruthless. From this point of view, the worthy successor of the great leader Heydar Aliyev, Mr. Ilham Aliyev, also paid attention to this important issue as a priority of his policy. The head of

state noted the following about the genocide of Azerbaijanis: “In the early 19th century, the relocation of numerous Armenian families from Iran and the Ottoman Empire to Karabakh and Zangezur, the mass killings and looting carried out by Armenian military units in various regions of the Caucasus in 1905 and 1918, the deportation of our compatriots from their ancestral lands in the Republic of Armenia between 1948-1953, the large-scale war starting in 1988 with the aim of separating Nagorno-Karabakh from Azerbaijan, and the Khojaly tragedy of 1992 - these are the bloody pages of the genocide policy systematically implemented by aggressive Armenian nationalists against Azerbaijanis” (4). One of the most important measures taken following the decree “On the Genocide of Azerbaijanis” signed by the national leader and prominent statesman Heydar Aliyev on March 26, 1998, was the decision of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences, dated October 15, 2014, No. 15/4, titled “On Strengthening Research on the Genocide of Azerbaijanis at ANAS” (2). Based on the decision, a Commission was established at the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS) to further expand scientific research on the genocide and deportation of Azerbaijanis in the 20th century and to ensure the creation of literary works and documentary films on the subject. The Commission, established under the leadership of Akif Alizadeh, who was the president of ANAS at that time, and with the vice-chairmanship of academician Isa Habibbeyli, included representatives from the Azerbaijan National Academy of Sciences, the Union of Writers, the Union of Cinematographers, as well as other scientific, educational, and creative organizations.

“According to the decision dated October 15, 2014 on further strengthening of research on Genocide against Azerbaijanis in ANAS:

1. Organizing the publication of scientific, historical and artistic works written on the genocide and deportation of Azerbaijanis throughout the 20th century;

2. Implementation of necessary measures for the objective and high-level scientific investigation of the Azerbaijani genocide issue based on documents;

3. Ensuring the translation of research works into foreign languages, alongside Azerbaijani, and their dissemination to the global community;

4. Developing a work plan in collaboration with relevant organizations for the creation of literary works, visual art pieces, and documentary and feature films on the topic of the genocide and deportation of Azerbaijanis, and ensuring its implementation;

5. Ensuring the preparation and publication of a multi-volume collection of documents and materials on the “Genocide against Azerbaijanis” (1905-1992);

6. Ensuring the preparation of electronic versions of audio, video, and textual materials on the genocide against Azerbaijanis, and their placement on internet platforms for promotion;

7. Preparing proposals for organizing international and national scientific conferences,

exhibitions, roundtable discussions, and broadcasts on the topic of the genocide against Azerbaijanis;

8. Ensuring the implementation of measures to prevent the distortion of the genocide and deportations of Azerbaijanis by Armenia, the transformation of this issue into counter-propaganda, and the falsification of real history through objective and scientific means, and such issues are closely monitored by the Azerbaijan National Academy of Sciences” (2).

The works and comparisons written on the topic of Armenian-Azerbaijani relations, genocide and national ideology during the period of independence not only had an ideological essence, but also created an objective picture at the scientific-research level and began to be investigated more thoroughly on a scientific basis based on existing historical facts. In order to bring the details of the genocide committed by Armenian Bolsheviks against the Azerbaijani and Turkish people in the early 20th century to the attention of the public, scholars such as Isa Habibbeyli, Yagub Mahmudov, Teymur Karimli, professors Yavuz Akhundlu, Asif Rustamli, Islam Garibli, Lutviyya Asgarzade, Vugar Ahmad, Alizade Asgarli, Vagif Arzumanli, Vilayat Guliyev, Alkhan Bayramoglu, Abid Tahirli, Nikpur Jabbarli, Elchin Mehraliyev, Tahira Mammad, Marziyya Najafli, and other prominent scholars have conducted extensive scientific research based on archival documents regarding the March 31, 1918 Azerbaijani Genocide. As a result, literary works on the Azerbaijani genocide have been incorporated into scientific research. Scientific articles and books are of great importance among the works done in order for the world community to be aware of the facts. From the perspective of scientific research, one of the most deeply examined literary works with a strong national ideology is Mammad Said Ordubadi's “Bloody Years” (5). Despite the fact that it was first translated from the Arabic alphabet into the modern alphabet in 1988 by PhD in philology Akram Baghirov, the work was repeatedly published in a more advanced version in different years. The government has consistently focused on the issue of genocide, and in 2018, based on Article 109, Clause 32 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, and with the aim of conveying the truth about the crimes committed by the Armenian-Bolshevik armed groups against Azerbaijanis 100 years ago to both the national and international public, the Administration of the President of the Republic of Azerbaijan ensured the preparation and implementation of an action plan dedicated to the centenary of the 1918 Azerbaijani genocide. The direct eyewitness of the March massacre, Mir Jafar Pishavari, the leader of the South Azerbaijan National Government and political figure in 1945-1946, wrote in his memoirs: “I witnessed the atrocities of the Dashnaks on March 18, 1918 (according to the old calendar - A.I.), seeing countless innocent people, especially neutral South Azerbaijanis, being killed and their bodies burned in caravansarais. Without any basis or evidence, the crime committed by the Dashnaks, driven solely by hatred and animosity, weighed heavily on the soul of every person and filled them with sorrow. In Baku, all streets, shops, houses, in

fact, the entire city was looted and drenched in blood. The Armenians killed Azerbaijani Turks and took women as captives. This is a very despicable act” (6). The hated actions of Armenians throughout the 20th century were always functional, with obvious and hidden sides. Their war against the Turks, their deceitful plans, and feelings of anger and jealousy never ceased for a moment. The plans to establish a “Great Armenia” have evolved over time, depending on the circumstances, when attempts to take land from Turkey or the Caucasus failed, the focus shifted to taking land from Azerbaijan, it was in this context that fertile ground for Armenian separatism was found.

References:

1. President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev's Address to the People of Azerbaijan on the Occasion of March 31 – Day of Azerbaijani

Genocide – March 30, 1999. “Azerbaijan” newspaper, April 1.

2. Decision No. 15/4 of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences on “Strengthening Research on the Genocide Against Azerbaijanis at ANAS”. Baku, October 15, 2014.

3. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan, Heydar Aliyev, “On the Genocide of Azerbaijanis”. Baku, March 26, 1998.

4. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, on the 100th Anniversary of the 1918 Genocide of Azerbaijanis. Baku, January 18, 2018.9

5. M.S.Ordubadi. “Bloody Years”, “Gafgaz”, Baku, 2007.

6. Pishavari S.J. Selected works. B., 1965, p. 297-298.

PUBLIC ADMINISTRATION

УДК 332.1

Сафина Рамиля Рустамовна
Казанский кооперативный институт
(филиал) АНОО ВО ЦС РФ «Российский университет кооперации»,
г. Казань, 420087, Российская Федерация
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14499371>

ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО СПАДА НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ

Safina Ramilya Rustamovna
Kazan Cooperative Institute
(Branch) of the Russian University of Cooperation,
City Kazan, 420087, Russian Federation
<https://orcid.org/0009-0003-9592-1047>

THE IMPACT OF DEMOGRAPHIC DECLINE ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS

Аннотация

В экономической литературе в последние годы встречается научные изыскания в области влияния демографических показателей нашей страны на социально-экономическое развитие регионов.

В последние годы демографическое развитие России приняло кризисную фазу, также, как и кризис в экономике, социальной и политической жизни. Экономический кризис и политическая нестабильно сильно отразилась на демографической ситуации. Возрастающее влияние на социально-экономическое развитие регионов, отмечается учеными-экономистами, три главных фактора: рыночный, конкурентный, производственный. Каждый из этих факторов играет ключевую роль в формировании экономики региона и определении местных стратегий развития. И все эти факторы зависят вместе от человеческого капитала.

Abstract

In the economic literature in recent years, scientific research has been found in the field of the influence of our country's demographic indicators on the socio-economic development of the regions.

In recent years, the demographic development of Russia has entered a crisis phase, as well as a crisis in the economy, social and political life. The economic crisis and political instability greatly affected the demographic situation. The growing influence on the socio-economic development of regions, noted by economists, is three main factors: market, competitive, production. Each of these factors plays a key role in shaping the region's economy and determining local development strategies. And all these factors depend together on human capital.

Ключевые слова: Социально-экономическое развитие, Регион, Качество жизни, Человеческий капитал, Демография, Валовый внутренний продукт

Keywords: Socio-economic development, Region, Quality of life, Human capital, Demography, Gross domestic product

Вступление

Социально-экономическое развитие региона, представляет собой расширенное воспроизводство, постепенные структурные и качественные изменения в экономике, направленные на улучшение жизни населения, роста науки, образования, здравоохранения, культуры.

Для оценки уровня социально-экономического развития региона используют различные показатели, в число которых входит: размер средней заработной платы, средний доход на душу населения, уровень потребления, уровень развития промышленности и малого бизнеса, занятость населения, уровень рождаемости и смертности, валовый внутренний продукт на душу населения.

Если рассмотреть влияние выше описанных факторов, то влияние рыночного, подразумевает

степень интеграции региона в глобальную экономику, уровень потребительского спроса и наличие доступа к финансовым ресурсам. Отражившись на инвестиционном климате, он создает предпосылки для роста бизнеса и диверсификации отраслей.

Конкурентный фактор указывает на способность местных предприятий адаптироваться к изменениям рынка, эффективно использовать свои ресурсы и предлагать инновационные продукты. Высокая конкуренция способствует увеличению качества товаров и услуг, что и приводит к благосостоянию населения.

Производственный фактор охватывает техническое перевооружение, уровень квалификации рабочей силы и наличие инфраструктуры. Регионы с высоким уровнем производительности труда и об-

разованием способен привлечь инвестиции, развивать новые технологии и обеспечивать устойчивый экономический рост региона.

Таким образом, взаимодействие этих факторов формирует условия для социально-экономического развития каждого региона, способствует их процветанию и гармоничного развития и все основывается на человеком капитале.

Методология

Главная цель развития любого региона это устойчивое развитие и улучшение качества жизни всех категорий жителей.

Соответственно основным критерием определения модели социально-экономического развития общества (экономической системы) является способ координации экономических отношений. Отношения собственности играют ключевую роль и определяют условия участия человека в общественном производстве.

Это подразумевает не только экономический рост, но и создание условий для социальной справедливости, экологической устойчивости и культурного обогащения. Каждый житель региона, независимо от статуса и материального положения, должен иметь возможность реализовать свой потенциал, получить доступ к качественному образованию, медицине и социальным услугам.

Для достижения этой цели необходимо государству развивать инфраструктуру, создавать рабочие места, организовывать бюджетно-образующие производства, способствующие интеграции различных социальных групп, внедрять инновационные подходы в управлении ресурсами и активно вовлекать местные сообщества в процесс принятия решения. Экономическая устойчивость также играет роль в бережном отношении к природным ресурсам, созданию безопасной и здоровой среды.

Важным аспектом является культурное развитие региона, которое обогащает общее благосостояние и способствует формированию уникальной идентичности.

В итоге, устойчивое развитие региона требует комплексного подхода, основанного на сотрудничестве всех заинтересованных сторон для достижения общих целей и улучшения качества жизни.

Влияние демографического спада в России велико, это в первую очередь влияет на качество человеческого капитала. Наблюдается незащищенность населения в виду отсутствия занятости, которая ведет к нестабильности доходов, в следствие потеря норм семьи, понятия семейной поддержки, возрастание бедности, ухудшение условий жизни пожилых людей, уменьшение заботы о детях, приглушение импульса к деятельности. Чем сильнее благословенный гуманизм, тем в последствии подаёт умственные способности человека, пропадает интерес к профессиональной, неустанной и эффективной деятельности. Люди становятся более ленивыми, инертными и низко продуктивными [9].

Наблюдаются случаи, когда молодежь отказывается от создания семьи и рождения детей из-за низких доходов и недостаточного социаль-

ного обеспечения, безработицы. Растут цены на жилье, тарифы по обслуживанию жилья, на образование.

Свобода выбора, которая внедряется несколько десятилетий через культуру, интернет, способствует заниматься молодых людей карьерой, саморазвитием и другими личными интересами, чтобы не отвлекаться на семейные ценности. Наблюдается увеличение числа разводов, снижение значимости семьи, да и социальное обеспечение матерей-одиночек подталкивает молодых женщин к не заключения брака, к одиночеству что приводит к бездетности.

Экология тоже влияет на деторождаемость, появляются новые заболевания, которые влияют на способность рожать.

Проводимые политические реформы в последние десятилетия так же оказывают влияние на демографию, которая стремительно обостряется.

Причем данный кризис выразился в таких формах, которые не имеют аналогов в послевоенной истории ни европейских, ни других развитых стран. «Парадоксально, но современная Россия демонстрирует эвристичность мальтузианских прогнозов... Опыт России показывает, – пишут О. К. Дрейер и В. А. Лось, – что экономический кризис и политическая неустойчивость фатально сказываются на демографической ситуации, невольно “регулируя” численность населения страны» [8].

Демографический кризис серьезно влияет на экономико-социальное развитие регионов. Наблюдается снижение численности трудоспособного населения, что приводит к спаду экономики страны.

Наблюдается увеличение числа пенсионеров, снижение рождаемости, а увеличение продолжительности жизни приводит к старению населения страны. Пожилые люди требуют больше социальной поддержки и чаще обращаются в медицинские учреждения, что увеличивает нагрузку на государство. Вместе с тем растет нагрузка и в части пенсионного обеспечения, меньшее количество работающих людей приводит к снижению пенсионных отчислений, что может привести к изменению пенсионной реформы и ее финансирования.

Увеличение пожилого населения и уменьшение числа молодежи приводит к дисбалансу населения, и влияет на различные сферы жизни, включая трудовой рынок, образование, здравоохранения.

Возможно демографический кризис в России носит социальный характер. Только когда населению будет гарантирована со стороны государства социальная политика, направленная на защиту граждан и уверенность в будущем, то возможна тогда демографическая ситуация изменится.

Результаты

Демографические показатели в нашей стране продолжают демонстрировать упадок. По данным за сентябрь 2024 года рождаемость сократилась на 5,8%, в то время как показатели смертности подросли на 3,6%. Естественная убыль населения за месяц достигла 43,6 тысяч человек - на треть больше,

чем за аналогичный период прошлого года. Фактически за четыре недели в России вымерло население небольшого города вроде Бугуруслана или Мальяр-ославца.

Если не остановить ударные темпы вымирания, через определённое время мы попросту не сможем достигать вообще никаких целей: ни геополитических,

ни экономических, ни военных, поскольку для всех сфер нужен главный ресурс - люди, причём в первую очередь русские люди.

Решение демографической проблемы является комплексным и многосложным. Однако в моменте есть рычаг быстрого повышения рождаемости. Запрет абортов - инструмент, который даст результат сразу.

Таблица 1

Естественное движение населения, рождаемость, смертность

Показатели	2019 год	2020 год	2021 год	2022 год
Всего, человек:				
родившихся	1481074	1436514	1398253	1304087
умерших	1798307	2138586	2441594	1898644
естественный прирост	-317233	-702072	-1043341	-594557
На 1000 человек населения				
родившихся	10,1	9,8	9,6	8,9
умерших	12,3	14,6	16,7	12,9
естественный прирост	-2,2	-4,8	-7,1	-4,0

<https://rosstat.gov.ru/folder/12781>

С 1991 по 2021 годы только в государственных медицинских учреждениях проведено более 50 миллионов абортов. Нас сейчас 150 миллионов - и треть от этого количества было убито. По официальным данным, ежегодно проводится 500 тысяч абортов в государственных клиниках. Сюда следует добавить аборты в частных клиниках и медикаментозные аборты. Продажи смертельного препарата мефепрестон ежегодно составляют до 1,5 миллионов упаковок.

С каждым годом наблюдается снижение рождаемости, что вызывает серьезные опасения для будущего. Увеличение числа столетних людей и одновременное сокращение молодежи приводит к дисбалансу в структуре населения. В то время как экономика требует свежих умов и рабочих рук, старение населения ставит перед обществом новые вызовы. В России смертность превышает над рождаемостью, что естественно повлияет на темпы экономического роста страны.

Правительство предпринимает различные меры для стабилизации ситуации: программы по поддержке семей, улучшение условий материнства и отцовства, привлечение мигрантов. Однако, несмотря на эти усилия, многие молодые люди не спешат обзаводиться детьми, что связано с неопределенностью в жизни и материальными трудностями.

Кроме того, миграционные процессы часто приводят к тому, что нации теряют кадровый потенциал, благодаря оттоку квалифицированных специалистов за границу. Существует настоятельная необходимость в комплексном подходе к решению демографических проблем, включая образовательные инициативы, инвестиции в здравоохранение и обеспечение экономической стабильности, что в конечном итоге сможет изменить текущий тренд и оздоровить ситуацию в стране.

Разработка и внедрение комплексных программ должны стать приоритетом для государства и общества в целом. Образовательные инициативы, начиная с раннего детского возраста и заканчивая программами повышения квалификации для взрослого населения, способны создать фундамент для устойчивого роста. Ключевыми факторами в этом процессе являются доступность качественного образования и поддержка научных исследований, которые будут способствовать инновациям и развитию.

Инвестиции в систему здравоохранения играют не менее важную роль. Улучшение медицинской инфраструктуры, доступ к современным технологиям и вовлечение квалифицированных специалистов помогут повысить общее качество жизни и привлекут молодое население в регионы с низкой рождаемостью.

Инвестиции в систему здравоохранения играют не менее важную роль в развитии общества, чем вложения в другие ключевые сферы экономики. Они способствуют не только улучшению качества медицинских услуг, но и повышению уровня жизни населения в целом. Современные технологии и инновационные методы лечения требуют значительных финансовых вложений, без которых невозможно обеспечить доступ всех граждан к эффективной помощи.

Поддержка систем здравоохранения помогает не только в борьбе с заболеваниями, но и в профилактике, что позволяет экономить бюджетные средства на долгосрочной основе. Высоквалифицированные кадры, современное оборудование и дальнейшее развитие медицинских учреждений – все это невозможно без соответствующих инвестиций.

Кроме того, здоровое население является основой для экономического роста и социального благополучия нации. Инвестируя в систему здравоохранения, правительство и частный сектор не только

заботятся о жизни и здоровье граждан, но и закладывают фундамент устойчивого развития общества, где каждая жизнь ценится, а качество медицинской помощи становится приоритетом. Таким образом, инвестиции в здравоохранение – это инвестиции в будущее страны.

Кроме того, необходимо создать устойчивую экономическую базу, которая включает поддержку малого и среднего бизнеса, стимулирование инвестиций и развитие инфраструктуры, что обеспечит горизонтальные связи между регионами и тем самым уменьшит разрыв в уровне жизни.

Синергия этих направлений даст возможность не только улучшить демографическую ситуацию, но и создать гармоничное общество, готовое к новым вызовам времени.

Заключение

Главная причина демографического кризиса в России плохой инвестиционный климат, эксперты считают, что в краткосрочной перспективе потенциал роста ВВП приводит к ужесточению денежной политики и закрытие программ льготных ипотек, хотя рост ВВП во втором квартале 2024 года 4%, во втором полугодие темпы роста могут оказаться значительно ниже.

Первостепенной проблемой России является демография. Проводимая агломерационная стратегия, которая реализовалась последние десятилетия привела к неравномерному распределению народонаселения. Во всем мире стягивание народонаселения в города-миллионники, привело к снижению коэффициента рождаемости. Причина такого падения чаще всего непродуманная жилищная политика. По данным ДОМ РФ, граждане России взяли 97 тысяч кредитов на строительство индивидуальных домов за январь – сентябрь 2024 года. Это на треть больше за аналогичный период 2023 года. Общая сумма кредитования составила 540 миллиардов рублей: по объему выданных кредитов рост составил 71%. Эти данные наглядно свидетельствуют о том, что жители страны хотят жить в частных домах, согласно социологическим исследованиям, около 70% граждан хотели бы жить в собственном доме. На ИЖС приходится 66,5% ввода жилья в эксплуатацию, в некоторых регионах он превышает. Переход от строительства крупных жилых комплексов к поддержке индивидуального строительства может стать хорошим подспорьем для улучшения демографии.

Меры поддержки государства по демографии это важная задача для всей экономики страны. Развитие индивидуального жилищного строительства и повышенное внимание, уделяемое правительством малым городам, вызывает острое противоречие.

Данные социологического опроса Российского государственного социального университета показывают, что главными факторами, удерживающими граждан страны от рождения детей является низкие доходы (64% респондентов), плохие жилищные условия (45%) и боязнь своевременного погашения кредитов (43%).

Демография должна стать приоритетной задачей, а не прибыль банков, доходы застройщиков, необходимо сохранить нацию.

Список источников

1. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. – Официальный текст с изменениями от 01 июля 2020 г. – Москва: ИНФРА-М, 2020. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/
2. Закон РФ от 19.04.1991 N 1032-1 (ред. от 02.12.2019) «О занятости населения в Российской Федерации» (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2020) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_60/
3. Федеральный закон от 06.10.2003 N 131-ФЗ (ред. от 27.12.2019) «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации» https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_44571/
4. Федеральный закон от 29.12.2006 № 256-ФЗ (ред. от 01.03.2020) «О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей» (с изм. и доп., вступ. в силу с 12.03.2020) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64872/
5. Указ Президента РФ от 09.10.2007 № 1351 (ред. от 01.07.2014) «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года» https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_71673/
6. Указ Президента РФ от 07.05.2018 N 204 (ред. от 21.07.2020) «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года» <https://base.garant.ru/71937200/>
7. Официальный сайт Федеральной службы государственной статистики. – [Электронный ресурс] — URL: <https://gks.ru/>
8. David S. Reher. Economic and social implications of the demographic transition // ronald d. lee and david s. reher, eds. demographic transition and its consequences. a supplement to vol. 37 (2011) of population and development review: 11-33 https://www.researchgate.net/publication/49797540_Economic_and_Social_Implications_of_the_Demographic_Transition
9. Ибрагимов Ш.Р. Инновационная трансформация сферы воспроизводства человеческого потенциала. Modern Economy Success том 6 №5, 2023г. С. 276-280 <https://mes-journal.ru/archives/10543> (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128031902000030>)
10. Суй, Ф. Векторы современной демографической политики / Ф. Суй // Мир русскоговорящих стран. — 2019. — № 2 (2). — С. 23-32. <https://elibrary.ru/item.asp?id=41574429>

JURISPRUDENCE

УДК 340.12

*Буткевич Ангеліна Вікторівна**Київський національний університет імені Тараса Шевченка,***СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ***Butkevich Angelina Viktorivna**Taras Shevchenko National University of Kyiv***ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF MEDIATION AS A METHOD OF ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION ON THE EXAMPLE OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY****Summary.**

The article deals with the analysis of the process of development of mediation as a method of alternative dispute resolution in Germany, considers the peculiarities of the formation of the practice of conducting the mediation procedure, the creation of organizational and informational conditions for its dissemination. We study the regulatory and legal regulation of the institution of mediation on the example of the Federal Republic of Germany, in particular, the procedure for its conduct and the requirements for a mediator.

Анотація.

У статті аналізується процес розвитку медіації як способу альтернативного вирішення спорів у Німеччині, розглядаються особливості формування практики проведення процедури медіації, створення організаційних та інформаційних умов для її поширення. Досліджується нормативно-правове регулювання інституту медіації в Німеччині, зокрема, процедури її проведення та вимог до медіатора.

Key words: *mediation, mediation procedure, institution of mediation, mediator, intermediation, alternative dispute resolution.*

Ключові слова: *медіація, процедура медіації, інститут медіації, медіатор, посередництво, альтернативне вирішення спорів.*

Постановка проблеми. Все більшої актуальності, в умовах розвитку суспільних відносин, набуває питання щодо використання альтернативних позасудових способів врегулювання правових спорів і одним із таких елементів є медіація. Відомо, що використання вказаного способу врегулювання спорів спостерігається в більшості країнах світу. Наприклад, Федеративна Республіка Німеччина (ФРН), є однією з перших країн, яка запровадила даний інститут у свою правову систему та створила власну модель медіації.

Законодавче регулювання та практика медіації в ФРН стали предметом спеціальних досліджень А. В. Баран, Т. А. Барабаш, К. Л. Каращук, Ю. Д. Притики, С. Й. Сергєєвої, Ю. І. Шмаленко. Крім того, медіація в ФРН згадується в працях вітчизняних дослідників, присвячених дослідженню даної галузі в економічно розвинених країнах. Проте, невирішеним залишається питання комплексного дослідження розвитку інституту медіації, що може стати вагомим досвідом, зокрема, й для України.

Метою статті є аналіз німецького досвіду становлення та застосування процедури медіації під час вирішення правових конфліктів, а також дослідження нормативно-правового регулювання медіації як альтернативного способу вирішення спорів.

Виклад основного матеріалу. Медіація в ФРН почала зароджуватися ще у ХІХ столітті – в працях науковців, які були присвячені вивченню мирних

способів врегулювання спору за допомогою залучення третьої особи – посередника. Лише в другій половині 1990-х років інститут медіації почав досліджуватися не лише вченими-теоретиками, а й практиками. З того часу було опубліковано чисельна кількість праць і статей про медіацію, а також обговорено на Міжнародних наукових конференціях та наукових семінарах, що були присвячені інституту медіації. Ці події вказують на те, що медіація поступово змінила своє положення з сфери застосування теорії на сферу, спрямовану на практиків [1].

В Україні медіація розвивається від початку проголошення Незалежності України, тобто вже понад 30 років. Утім, лише восени 2021 року визначення медіації, її основні принципи та процедуру проведення, а також статус медіатора вдалося офіційно закріпити в Законі України “Про медіацію”. [7]. Отже, профільний закон визначає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну та структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою одного або декількох медіаторів намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт або спір шляхом переговорів. Іншими словами, медіація - це структурований процес перемовин між сторонами, що відбувається за допомогою особи, яка пройшла відповідну підготовку - медіатора. Добровільність процедури означає, що сторони можуть вступити у процедуру медіації чи завершити її з власного бажання і не можуть бути

примушені до цього. Медіація є також конфіденційною процедурою. На відміну від принципу гласності судового процесу, медіація не передбачає розголошення інформації, яка стала відома під час підготовки до неї та її проведення. Передбачені і процедурні запобіжники збереженню конфіденційності. Наприклад, медіатор не може бути допитаний як свідок у справі щодо інформації, яка стала йому відома під час підготовки до процедури та проведення медіації, також він не може бути представником будь-якої сторони тощо. Відповідно, медіатор є нейтральним, незалежним і неупередженим.

Проте, в 1992 році була заснована перша Організація з підготовки та проведення сімейної медіації. Ця організація затвердила основні вимоги до особи медіатора та до організації і проведення процедури. Також у 1998 році асоціацією адвокатів Німеччини був організований Союз медіаторів, який згодом був реформований в Німецьку організацію медіаторів [2, с. 7].

Виходячи з викладеного, слід відзначити, що розвитку медіації в ФРН жодним чином не заважала тривала відсутність спеціалізованого закону про медіацію. Водночас, лише в липні 2012 року набрав чинності Закон «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» [3]. На прийняття цього Закону, в переважній більшості, вплинули вимоги директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 21 травня 2008 року № 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах», відповідно до якої «країни-учасниці Європейського Союзу мали прийняти закони, нормативні акти та адміністративні положення, необхідні для виконання положень цієї Директиви» [4].

Закон Федеративної Республіки Німеччини «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» складається з дев'яти параграфів, присвячених таким основним аспектам медіації: поняття медіації; процедура медіації та завдання медіатора; обов'язок щодо надання інформації та обмеження в діяльності медіатора; конфіденційність; навчання та підвищення кваліфікації медіатора, поняття сертифікованого медіатора; повноваження з видання розпоряджень про навчальні програми медіаторів Міністерством юстиції; науково-дослідні проекти і фінансова підтримка медіації; оцінка результатів дії Закону «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів»; перехідні положення [3].

Вказаний Закон у параграфі 1 визначає медіацію, як «конфіденційну та структуровану процедуру, в якій сторони за допомогою одного або декількох посередників добровільно та під власну відповідальність прагнуть мирного врегулювання свого конфлікту».

Крім того, медіатор у цьому Законі визначається як «нейтральна та незалежна особа, яка керує процедурою медіації та не має повноважень приймати обов'язкове для сторін рішення». Обов'язкових кваліфікаційних вимог до медіатора закон не

висуває. У параграфі 5 Закону містяться лише вказівки на те, що медіатор, під свою особисту відповідальність, гарантує за допомогою проходження відповідного навчання та регулярного підвищення кваліфікації, що він володіє теоретичними знаннями та практичним досвідом для того, щоб компетентно керувати процедурою медіації. Відповідне навчання медіатора повинно містити: 1) знання про основи медіації, її процедуру та рамкові умови; 2) техніки переговорів й комунікації; 3) знання конфліктології; 4) знання про право медіації, так само як і про роль права в медіації; 5) практичні вправи, ігри та супервізію [3].

Таким чином, медіатором у ФРН може бути будь-яка фізична особа, яка під особисту відповідальність, гарантуватиме, що вона володіє знаннями, які є достатніми для якісного проведення процедури медіації. Обов'язкових вимог щодо сертифікації, атестації, рівня освіти, наявності судимості німецьке законодавство не висуває. Відповідно, використання у Законі формулювання «під свою особисту відповідальність» означає, що медіаторська діяльність відокремлена від державного регулювання і професійні якості медіаторів не контролюються з боку держави.

Проте, слід звернути увагу на те, що в Законі ФРН «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» міститься поняття «сертифікований медіатор». Для того, щоб набути такого статусу особа має пройти процедуру сертифікації, що затверджується Міністерством юстиції. Так, 1 вересня 2017 року набула чинності Постанова про навчання та підвищення кваліфікації сертифікованих медіаторів, яка врегулювала порядок навчання та підвищення кваліфікації сертифікованих медіаторів, а також встановила вимоги до закладів навчання та підвищення кваліфікації. Для отримання статусу кваліфікованого медіатора особа має пройти навчальний курс, який становить не менше 130 годин, та взяти участь у п'яти медіаціях під наглядом, кожна з яких учасник навчання має провести як медіатор або як спів-медіатор [5].

Щодо процедури медіації, то Закон ФРН «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» передбачає, що медіація може бути розпочата за ініціативою сторін або за пропозицією суду. Медіатор обирається сторонами або призначається установою з медіації на прохання сторін, наприклад, Інститутом арбітражу в Німеччині або Торгово-промисловою палатою. Медіатор повинен роз'яснити сторонам порядок процедури медіації та допомогти дійти взаємовигідного рішення. При цьому медіатор має займати нейтральне становище і забезпечити комунікацію між сторонами. Кожна із сторін може на будь-якій стадії припинити процедуру медіації [3].

Висновки. Досвід ФРН є досить взірцевим для розвитку законодавства в Україні, адже розвиток інституту медіації в Україні та у ФРН має багато спільних ознак. Важливим є те, що відсутність спеціалізованого закону про медіацію жодним чином не гальмувала активне становлення медіації в ФРН.

Крім того, прийнятий у 2017 року Закон «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» визначає лише загальні основи медіації та не містить конкретних вказівок щодо проведення процедури медіації, її етапів, обов'язків медіатора, порядку укладення медіаційної угоди тощо. Проте таке доволі звужене нормативно-правове регулювання жодним чином негативно не впливає на загальну практику застосування медіації. Німеччина є країною, де альтернативні способи вирішення спорів, зокрема й медіація, використовуються на постійній основі перед зверненням до суду. В свою чергу, це сприяє і розвитку відповідних «альтернативних» інститутів, і розвантажує судову систему.

Список використаних джерел

1. Breidenbach, S. *Mediation. Struktur, Chancen und Risiken von Vermittlung im Konflikt*. – Köln, 1995.
2. Баран А.В. Зарубіжний досвід запровадження медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів (на прикладі Німеччини). *Актуальні проблеми правознавства*. № 2. 2021. С. 5-11.

3. Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung, Vom 21. Juli 2012. URL: <https://www.bmj.de>.

4. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». URL: <https://ukrmediation.com.ua>.

5. Verordnung über die Aus- und Fortbildung von zertifizierten Mediatoren (Zertifizierte-Mediatoren-Ausbildungsverordnung - ZMediatAusbV), V. v. 21.08.2016 BGBl. URL: <https://www.buzer.de>.

6. Teremtsova N. The rule of law as an element of achieving the civilization of all mankind *Colloquium-journal* №34 (157), 2022. Część 2. (Warszawa, Polska). Index Copernicus 2022 International ISSN: 2520-6990; 2520-2480.

7. Закон України Про медіацію. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Висоцький Юрій Васильович

Курсант 3 курсу ФПФПКПНПУ

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Білянкін Андрій Васильович

Курсант 3 курсу ФПФПКПНПУ

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389314>

РЕСУРСИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Yuri Vasyliovych Vysotskyi

Andrii Viktorovich Bilyankin

Eduard Volodymyrovych Kopylov

CRIMINAL ANALYSIS RESOURCES

Анотація.

У статті розглянуто ресурси, що використовуються для кримінального аналізу. Основна увага приділена сучасним технологіям, таким як аналітичне програмне забезпечення, бази даних, інтернет-ресурси, а також штучний інтелект і машинне навчання. Досліджено методи збору інформації, включаючи польовий збір даних, електронний моніторинг, спостереження та аналіз відкритих джерел. Обговорено переваги та виклики, що виникають у процесі використання цих ресурсів, а також шляхи подальшого розвитку методів кримінального аналізу. Особливу увагу приділено правовим аспектам збору та обробки інформації, а також міжнародному досвіду співпраці в цій сфері. Стаття підкреслює важливість інтеграції новітніх технологій і міждисциплінарного підходу для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Abstract.

The article discusses the resources used for criminal analysis. The main focus is on modern technologies such as analytical software, databases, online resources, as well as artificial intelligence and machine learning. Methods of information collection were explored, including field data collection, electronic monitoring, surveillance, and open source analysis. Advantages and challenges arising in the process of using these resources are discussed, as well as ways of further development of criminal analysis methods. Special attention is paid to legal aspects of information collection and processing, as well as international experience of cooperation in this field. The article emphasizes the importance of integrating the latest technologies and an interdisciplinary approach to increase the effectiveness of the fight against crime.

Ключові слова: кримінальний аналіз, правова база, збір інформації, методи збору інформації.

Keywords: criminal analysis, legal framework, information collection, information collection methods

Кримінальний аналіз в сучасному світі став необхідним елементом роботи правоохоронних органів та правопорушенням боротьби. Розростання кримінальної діяльності та злочинів, що стосуються інформаційної сфери, спонукає використовувати сучасні інформаційні телекомунікаційні ресурси для успішного проведення аналізу та розслідування злочинів. На сьогоднішній день інформаційні технології стали неодмінною частиною у всіх аспектах нашого життя. Вони впливають на різні галузі діяльності, і в інформаційному секторі працює все більше людей. Інформація стала важливим національним ресурсом і дуже цінується. Це також суттєво вплинуло на роботу правоохоронних органів, які використовують інформаційні технології для створення потужних інформаційних систем, управління та аналізу даних. Вони розробляють нові методи збору та аналізу інформації та розширюють можливості спеціальних технічних

засобів. Така модернізація також зачіпає кримінальне середовище, яке активно використовує сучасні інформаційні технології для своїх цілей [1].

Зокрема, інформаційні телекомунікаційні ресурси включають: **Бази даних:** Однією з ключових складових кримінального аналізу є доступ до різноманітних баз даних, які містять інформацію про злочини, потенційних підозрюваних, потерпілих тощо. Державні органи, такі як поліція та спецслужби, мають доступ до цих ресурсів для здійснення кримінального аналізу. **Відеоспостереження:** Велика кількість відеокamer на вулицях та в приміщеннях. Ці відеозаписи можуть бути використані для виявлення злочинців та отримання важливих доказів у кримінальних справах. **Електронна пошта та комунікації:** Для проведення кримінального аналізу інколи потрібно аналізувати електронну пошту та інші форми електронних комунікацій. Це може включати перехоплення та

аналіз листування підозрюваних, що містять інформацію про злочини. **Соціальні медіа:** Соціальні мережі стали важливим джерелом інформації для кримінального аналізу. Вони можуть надавати докази, пов'язані зі злочинами, а також дозволяють відстежувати активність підозрюваних та їх зв'язки. **Мобільні додатки:** Використання мобільних додатків для збору доказів та обміну інформацією стає все поширенішим. Це може включати в себе додатки для використання слідчими та поліцейськими для запису свідчень, збору доказів на місцях подій та навіть для ведення електронних журналів кримінального аналізу [1].

Складність боротьби з сучасною злочинністю пояснюється кількома факторами, включаючи недостатню кількість досвідчених професіоналів та недостатнє технічне, правове та методичне забезпечення для виявлення, запобігання і припинення злочинів. Класифікація інформаційних ресурсів, які використовуються під час кримінального аналізу, включає наступні основні категорії:

1. Офіційні джерела:
 - Судові документи та рішення.
 - Правоохоронні звіти та матеріали, такі як протоколи затримань, слідчі матеріали тощо.
 - Державні реєстри, такі як реєстри наркотиків або зброї.
2. Додаткові джерела інформації:
 - Засоби масової інформації, такі як новинні агентства, газети, телевізійні програми тощо.
 - Соціальні мережі та форуми, де можуть з'являтися свідчення або відгуки стосовно подій.
 - Інтернет-ресурси, такі як блоги, веб-сайти, наукові статті тощо.
3. Експертні висновки та консультації:
 - Експертні висновки з різних областей, наприклад, балістика, медицина, психологія тощо.
 - Юридичні консультації та експертні думки щодо правових питань.
4. Джерела доказів:
 - Фізичні докази, які знайдені на місці події або в ході розслідування.
 - Електронні докази, такі як дані з комп'ютерів, мобільних телефонів, електронної пошти тощо.
 - Документальні докази, які включають у себе офіційні документи, свідчення та записи.
5. Інші джерела інформації:
 - Свідчення та показання свідків, що мають прямий зв'язок з подією або злочином.
 - Архівні матеріали та інші документи, які містять інформацію про попередні події або злочини. Ці класифікації допомагають аналітикам та правоохоронцям систематизувати та використовувати різні джерела інформації під час кримінального аналізу для ефективного розслідування злочинів [2].

Спрощення норм і правил стосовно електронних доказів в кримінальних справах допоможе підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинністю, яка у сучасних умовах військової агресії стала однією з серйозних загроз у рамках гібридної війни. До класифікації інформаційних ресурсів, які

використовуються під час кримінального аналізу, важливо підкреслити різноманітність джерел та їхню значущість для успішного розслідування злочинів. Загальна класифікація включає офіційні джерела, додаткові джерела інформації, експертні висновки та консультації, джерела доказів та інші джерела, які сприяють у встановленні фактів та обставин злочинів.

Ця класифікація надає аналітикам та правоохоронцям широкий спектр інструментів та джерел для збору, аналізу та інтерпретації інформації, необхідної для ефективного ведення розслідування. Забезпечення доступу до різноманітних джерел інформації допомагає підвищити об'єктивність та повноту аналізу, що є ключовим для досягнення успішних результатів у виявленні та припиненні злочинності [2].

Одним з основних службових обов'язків посадової особи підрозділу кримінального аналізу є збирання, накопичення, аналіз і опрацювання, використання, а також передача інформації. Завдання в цій сфері не є випадковою справою, а випливають з ролі і значення інформації для всієї службової діяльності. Тому існує постійна потреба в інформації, без якої не-можливо провадити ефективну службову діяльність. Мета обробки інформації у функціональних підсистемах єдиної інформаційної системи МВС устанавлюється нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність відповідних суб'єктів єдиної інформаційної системи МВС, окремо для кожного визначеного електронного інформаційного ресурсу єдиної інформаційної системи МВС [3].

Кримінальний аналіз використовує в своїй діяльності зазвичай персональну інформацію згідно статті 5 Закону України "Про персональні дані". Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Стаття 7. Особливий вимоги до обробки персональних даних діяльності з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів. стосується вироків суду, виконання завдань оперативного-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом в межах його повноважень, визначених законом.[4]

Україні за останній час стала відкритою інформація зі значної кількості реєстрів, завдяки чому з'явилась можливість її використання під час кримінального аналізу. Збір даних є цілеспрямованим збором інформації відкритими і прихованими методами, зі всіляких джерел, у тому числі з правоохоронних і інших відомств і осіб. Нижче перераховані деякі джерела збору даних: Конфіденційні інформатори: особи з безпосереднім доступом до

інформації, що має відношення до незаконних форм діяльності і систем, які надають цю інформацію правоохоронним органам.

Операції під прикриттям: сплановане впровадження співробітників (необов'язково, щоб це були штатні співробітники правоохоронних органів) в

злочинні групи, злочинні організації або їх інфраструктуру з метою отримання

певних елементів інформації про систему. Попередні розслідування: висновки, зроблені на основі попереднього збору і аналізу інформації про відповідні заходи боротьби з кримінальною діяльністю, організаціями і особами. Правові інструменти: застосування таких інструментів як арешт і повістки в суд для отримання інформації із захищених джерел або осіб, що відмовляються від співпраці. Класифікація джерел інформації: Відкриті джерела – джерела, доступні для загального користування. Закриті джерела – спеціальні джерела містять інформацію, що отримується негласними методами.

У свою чергу, вищевказані джерела можуть бути розділені на: Внутрішньо відомчі: бази даних; інформаційно-телекомунікаційні системи; інформаційні продукти; органи управління на всіх рівнях; персонал підрозділів. Зовнішні: центральні органи виконавчої влади держави; правоохоронні органи держави; правоохоронні органи суміжних держав; правоохоронні органи інших країн; Інтерпол та інші міжнародні організації; засоби масової інформації; інтернет ресурси тощо. Збір інформації – діяльність суб'єкта, в ході якої він здійснює пошук і отримання відомостей про потрібний йому об'єкт. Для прийняття рішення про те, наскільки корисна та чи інша інформація, здійснюється її первинна оцінка. Критерії оцінки інформації: об'єктивність – суб'єктивність; достовірність – недостовірність; повнота – недостатність; актуальність – неактуальність; цінність – безкорисливість; зрозумілість – незрозумілість.

Аналіз соціальних мереж став одним з головних напрямків в програмі SECILE (Безпека Європи і боротьба з тероризмом: вплив, легітимність і ефективність). Також аналіз соціальних мереж вставлений як окремий блок в програму загальноєвропейського відеоспостереження - INDECT (Інтелектуальна інформаційна система, що підтримує спостереження, пошук і виявлення небезпеки в контекстному транзакційному і відео-середовищі для забезпечення безпеки громадян у мегаполісах). Уже в 2016 р. аналіз соціальних мереж як пріоритетний напрямок вказано у найважливішій темі Європолу CAPER (Збір, обробка, аналіз, прогноз та звітність по інтегрованій інформації для попередження терактів). Найважливішою розробкою в рамках CAPER стало створення прототипу системи ePOOLICE (Раннє розпізнавання загроз організованої злочинності на основі сканування інформаційного середовища).

Журналістська спілка також використовує засоби OSINT. Зокрема, це стосується більшості роз-

слідувань корупційної діяльності. Журналісти використовуючи загальнодоступні декларації доходів, соціальні мережі порівнюють реальні статки з задекларованими. Також яскравим прикладом журналістської діяльності з використанням OSINT можуть бути праці спільноти Bellingcat створеної Еліотом Хігінсом. Зокрема, волонтери проекту

стали відомими після розслідувань збиття літака MH17 російською федерацією, оприлюднення фактів збройної агресії проти України з боку РФ, інформації щодо діяльності терористичної Ісламської Держави у Сирії. Наприклад, відомим є матеріал щодо визначення місцезнаходження одного з глав терористичної гілки ІДІЛ 2 [5].

Використання кримінального аналізу є ключовим етапом у правоохоронній діяльності та забезпеченні справедливості. Цей вид аналізу займає центральне місце у виявленні, аналізі та інтерпретації доказів, необхідних для встановлення обставин злочину та визначення винних осіб. Слід зазначити, що кримінальний аналіз як вид інформаційно-аналітичної діяльності в розкритті злочинів дає можливість отримання оперативно-значимої інформації не лише про події та об'єкти, але і про причинно-наслідкові зв'язки, додаткові кваліфікуючі ознаки (стійкість, згуртованість, наявність внутрішньої ієрархії в групі, розподілення ролей тощо). Крім того, з'являється реальна можливість оперативного прогнозування ймовірних подій та прийняття відповідних рішень [6].

Зазначимо, що злочини проти життя та здоров'я особи, такі як вбивства, тілесні ушкодження, жорстоке поводження, є порушеннями прав людини та вимагають негайного та компетентного розслідування. Кримінальний аналіз допомагає правоохоронним органам систематично та методично збирати, аналізувати та інтерпретувати важливі докази, необхідні для встановлення фактів злочину та винних осіб. Таким чином, упровадження деяких форм дистанційного навчання дозволяє отримати доступні та якісні знання, формувати світогляд, розвивати свої інтелектуальні та творчі здібності. Про час завершення бойових дій та дату відміни воєнного стану не відомо, тому необхідно навчитися вміло використовувати онлайн технології [7].

Під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, кримінальний аналіз включає в себе докладне дослідження місця події, збір фізичних слідів, проведення експертизи, аналіз медичних документів, психологічні профілі підозрюваних, інтерв'ю з свідками та інші методи аналізу доказів. Цей процес допомагає правоохоронним органам встановити обставини злочину, визначити можливі мотиви та ідентифікувати винних осіб. Дотримання аналітиками вищезазначеного алгоритму та врахування особливостей процесу дослідження дозволить підвищити результативність аналітичної роботи. Для подальшого розвитку та впровадження кримінального аналізу в правоохоронну практику України доцільно вживати наступні заходи: забезпечити стале та стабільне фінансування; постійно підвищувати кваліфікацію кримінальних

аналітиків; проводити постійну розробку нових та модернізацію наявних технічних засобів, впроваджувати інноваційні технології; розширювати сферу застосування кримінального аналізу як позитивного чинника у протидії злочинності та розширювати його географію застосування [8].

Залучення громадськості до процесу протидії кримінальним правопорушенням надає можливість отримати постійно діюче безоплатне джерело інформації про вчинені кримінальні правопорушення [9]. Крім того, кримінальний аналіз може включати в себе використання сучасних технологій, таких як аналіз даних з мобільних телефонів, відеоспостереження, аналіз цифрових слідів на комп'ютерах та інше, що дозволяє покращити ефективність розслідування та забезпечити справедливий результат у суді. Використання кримінального аналізу у розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи є невід'ємною складовою правоохоронної діяльності. Цей процес допомагає забезпечити справедливості, покарати винних осіб та запобігти подібним злочинам у майбутньому.

Кримінальний аналіз включає дослідження структури та організації злочинних груп. Це може включати виявлення осіб, які керують цими групами, їхні методи діяльності, а також зв'язки з іншими злочинними угрупованнями, вивчення технічних засобів, які використовуються. Це має важливе значення для впорядкування й удосконалення організації й діяльності підрозділів поліції та безпосередньо впливає на якість попередження та розкриття злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [10].

Кримінальний аналіз є невід'ємною складовою правоохоронної діяльності, яка відіграє важливу роль у розкритті злочинів та забезпеченні справедливості. Ця аналітична діяльність дозволяє правоохоронним органам систематично та методично збирати, аналізувати та інтерпретувати важливі докази, необхідні для встановлення фактів злочину та визначення винних осіб. Кримінальний аналіз допомагає ефективно виявляти злочини проти життя та здоров'я особи, а також забезпечує достовірність та обґрунтованість результатів розслідування. Використання різних методів та технік аналізу дозволяє правоохоронцям отримати повну та об'єктивну картину подій, що сприяє успішному завершенню кримінальних справ.

Він є невід'ємною складовою правоохоронної діяльності, яка дозволяє ефективно виявляти, аналізувати та протидіяти злочинності. Використання інтелектуального програмного забезпечення та системного підходу дозволяє правоохоронним органам оптимізувати свою роботу на різних рівнях - від державного до територіального, забезпечуючи ефективність та ефективну боротьбу зі злочинністю. Він є не лише інструментом для виявлення та розкриття злочинів, але й ключовим елементом для розроблення стратегічних заходів протидії злочинності. Він допомагає правоохоронним органам не лише реагувати на кримінальні події, а й передбачати їх, що сприяє забезпеченню суспільної безпеки та порядку.

Таким чином, в Україні практика OSINT реалізована в багатьох сферах - особливо у сфері національної безпеки та оборони. У більшості випадків волонтери з метою аналізу військових злочинів послуговуються соціальними мережами (аналізують фотографії, інформацію з особистих сторінок, використовують методи соціальної інженерії), відкритими картографічними сервісами (Google Maps, Bing Map, Yandex Map). Наявність такої кількості компрометуючої інформації щодо пересувань, особистих даних військових у загальнодоступних мережах порушує питання коректної організації інформаційної безпеки. Загальна доступність інформації та «цифрові сліди» у соціальних мережах підтверджують неможливість приховування актів військових злочинів, тероризму та замовчування фактажу у ЗМІ.

Розвідка за відкритими джерелами - тип аналізу інформації на основі мережі Інтернет. Ця концепція обумовлює правила за якими проводиться пошук необхідної для дослідження інформації з роздільних веб-платформ. З метою автоматизації процесу аналізу інформації з відкритих джерел використовують програмні застосунки, які називаються «парсерами». Ці парсери працюють за технологією Data Scraping-у та виконують збір «людино- зрозумілої» інформації з різного роду сервісів(соціальних мереж, форумів, сайтів зі звітами тощо) та роблять перетворення цієї інформації у машинозчитувальну форму (XML, JSON).

Список використаних джерел:

1. О. Федоренко, «Сучасні тенденції удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції». Новий колегіум. 2016. № 4. С. 42–52.

2. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

3. Постанова Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему МВС та переліку пріоритетних електронних інформаційних ресурсів її суб'єктів
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF#Text>(дата звернення 24.11.2024).

4. Закон України «Про захист персональних даних»
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>(дата звернення 24.11.2024).

5.URL:<https://www.bellingcat.com/resources/casestudies/2014/12/19/geolocating-tunisian-jihadists-in-raqqa>(дата звернення 24.11.2024).

6. Копилов Е.В. Щодо значення кримінального аналізу в розкритті злочинів. Матеріали II всеукраїнської наук.- практи. конф., (м. Одеса, 29 жовтня 2021)-Одеса: видав-во ОЮІ НУВС, 2021. С. 38-40.

7. Копилов Е.В. Особливості організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 13.06. 2022 року. Одеса. С. 210-213.

8. Копилов Е.В., Слабких З.А, Пащенко О.О. Застосування кримінального аналізу підрозділами національної поліції України у протидії злочинності Colloquium-journal № 29 (188) 2023. С.65-67.

9. Darahan V.V., Kyselov A.O., Kopylov E.V. Interaction of criminal police units with othersubjectsof

control over public procurement as an element of ensuring economic security. Scientific monograph. Activities of law enforcement agencies to ensure public safetyand order during the legal regime of martial law: Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024.С.58.

10. Копилов Е.В. Формування етапів прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану: деякі особливості історико-правового аналізу. Colloquium-journal № 28 (187) 2023. С. 57-60.

УДК 343.985.2

Крутоголов Андрій Вікторович
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Базаренко Ігор Олександрович
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389402>

ЩОДО ПИТАННЯ ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Andrii Viktorovych Krutogolov
Ihor Oleksandrovych Bazarenko
Eduard Volodymyrovych Kopylov

ON THE ISSUE OF THE SIGNIFICANCE OF CRIMINAL ANALYSIS IN THE ACTIVITIES OF NATIONAL POLICE UNITS OF UKRAINE

Анотація:

Роль кримінального аналізу у роботі правоохоронних органів. Вона висвітлює поняття кримінального аналізу, його завдання та важливість у розслідуванні кримінальних правопорушень. Аналіз допомагає виявляти злочинців, розкривати злочини та забезпечувати безпеку громадян. Зокрема, розглядаються методи збору інформації, оцінки та аналізу даних, а також підготовка рекомендацій для оперативних підрозділів.

Abstract:

The role of criminal analysis in the work of law enforcement agencies. It highlights the concept of criminal analysis, its tasks and importance in the investigation of criminal offenses. Analysis helps identify criminals, solve crimes and ensure the safety of citizens. In particular, the methods of information collection, data evaluation and analysis, as well as the preparation of recommendations for operational units are considered.

Ключові слова: кримінальний аналіз, збір інформації, злочинність, адаптування, рівень злочинності, новітні технології.

Keywords: criminal analysis, information collection, crime, adaptation, crime rate, new technologies.

Сучасні технології відкривають нові можливості для злочинців, що вимагає від правоохоронних органів постійного адаптування та вдосконалення методів роботи. Актуальність теми кримінального аналізу в діяльності підрозділів правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України (Далі - НПУ), надзвичайно висока в сучасних умовах. Злочинність постійно еволюціонує, а злочинні схеми стають більш складними та розповсюдженими.

Кримінальний аналіз є важливим інструментом в боротьбі зі злочинністю, оскільки дозволяє правоохоронним органам ефективніше виявляти, розслідувати та запобігати злочинам. Зокрема, шляхом зіставлення та інтерпретації інформації з різних джерел можна виявляти закономірності у злочинності та ідентифікувати злочинців. У зв'язку зі складністю сучасного кримінального середовища, де злочини часто мають міжнародний характер та виконуються шляхом використання новітніх технологій, потреба у використанні кримінального аналізу стає все більш актуальною. Ефективне використання кримінального

аналізу може сприяти зменшенню рівня злочинності та підвищенню рівня безпеки громадян і суспільства в цілому.

Розвиток та вдосконалення методів кримінального аналізу в діяльності підрозділів Національної поліції України є важливим завданням для забезпечення ефективності правоохоронних заходів та збереження правопорядку у сучасному світі. Кримінальний аналіз в діяльності поліції відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень та забезпеченні громадської безпеки. Давайте розглянемо це питання докладніше:

Кримінальний аналіз - це комплекс методів, які використовуються для збирання, оцінки, аналізу та реалізації інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень. Він допомагає виявляти злочинців, розкривати злочини та забезпечувати ефективну роботу правоохоронних органів.

Завдання кримінального аналізу: Збір інформації: Аналітики збирають дані про злочини, потенційних злочинців, обставини подій та інші фактори.

Оцінка і аналіз: Інформація оцінюється з точки зору її достовірності, актуальності та значущості.

Аналіз допомагає виявити зв'язки між різними подіями та особами.

Прогнозування: На основі аналізу робляться прогнози щодо можливих подій, злочинів та ризиків.

Підготовка рекомендацій: Аналітики розробляють рекомендації для оперативних підрозділів щодо подальших дій. Кримінальний аналіз допомагає поліції ефективно боротися зі злочинністю та забезпечувати безпеку громадян

Результати вивчення навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу»: Згідно з вимогами освітньої програми Здобувачі повинні знати:

- сутність та завдання кримінального аналізу, його види;
- правове регулювання кримінального аналізу в органах та підрозділах Національної поліції;
- методи кримінального аналізу;
- загальні засади організації кримінального аналізу під час оперативного пухового та кримінального провадження;
- етапи процесу кримінального аналізу;
- інформаційні ресурси, які використовуються під час кримінального вміти:
- здійснювати пошук інформації з відкритих джерел;
- аналізувати та оцінювати оперативну обстановку в цілому та за видами злочинної діяльності;
- аналізувати та оцінювати інформацію по матеріалам оперативно-розшукового та кримінального провадження;
- оцінювати джерела інформації;
- складати схеми зв'язків, злочинної діяльності;
- прогнозувати криміногенні ситуації;
- взаємодіяти з підрозділами кримінального аналізу [1, с. 2].

Метою вивчення навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу» є одержання здобувачами теоретичних знань і набуття ними практичних навичок і умінь щодо кримінального аналізу інформації про злочинну діяльність під час здійснення оперативно-розшукового та кримінального провадження.[1, с3]

ПРИНЦИПИ АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Законність – аналітична діяльність здійснюється тільки в службових цілях, відповідно до закону і нормативно-правових актів. Функціональна спеціалізація – аналітичні підрозділи здійснюють свою діяльність відповідно до повноважень, пов'язаних виключно з аналізом інформації. Мається на увазі чітке розмежування роботи аналітика від інших видів діяльності.

Розумна достатність – аналітична діяльність повинна відповідати тим обсягам, термінам і загальним ресурсам, які не перевищують необхідного для досягнення поставлених цілей.

Взаємодія – сумісна дія аналітичних підрозділів з правоохоронними відомствами, організаціями на національному та міжнародному рівнях.

Професійна компетентність – готовність аналітика до здійснення професійної діяльності, володіння необхідними для цього вміннями, знаннями, навичками (досвідом).

Об'єктивність – науковий принцип, який орієнтує до - слідника на розуміння певної суб'єктивності тієї інформації, з якою йому доводиться працювати, з метою отримання аргументованих результатів аналітичної роботи на підставі сучасних досягнень науки та ефективних інформаційно аналітичних технологій. Цей принцип вимагає від аналітика мінімізувати вплив особистих і групових інтересів, установок, інших суб'єктивних чинників на процес і результати дослідження.

Сумісність форм і методів – поява нових форм інформаційного супроводу діяльності не передбачає відмову від затверджених у минулому методів, а лише уточнює їх нову роль у рамках певної системи.

Цілеспрямованість – орієнтація аналітичної діяльності на досягнення конкретних цілей для вирішення певних завдань як результатів практичної діяльності.

Незалежність – наявність у кожного працівника аналітичного підрозділу можливості вільно висловити свою думку за результатами проведеного дослідження і довести її до вищого керівництва.

Системність – комплексний аналіз проблем з урахуванням їх місця, ролі та взаємозв'язків у загальній структурі забезпечення діяльності відомств.

Безперервність – організація постійного інформаційноаналітичного моніторингу обставин, своєчасне відображення основних змін [2, с. 28].

Види аналізу: оперативний, тактичний, стратегічний.

Оперативний аналіз - це робота за кримінальними провадженнями відносно конкретних осіб, злочинних угруповань, з метою перевірки гіпотез щодо їх ймовірної злочинної діяльності, встановлення зв'язків, структури злочинних груп, ролі їх окремих учасників, у тому числі їх соціального та економічного статусу, з використанням аналізу телефонних трафіків, транзакцій, потоків та маршрутів географічного переміщення об'єктів тощо.

Тактичний аналіз - це аналіз криміногенної ситуації на конкретній території за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної групи тощо:

- Встановлення тенденцій злочинності
- Встановлення місць концентрації вчинення злочинів
- Встановлення профілю підозрюваного та потерпілого

Стратегічний аналіз - це аналіз інформації, спрямований на виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку за великий період часу.

ТИПИ АНАЛІТИЧНИХ ПРОДУКТІВ

1. Аналітичний звіт (огляд, довідка).

1.1. Відібрана інформація із зовнішніх і внутрішніх джерел.

- 1.2. Висновки
- 1.3. Рекомендації, прогнози
- 1.4. Додаткові матеріали, графіки, ілюстрації, схеми
2. Профіль (досьє) особи, об'єкта, ОЗГ
- 2.1 Максимальна інформація на об'єкт аналізу у відповідності до запиту замовника
3. Інформаційне зведення
- 3.1 Оброблені табличні дані шляхом вибірки їх з баз даних за критеріями ініціатора
4. Витяг інформації
- 4.1 Вибірка інформації з баз даних за критеріями ініціатора. [3]

Кримінальний аналіз відіграє важливу роль у діяльності правоохоронних органів, спрямованої на виявлення, припинення та розслідування злочинів. Цей вид інформаційно-аналітичної роботи передбачає перевірку, оцінку та інтерпретацію отриманої інформації, а також встановлення зв'язків між різними даними з метою їх подальшого використання у правосудді. Операційно-розшукова діяльність та кримінальне провадження користуються результатами кримінального аналізу для проведення оперативного, тактичного і стратегічного аналізу [2, с. 21].

Незважаючи на те, що підрозділи кримінального аналізу діють у складі Національної поліції протягом п'яти років, сам термін кримінальний аналіз досі не має чіткого законодавчого визначення. У Законі України Про Бюро економічної безпеки України визначається цей термін у контексті протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки [1]. Зазначений закон також вніс зміни до Закону України Про оперативно-розшукову діяльність, надаючи право підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, ініціювати або проводити кримінальний аналіз [3].

Успішна реалізація методів кримінального аналізу створює передумови для більш ефективного виконання завдань оперативних підрозділів. Термін оперативні підрозділи не має чіткого визначення в законодавстві, але через системне тлумачення правових норм Кримінально-процесуального кодексу України можна зрозуміти його значення [2]. Згідно з КПК України, оперативні підрозділи мають повноваження в кримінальному провадженні, але сам термін не визначений у законі [1]. Закон Про оперативно-розшукову діяльність також не містить визначення цього терміну, але з аналізу його норм випливає, що суб'єкти ОРД є оперативними підрозділами [1, с. 10]. Завданням оперативно-розшукових ділянок, і відповідно їх суб'єктів, є знаходження та фіксація фактичних даних про протиправні дії, виконання розвідувально-підривної роботи, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян і держави [1, с. 11].

Згідно з Міжнародною асоціацією кримінальних аналітиків, кримінальний розвідувальний аналіз означає аналіз даних щодо осіб, причетних до злочинів, у тому числі рецидивістів, жертв, а також злочинних організацій і мереж. Він має на меті краще зрозуміти контекст життя, роботи, мотивів та планів цих осіб і злочинних мереж, а також знайти

способи стримування або припинення їх протиправної діяльності. Суть процесу кримінального розвідувального аналізу полягає у конфіденційному зборі інформації, її обробці та подальшому перетворенні на спеціалізовану інформацію за допомогою аналізу. Процеси та методи кримінального розвідувального аналізу включають аналіз рецидивістів та жертв, кримінальну історію, зв'язки, товарні потоки, комунікації та соціальні мережі [6, с. 3].

Важливим аспектом у ефективній співпраці оперативних та аналітичних підрозділів є впровадження спеціалізації за окремими напрямками. Наприклад, призначення аналітичних працівників для роботи з протидії незаконному заволодінню транспортними засобами або виявлення фактів підривів банкоматів дозволяє систематизувати і узагальнити наявну інформацію. Такий підхід сприяє розробці нових стратегій боротьби зі злочинністю та попередженню правопорушень [5]. На сучасному етапі боротьби зі злочинністю модель поліцейської діяльності, керованої розвідувальною аналітикою, виявляється найбільш адаптованою до поточних викликів та загроз. Підходи, що базуються на концепції Intelligence-Led Policing (ILP), визначають, що оперативно-аналітична інформація слугує основою для проведення операцій та розслідувань, забезпечуючи, таким чином, прогресивний розвиток сучасної поліцейської роботи. Модель ILP враховує важливість розуміння кримінального аналізу та кримінальної розвідки як ключових компонентів її концепції. Це надає можливість визначати стратегічні та оперативні цілі на основі продуктів аналізу, які стають фундаментом для планування та управління діяльністю поліції. Завдяки цьому, ресурси спрямовуються на найбільш критичні сфери та напрямки кримінальної діяльності, включаючи окремих злочинців, злочинні угруповання та загальну кримінальну обстановку [6, с. 6].

Організація діяльності поліції, керованої розвідувальною аналітикою, передбачає активне використання результатів кримінального аналізу для побудови стратегій та тактик. Замість реактивного підходу до правоохоронної діяльності, коли реагується на випадки злочинності, перехід до проактивних методів дозволяє аналізувати закономірності та тенденції, що визначаються у кримінальному середовищі. Це дає змогу вчасно та ефективно вживати заходів для попередження або зменшення негативних наслідків злочинної діяльності. Співпраця між співробітниками оперативних підрозділів та кримінальних аналітиків здебільшого здійснюється у рамках кримінального розвідувального аналізу. Важливою частиною цієї взаємодії є впровадження спеціалізації за конкретними напрямками роботи, що дозволяє ефективно обробляти та аналізувати інформацію відповідно до потреб оперативної діяльності [4].

Підрозділи Національної поліції України є одним з основних суб'єктів реалізації правоохоронної функції, адже від результатів їх діяльності залежить

стан розкриття більшості неочевидних кримінальних правопорушень [7]. На сьогодні в Україні триває процес реформування органів внутрішніх справ та правоохоронної системи у цілому, вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів зумовлює необхідність постійного удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції, зміни їх структурно-функціональної побудови, а це визначає потребу своєчасного наукового аналізу та розробок з метою їх впровадження у практичну діяльність, а також удосконалення якості підготовки відповідних фахівців [8].

Як висновок зазначимо, що поняття та значення кримінального аналізу в діяльності підрозділів Національної поліції України є важливими складовими в системі боротьби зі злочинністю та забезпеченні правопорядку в країні. Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, який виконується правоохоронними органами та спрямований на виявлення, припинення та розслідування злочинів. Цей процес включає в себе перевірку, оцінку та інтерпретацію інформації, встановлення зв'язків між даними та прогнозування розвитку ситуацій. Кримінальний аналіз є важливим інструментом для оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

Закріплення поняття кримінального аналізу у законодавстві та внесення відповідних змін у внутрішні директиви НПУ створюють необхідні умови для ефективного використання цього інструменту правоохоронними органами. Забезпечення належного навчання та підготовки спеціалістів у сфері кримінального аналізу також відіграє важливу роль у підвищенні ефективності цієї діяльності. Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога точнішому визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, аналітичної підтримки [9].

Правильно організований і проведений аналіз дозволяє виявити законодавчі прогалини, недоліки у діяльності правоохоронних органів та розробити ефективні стратегії боротьби зі злочинністю [10]. Якість та повнота розкриття злочинів органами НПУ безпосередньо пов'язана з умінням застосовувати розвідувальну аналітику, а саме - накопичувати, використовувати та аналізувати оперативну інформацію, отриману з різних джерел. Таким чином, проводиться аналітичне дослідження отриманої інформації, за результатами якого створюється аналітичний продукт, що має інформативно-рекомендаційний характер і створює підґрунтя для вирішення оперативних та тактичних завдань під час розслідування злочинів або плануванні превентивних заходів у протидії злочинності [11]. Необхідно також підкреслити, що залучення громадсь-

кості до процесу протидії кримінальним правопорушенням підрозділами, які здійснюють оперативно - розшукову діяльність надає можливість отримати постійно діюче безоплатне джерело інформації про вчинені кримінальні правопорушення [12].

Підрозділи Національної поліції України повинні активно використовувати кримінальний аналіз для оперативного реагування на злочинні події, виявлення закономірностей у злочинності та прийняття стратегічних рішень щодо попередження злочинів. Використання кримінального аналізу допомагає забезпечити належний рівень безпеки громадян, суспільства та держави, а також сприяє підвищенню довіри до правоохоронних органів та підвищенню їх ефективності в боротьбі зі злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Робоча програма навчальної дисципліни Основи кримінального аналізу. Дніпропетровський університет внутрішніх справ. ДДУВС м. Дніпро. 2023.
2. Основи кримінального аналізу І.А. Федчак. Львівський державний університет внутрішніх справ. Савенко П.Є. Примаченко В.Ф. Кисельов А.О. ЛьвДУВС. 2022.
3. Презентація Концепції впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. Національна поліція України.
4. Благута Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
5. Шинкаренко І.Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 233–242.
6. Шинкаренко, І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. С. 233-242.
7. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.
8. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.
9. Копилов Е.В., Попович О.О., Журба М.В. Джерела інформації які використовуються під час кримінального аналізу Colloquium-journal № 29 (188) 13.11.2023. С.62-64.

10. Гриб Б.В., Мелашенко В.К., Копилов Е.В. Правове регулювання кримінального аналізу в діяльності Національної поліції України. Colloquium-journal № 28 (187) 2023. С. 4-7.

11. Копилов Е.В. Щодо значення кримінального аналізу в розкритті злочинів. Матеріали II всеукраїнської наук.- практ. конф., (м. Одеса, 29 жовтня 2021)-Одеса: видав-во ОЮІ НУВС, 2021. С. 38-40.

12. Darahan V.V., Kyselov A.O., Kopylov E.V. Interaction of criminal police units with othersubjectsof control over public procurement as an element of ensuring economic security. Scientific monograph. Activities of law enforcement agencies to ensure public safetyand order during the legal regime of martial law: Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024.C.58.

Назаренко Ольга

Національна академія внутрішніх справ

Orcid id: 0000-0001-8496-9940

Харченко Наталія

Національна академія внутрішніх справ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389459>**ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕТИКИ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ****Nazarenko Olha**

National Academy of Internal Affairs: Kyiv, Ukraine

Orcid id: 0000-0001-8496-9940

Harchenko Natalia

National Academy of Internal Affairs: Kyiv, Ukraine

THEORETICAL ISSUES REGARDING THE FORMATION OF THE ETHICS OF A PUBLIC OFFICIAL**Abstract.**

The relevance of the topic of forming the ethics of a public servant in the theoretical aspect is due to the set of ethical prescriptions necessary to increase the level of rationality and morality in the professional activities of public servants, delineating the framework of what is permitted, identifying clear guidelines for official behavior, creating certain templates that explain it, and making ethically justified management decisions. External norms open up opportunities for fairly free orientation in standard, everyday situations, eliminating the need for public servants to constantly make moral choices. Unified ethical standards of behavior should become a tool of personnel policy, a measure of professional and ethical qualities and norms of behavior during admission, passage and career advancement in the public service.

Keywords: *civilization, society, social institution, law, state, person, social institution, court, prosecutor's office, punishment, morality, human behavior, moral norms, professional morality, moral consciousness, professional activity, professional ethics, code.*

Щодня ми зустрічаємось та комунікуємо з сотнями людей та кожне таке спілкування відрізняється один від одного. Перш за все, відрізняється сфера нашої взаємодії, адже спілкування з робочих питань та дружні стосунки є зовсім різні речі. Однак, спільним для всіх напрямів нашої діяльності є те, що в основі життєдіяльності людини лежать етичні засади. Етика – це наука, що вивчає мораль, норми поведінки, сукупність моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Завданнями етичного ставлення вважається відображення, опис моралі, пояснення моралі, що сприяє критичному її осмисленню, утвердженню, пропозиція власної моделі моральності. Отже, етика являє собою, як систематичне прагнення осмислити наш індивідуальний та суспільний моральнісний досвід таким чином, щоб встановити правила, які повинні управляти поведінкою людей, виробити цінності, яких варто дотримуватися, а також щоб виховати такі риси характеру людей, які їм корисно в собі розвивати.

Результатом вивчення, осмислення варіантів поведінки та умовний розподіл на «етичне» та «неетичне» є розширення світогляду людини, пошук особистих моральних орієнтирів. Також, в ході вивчення та застосування етичних правил відбувається розвиток культури населення, їх цивілізації та стимуляції на пошук власного морального компасу життя людини.

Цивілізація, суспільство, соціальний інститут, право – компоненти з яких складається держава. Право з'являється з появою держави й уособлює погляд на людину ззовні, з позицій соціального інституту – держави. Наприклад, норми права встановлюються державою, їх є певна кількість, вони кодифіковані, чітко визначені (для виконання і перевірки), менш гнучкі, ніж моральні; адресатами права є конкретні особи; в праві здійснюється заочнення конкретних дій, функції контролю виконують спеціально призначені інститути – суд, прокуратура; покарання має об'єктивний характер.

Однак, перш ніж виникли соціальні інститути, які координують життя в суспільстві, виникла мораль. Вона з'явилась з появою суспільства та виступає маркером людської поведінки. Тобто, мораль це представник людини з середини, який виражає її погляди, мотиви, наміри та робить це через призму попереднього досвіду. Так можна сказати, чим довше живеш, чим більше впізнаєш Світ, тим більше набуваєш досвіду, який допомагає налаштувати моральне спрямування. Норми моралі народжуються разом із дитиною та протягом життя постійно розвиваються, змінюються та відображають потреби людини в подальшому житті. Враховуючи те, що мораль невід'ємна частина людини вона зустрічається також і в її повсякденній праці.

Професійна мораль покликана відобразити особливості моральної свідомості, взаємовідносин, поведінки людей, які були обумовлені специфікою

професійної діяльності. З часом та розвитком професій виникає необхідність в чіткому вираженні та оформленні професійної моралі. Так і з'являється професійна етика.

Професійна етика є багатограним поняттям. По - перше, це визначені кодекси поведінки людей при виконанні ними своєї професійної діяльності. По - друге, це теорія даних кодексів, способи їхнього обґрунтування. Актуальною є проблема співвідношення професійної етики і загальнолюдської моралі. В цілому, дане співвідношення з'являється різновидом діалектичного відношення частини й всього цілого. Не можна змінити загальнолюдську мораль професійними вимогами. Існує лише одна мораль, що і є загальнолюдською, а всі інші специфічні моральні системи є лише її різновидом. Тому, коли виникають у свідомості суб'єктів протиріччя між вимогами загальнолюдської моралі та вимогами професійної етики, то перевагу варто віддавати загальнолюдським моральним принципам.

Професійна етика є різноманітною. Найбільш вагомими в професійній етиці вважаються: етика лікаря (деонтологічна етика), етика юриста, етика бізнесу, етика публічних службовців, етика вченого, педагогічна етика, тощо.

Слід додати, що в професійній етиці зафіксовані не стихійно обрані моральні норми, а свідомо сформовані інститути професійно - етичного застосування. Зміна форми вираження людської поведінки, що керується інтуїтивними поняттями моралі, на інституційний характер професійної етики вказує на припинення спонтанних дій та зміну їх на змодельовану, очікувану, та врегульовану поведінку. Різниця між професійною етикою та мораллю полягає в тому, що професійна етика являє собою ретельну розробку професійних етичних норм. Воно будується на системі взаємозалежних цінностей, принципів, норм та установок. Також, існують управлінці, які відповідають за розробку, підтримку та спостереження за дотриманням цих норм. В кожній сфері діяльності норми моралі, які переростають в професійну етику конкретизуються та встановлюються з урахуванням особливостей та специфіки роботи. Таким чином, їх обґрунтування полягає в: своєрідному місці проведення професійної діяльності та в специфічному професійному колективі, специфіці особистих відносин в професійній діяльності, підвищенні моральних вимог, особливій напруженості, складності реалізації етичних норм у певних професіях.

Також, наведені умови грають велику роль і для професійної діяльності публічних службовців. Адже при виконанні своїх обов'язків публічні службовці посідають специфічне місце в суспільстві, на них покладений обов'язок реалізувати державну управлінську діяльність та наділені державно-владними повноваженнями, в ході професійної діяльності суб'єкти державно-владних повноважень вступають в особливі відносини. Такими відносинами виступають взаємозв'язки між публічними службовцями і громадянами, що будуються на засадах служіння державного апарату

народові, його інтересам, базуються відносини професійної діяльності за принципом ієрархії.

Таким чином, до публічних службовців висуваються високі моральні вимоги, які мають бути застосовані при виконанні покладених на них обов'язків. Це обумовлено наступними критеріями: публічні службовці на займаних посадах розпоряджаються великими матеріальними цінностями та людськими ресурсами, можуть безпосередньо впливати на життя людей, існує ризик, непередбаченості в діяльності, сполучення формально - процедурних регламентацій діяльності з можливістю прийняття вольових суб'єктивних рішень, а також, імовірний творчий характер праці.

Названі фактори й призвели до необхідності виникнення та втілення особливих етичних норм до професійного життя публічних службовців. Адже можуть виникати проблеми з дотримання державної таємниці, протидії корупційним діям, збереження конфіденційної інформації громадян, політичної неупередженості, обмеження частини політичних, природних їх прав тощо. Це вказує на те, що етика публічного службовця являє собою специфічні вимоги до моральних компасів осіб, посідають професію публічного службовця та мають бути враховані особливості професії.

Професійна етика публічних службовців є ознакою моральної, соціальної та культурної свідомості людей, що зумовлена діяльністю публічної служби.

Етика публічних службовців – це вид управлінської етики, в якому на основі вивчення професійної моралі публічних службовців, цінностей, норм, моральних аспектів поведінки підтримуються відносини між людьми в процесі державного управління, даються практичні рекомендації, що спрямовані на цю діяльність. Щоб точніше відобразити етику професії та організацію самовідданої роботи з етики публічної служби, розрізняють: етика публічної служби, яка представляє інституційну, організаційну етику, а етику публічного службовця, представляє професійну та етичну етику, цінності та норми на індивідуальному рівні.

Професійна етика – це інституційна етика, яка випливає з місії та філософії публічної служби та представляє її цінності, професійні та етичні принципи, норми та механізми їх підтримки.

Етика службовця – це система професійно - етичних цінностей, принципів і норм, заснованих на усвідомленні професійної мети, які відображаються в свідомості публічних службовців, спрямовують і регулюють їхні відносини, покликані регулювати взаємовідносини між суб'єктами, які працюють на державній службі.

Етику публічного службовця також можна визначити, як взаємозв'язок між цілями та ресурсами публічного службовця та конкретно людськими цілями. Це визначення несе значне смислове навантаження й дозволяє переосмислити тему цієї професійної етики, яка базується на шкалі «специфічно людських цілей», і порівняти з цією шкалою засоби для досягнення будь-якої мети, відносин, дії. Етика публічного службовця конкретизує загальні

моральні настанови. Проте будь-яка відносно самостійна моральна підсистема (у тому числі й професійна етика) несе в собі небезпеку самоізоляції, виникнення професійного егоїзму, домінування корпоративних інтересів над загальнолюдськими.

Професійна автономія (професійний егоїзм) – прагнення захистити діяльність своєї професійної групи від публічної критики, захистити свої минулі матеріальні переваги, престиж та інші привілеї, узаконити зниження потреб всередині групи, наприклад, потреба в захисті професійної приватності, втручання в професійні справи неприпустимо, обмеження в висловленні іншої думки з приводу професійної справи, тощо.

В разі конфлікту між загальнолюдськими та професійними настановами, загальнолюдському моральному виміру має бути надано пріоритет. Лише усвідомлення загальнолюдської, загальнокультурної значущості професійних цілей робить професійну діяльність моральному усвідомленню.

Досягнення гармонізації загальної та професійної моралі публічних службовців можливе через форми та методи незалежного громадського контролю діяльності окремих експертів та професійної групи в цілому, через прозорість, зняття зайвих заборон та обмежень, публічний діалог, свободу обговорення та всі зрозумілі аспекти професійного функціонування.

Публічні управлінці займають специфічне місце в суспільстві, вони реалізують державну управлінську діяльність і державно-владні повноваження. В професійній діяльності державних управлінців складаються особливі відносини: – відносини між державними управлінцями та громадянами в умовах демократії вибудовуються на засадах служіння представників державного апарату народові, інтересам громадян; – для розбудови відносин усередині професійної групи публічних службовців кардинальне значення має принцип ієрархії, підвищені моральні вимоги в державному управлінні зумовлені: розпорядженням, значними матеріальними цінностями, людськими ресурсами; безпосереднім впливом на життя конкретних людей; існуванням ризику, непередбаченості в діяльності, поєднанням формально-процедурних регламентацій діяльності з можливістю прийняття вольових суб'єктивних рішень, імовірним творчим характером праці.

Зазначені вище чинники можуть призводити до виникнення особливих етичних проблем при здійсненні професійної діяльності та відносин державних управлінців, наприклад, дотримання державної таємниці, протидії корупційним діянням, збереження конфіденційної інформації громадян, політичної неупередженості публічних службовців, обмеження частини політичних, природних прав державних управлінців тощо.

Для оцінювання рівня організаційної культури в державній установі науковцями використовуються такі показники, як рівень отождолення співробітників із організацією, характеристика групової діяльності, врахування публічними службовцями в своїх рішеннях впливу їх результатів на

співробітників. Заохочення підрозділів до скоординованої або взаємозалежної діяльності, використання правил, регулятивних норм і прямого нагляду для контролю поведінки співробітників. Заохочення службовців до креативності та схильності до ризику, розподіл винагород на основі результативності діяльності службовців, а не на основі її непродуктивних чинників. Заохочування службовців до відвертого висловлювання незгоди або критичних зауважень, контроль організації за змінами у зовнішньому середовищі та реакція на них. Загалом, формування організаційної культури формується як на базі існуючих нормативно-правових документів, так і в процесі колективного накопичення й оцінювання досвіду членами колективу. Організаційна культура реалізується в повсякденній діяльності, тому для її підтримки використовуються інструктаж, стажування та наставництво молодих службовців, спрямоване на посилення в них почуття співпричетності до великих і важливих подій в організації та своєчасне реагування на складні службові ситуації. Крім того, організація може мати ритуали, обряди та традиції.

Згідно з дослідженнями, розвиток професійної етики на державній службі залежить від зовнішніх факторів: економічних; соціальних; політичної ситуації; культурно - етнічних особливостей; загальної політичної та соціальної культури, а також внутрішніх справ: професійного досвіду; високої кваліфікації управлінського; особистісних та психологічних особливостей. Такі поняття, як гідність працівника, почуття професійного обов'язку, професійна єдність, багато в чому мають регулювати спосіб діяльності. Професійна мобілізація публічних службовців у сфері державного управління та управління взагалі, потребує безперечного виконання управлінських функцій та відповідних обов'язків, які визначаються такими критеріями: поведінка публічних службовців у демократичних процесах в Україні; рівень співпраці представників влади та громадян; здатність державного управління прогнозувати та реалізовувати стратегічні сподівання на розвиток українського суспільства. Це означає, що адміністративно-державна система управління має стежити за процесами, пов'язаними з мотивацією, цілеспрямованістю, спілкуванням, навчання персоналу й навпаки.

Розглядаючи роботу органів публічного управління, публічну службу ми розглядаємо як засіб досягнення цілей і завдань влади, що забезпечує інтеграцію влади та громадян. Це необхідно для підвищення ефективності публічної служби шляхом впровадження нових наукових досягнень, прогресивних способів вирішення управлінських проблем. Системи управління та адміністрування мають бути комплексними та внутрішньо інтегрованими, тому мають широко застосовуватися, науково, з урахуванням правового статусу конкретного державного органу та характеру його мети. Саме цілісний підхід до цього питання підвищить ефективність усієї системи управління та місцевого самоврядування. Очікуваним результатом діяльності адміністрації та управління є створення нової

дієвої, дієвої та стабільної системи державного управління на центральному, регіональному та районному рівнях, що сприяє зміцненню існування держави, розподілу функцій і повноваження між публічними службовцями, суспільні інтереси. Подальше вдосконалення державного управління буде зосереджено на досягненні конкретних результатів завдяки перевагам стратегічного управління, адміністративного оновлення, маркетингу тощо.

Таким чином, етика публічного управління встановлює конкретні вимоги до поведінки публічних службовців, які стосуються особливостей цього процесу.

Література:

1. Етичний кодекс державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. URL: <https://nads.gov.ua>.

2. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.

3. Теремцова Н. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. 332 с. – С. 281-284.

4. Теремцова Н. Загальні поняття категорії професійної етики. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 22 квітня 2021р). – Київ. –384с. –С 254-255.

5. Теремцова Н. Проблема визначення місця і ролі посадових осіб в органах місцевого самоврядування. Альманах права. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корещького НАН України, 2023. 534 с. – С. 372- 377.

Олександр Дубровський
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка

ПИТАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЗА КОДЕКСОМ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ УКРАЇНИ

Oleksandr Dubrovskyi
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE QUESTION OF THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW ACCORDING TO THE CODE OF JUDICIAL ETHICS OF UKRAINE

Abstract

The issue of the rule of law is relevant and concerns judicial ethics. In the article, the author attempts to argue with various aspects of the basic constitutional principle within the modern judicial system and suggests improving the issue of skills for practical application. The author's proposals should help not only to update knowledge about the basic principles of the rule of law, but also to deepen understanding of ethical norms that are an integral part of the professional activities of a lawyer. The rule of law is the basis of fair and honest justice, which should serve society and the entire people, maintaining their trust in the judicial system.

Key words: *judicial ethics, principle of the Rule of Law, judge, justice, Court, lawyer, moral responsibility, law.*

Актуальним є питання суддівської етики, що означає систему морально-ціннісних орієнтирів, принципів і правил, які регулюють поведінку суддів» як під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій діяльності. Дотримання правил суддівської етики є надзвичайно важливою складовою у діяльності суддів, адже суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя. Суд – це єдиний державний орган, куди особа може звернутися за захистом «своїх життєво важливих інтересів», і саме суд повною мірою може надати їй такий захист. Тому до суддів висуваються такі високі моральні вимоги, які являють собою суддівську етику, а саме чесність, неупередженість, порядність, справедливість, розсудливість, незалежність, тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб, утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів тощо.

Відповідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів», питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України. [1, ст. 58]

Здійснення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна виключно на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді.

Усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням

етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці.

Керуючись Конституцією України [2], Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [1], враховуючи статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за якою кожен має право на незалежний і справедливий суд [3], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [4], Основні принципи щодо незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [5], Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів, схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1989 року [6], Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року [7], Європейську хартію про закон щодо статусу суддів [8], Рекомендацію CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи [9], державам – членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, з'їзд суддів України затвердив Кодекс суддівської етики [10], положення якого спрямовані на встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом судді.

Кодексом суддівської етики передбачено, принцип Верховенства права. Даний принцип зазначає, що суддя повинен бути прикладом неухильного дотримання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень. Він не має права використовувати своє посадове становище в особистих

інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим.

Суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законслухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною. Наприклад, у разі порушення правил етичної поведінки, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини. Порушення правил етичної поведінки, встановлених Кодексом суддівської етики, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини, водночас, частина підстав дисциплінарної відповідальності судді безпосередньо пов'язані з нормами кодексу. Проте, норми суддівської етики як підстава для застосування дисциплінарної відповідальності судді міститься у пункті 3 частини 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Отже, порушення деяких етичних стандартів є дисциплінарним правопорушенням, але це не дає змогу прирівнювати будь-яке «порушення етичних або моральних стандартів» до дисциплінарного правопорушення.

Незалежність судді під час здійснення правосуддя є передумовою дії принципу верховенства права та невід'ємною складовою справедливого суду. Суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику. Суддя повинен старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки та вживати заходів для поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок.

Суддя повинен здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законом, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб. Під час здійснення правосуддя, суддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим. Виконуючи обов'язки судді, він безсторонньо і неупереджено має утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя.

Дотримуючись принципу верховенства права, суддя повинен проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу. Суддя, у визначеному законом порядку надає засобам масової інформації можливість отримувати інформацію, не допускаючи при цьому порушення прав і свобод громадян, приниження їх честі й гідності, а також авторитету правосуддя.

Використовуючи провідні елементи принципу верховенства права суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили, також не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи.

Перебуваючи на адміністративній посаді в суді, суддя повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів і в те, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду. Має уникати позапроцесуальних взаємовідносин з одним із учасників процесу або його представником у справі за відсутності інших учасників процесу.

Неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, у разі наявності упередженості щодо одного з учасників процесу, а також у випадку, якщо судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи. Він не повинен зловживати правом на самовідвід.

Як висновок, слід зазначити, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, й мають обов'язково затверджуватись з'їздом суддів України не лише за пропозицією Ради суддів України, а й брати до уваги пропозиції інших державних інституцій.

Положення Кодексу суддівської етики мають переглядатись час від часу й вноситись зміни та доповнення, оскільки нова доба висвітлює й нові вимоги. Наприклад, зміни в законодавстві, космічний розвиток демократичних процесів у суспільстві й усвідомленням того, що етика суддів перебуває під ретельною увагою громадськості.

Статті Кодексу суддівської етики мають забезпечити права кожного громадянина на судовий захист, на підставі утвердження принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна виключно на підставі Конституції України та чинних законів, що встановлюють високі вимоги до моральних якостей судді.

Суддя як носій державної влади повинен бути прикладом неухильного дотримання принципу верховенства права і вимог закону, присяги судді, а також має демонструвати високі стандарти поведінки з метою зміцнення довіри громадян до судової влади та утвердження авторитету правосуддя. Суддя повинен бути прикладом виконання професійної функції незалежно, виходячи з фактів, встановлених на підставі верховенства права, розуміння закону, власної оцінки доказів, що є гарантією справедливого розгляду справи у суді, незважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику.

Список використаної літератури

1. Закон України Про судоустрій і статус суддів. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545) URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Документ 995_004, Редакція від 01.08.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Документ 995_043, Ратифікація від 19.10.1973, підстава - 2148-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Основні принципи незалежності судових органів. Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12, Комітету Міністрів Ради Європи. Документ 994_a38. Прийняття від 17.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
7. Бангалорські принципи поведінки суддів. Документ 995_j67. Прийняття від 19.05.2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
8. Європейська хартія про закон щодо статусу суддів. Лісабон, 10 липня 1998 року. URL: <https://ips.ligazakon.net>.
9. Кодекс суддівської етики. Документ n0001415-13. Редакція від 18.09.2024, підстава - n0001415-243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Teremtsova, N (2019) - MAIN DIFFERENTIATION CRITERIA BETWEEN PRIVATE AND PUBLIC LAW. International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR) ISSN 0976-2612, Online ISSN 2278-599X, Special Issue-1, 2019, pp431-437. URL: <http://www.bipublication.com>.
11. Rybalchenko A., Teremtsova N. The actual issue of professional ethics of a notary and a lawyer: a comparative aspect // Science 2021: Research and Innovation. Abstracts of the 17th International scientific and practical conference. Primedia E-launch LLC, USA, Philadelphia. 2021. Pp. 163-167. URL: <http://el-conf.com.ua/>.
12. Теремцова Н. Загальні поняття категорії професійної етики. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 22 квітня 2021р). – Київ. –384с. –С 254-255.
13. Теремцова Н. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. Збірка матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. 332 с. – С. 281-284.

Федоренко Тимофій Юрійович
курсанти 3 курсу ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Кирстя Максим Віталійович,
курсанти 3 курсу ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14389515>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Kyrstia Maksym Vitaliiiovych
Fedorenko Tymofiy Yuriyovych
Kopylov Eduard Volodymyrovych

SEPARATE ISSUES OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN USING THE RESULTS OF COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS

Анотація.

У дослідженні розглядаються ключові аспекти використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій через призму національного та міжнародного досвіду. Зокрема, аналізуються правові засади та особливості застосування таких заходів в Україні, порівнюються міжнародні стандарти та практики в цій сфері, а також визначаються основні проблеми і виклики, з якими стикаються органи правопорядку при їх застосуванні. Автором досліджено ефективність негласних слідчих (розшукових) дій як інструменту боротьби зі злочинністю та забезпечення правосуддя, а також надано рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики їх застосування в Україні.

Abstract.

The study examines key aspects of the use of the results of covert investigative (search) actions through the prism of national and international experience. In particular, the legal principles and features of the application of such measures in Ukraine are analyzed, international standards and practices in this area are compared, and the main problems and challenges that law enforcement agencies face when applying them are identified. The author has studied the effectiveness of covert investigative (search) actions as a tool for combating crime and ensuring justice, and also provided recommendations for improving the legislation and practice of their application in Ukraine.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, міжнародний досвід, законодавча база, збір доказів, аналіз, кримінальні правопорушення, кримінальний процес, процесуальні дії, судова санкція.

Keywords: covert investigative (search) actions, international experience, legislative base, collection of evidence, analysis, criminal offenses, criminal process, procedural actions, judicial sanction.

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД) є важливим інструментом для збору доказів, котрі не можуть бути отримані іншими способами. Однак їх застосування викликає низку правових, етичних та практичних проблем. Однією з основних проблем застосування результатів даних заходів є необхідність балансування між ефективністю таких заходів і захистом прав і свобод громадян, що зумовлює детальний аналіз національного та міжнародного досвіду їх використання. Особливості використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій перебувають в колі інтересів окремих дослідників, таких як: С.Р. Тагієв, Д.В. Каменський, А.А. Коваль, В.Г. Уваров та інші. Однак наразі дане питання залишається недостатньо дослідженим.

Насамперед, вважаємо за потрібне зазначити, що якість та повнота розкриття кримінальних правопорушень підрозділами Національної поліції України безпосередньо пов'язана з умінням застосувати розвідувальну аналітику та накопичувати, використовувати, моніторити, обробляти та аналізувати оперативну інформацію, одержану з різних джерел [1; 2]. Наразі порівняльне правознавство (компаративістика) є одним із доволі ефективних напрямків правничої науки, яка вивчає правові системи окремих держав шляхом співставлення й подальшого дослідження подібних загальнодержавних і правових інститутів, систем права, їх керівних принципів, галузей права, окремих правових норм тощо [3].

Потрібно зазначити, що в Україні використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій врегульовується нормами Кримінально-процесуального кодексу, зокрема положеннями, що передбачають порядок проведення таких дій, а також можливість їх застосування лише за наявності достатніх підстав [4]. Однією з ключових особливостей вітчизняної системи є обмеження на застосування негласних дій, зокрема щодо обов'язкової судової санкції для їх здійснення.

Важливо, що українське законодавство встановлює, аби негласні слідчі (розшукові) дії проводилися на підставі ухвали слідчого судді, що забезпечує баланс між правом органів правопорядку на збір доказів і правами громадян на недоторканність приватного життя. Вказана умова дозволяє уникнути зловживань з боку правоохоронців та забезпечити верховенство права.

Суттєве значення має використання результатів НСРД під час проведення інших процесуальних дій. В даному контексті заслуговує увагу застосування їх наступним чином:

1) як приводів та підстав для прийняття процесуальних рішень про проведення інших слідчих (розшукових) дій. Результати НСРД часто виступають основою для ухвалення рішень про проведення інших заходів, оскільки ці результати можуть виявити нові обставини у кримінальному провадженні. Таким чином, результати НСРД слугують підставою для розширення кола розслідуваних фактів, а також для ефективного збору доказів;

2) використання під час проведення слідчих (розшукових) дій результатів проведення НСРД. Пряме використання результатів НСРД під час проведення інших слідчих (розшукових) дій також є важливим аспектом кримінального процесу. У таких випадках результати НСРД стають частиною доказової бази, на основі якої приймаються рішення про подальші дії. Важливо, що для використання цих результатів у процесі повинні бути дотримані усі вимоги законодавства, зокрема щодо їх допустимості, обґрунтованості та відповідності процедури;

3) ознайомлення з результатами проведення НСРД [5]. Ознайомлення учасників кримінального процесу з результатами НСРД є важливим для забезпечення права на захист та дотримання принципів прозорості і справедливості. Це дає змогу стороні захисту перевірити законність проведення таких заходів, а також визначити, чи не було порушень прав осіб, щодо яких проводилися ці дії. При цьому важливо, що в частині ознайомлення з результатами НСРД існують певні обмеження: інформація, яка може поставити під загрозу безпеку осіб або розголосити оперативні методи роботи, може бути засекречена.

Треба зацентувати увагу на тому, що міжнародна практика використання результатів НСРД дозволяє почерпнути цінний досвід для розвитку вітчизняного законодавства. У багатьох країнах, зокрема в США, Великій Британії та країнах Європейського Союзу, результати негласних слід-

чих (розшукових) дій використовуються в кримінальному провадженні з великою обережністю та з додержанням суворих процедурних вимог.

Сполучені Штати Америки виступають одним з лідерів у застосуванні НСРД, особливо в контексті боротьби з організованою злочинністю та тероризмом. У цій країні результатами прослуховування телефонних розмов, стеження за підозрюваними та використання спецтехніки активно користуються правоохоронці. Водночас у США важливим аспектом є судовий контроль за кожною такою дією, і результати НСРД можуть бути використані тільки в тому випадку, якщо було дотримано всіх вимог законодавства. Законодавство США є складним у контексті негласних слідчих дій через розмаїтість штатів та систему досудового розслідування, що здійснюється на місцевому рівні поліцією. Зокрема, під час розслідування поліція фокусується на пошуку доказів та може використовувати негласні методи, такі як конфіденційні джерела, контроль за комунікаціями та спостереження. Законодавство також передбачає ряд заходів, таких як обшуки та спостереження, але вони можуть бути здійснені лише за наявності судового дозволу [6].

В країнах Європейського Союзу процедура здійснення негласних слідчих (розшукових) дій передбачає їх використання лише на підставі рішення суду, а також регулюється законодавством щодо тривалості таких заходів. У більшості європейських країн ключовою умовою є також дотримання принципу пропорційності, котрий забезпечує, щоб негласні дії були застосовані тільки в тих випадках, коли інші методи збору інформації у кримінальному провадженні не є ефективними.

Існують, зокрема, і відмінності в законодавстві інших держав та України щодо застосування результатів НСРД. До прикладу, законодавство Німеччини не розмежовує негласні слідчі (розшукові) дії та гласні. В основу покладено тільки їх певні різновиди: виїмка, контроль телекомунікацій, прослуховування телефонів та інші [7]. Кримінальне процесуальне законодавство цієї країни слугує прикладом дещо інакшого підходу до нормативно-правового врегулювання у сфері проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В Німеччині всі гласні й негласні дії правоохоронців проводяться з метою виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, у порядку, встановленому КПК. Цікавим є факт, що в цій державі дізнання здійснюється прокурором, а на поліцію покладається функція проведення оперативно-розшукової діяльності. Переважно оперативно-розшукові заходи, регламентовані Кримінально-процесуальним кодексом країни, уповноважена застосовувати поліція згідно рішення суду. Діяльність поліції пов'язана з відшукування носіїв інформації, які після їхнього процесуального закріплення – легалізації – можуть виступати доказами у провадженні [8].

Принадно зауважити, що кримінально-процесуальне законодавство Франції має наслідком те, що третя частина всіх доказів, що використовує суд цієї держави для доведення вини особи у вчиненні кримінально-протиправного діяння, здобувається

саме за допомогою дій, проведених у негласному порядку [9]. На наш погляд, масове застосування негласних методів збору доказів змінює саму природу кримінального процесу, посилюючи роль технологій і оперативної роботи при одночасному зменшенні ролі публічних розслідувань і відкритих доказів.

Схиляємося до думки, що корисним досвідом для України стане встановлення обов'язкової процедури оцінки результативності проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вказані нововведення дозволять не тільки контролювати правомірність їх застосування, а й оцінювати їх ефективність у розкритті кримінальних правопорушень. За приклад можемо взяти практику країн, де використовуються періодичні аудити і внутрішні ревізії результатів негласних заходів, як у Німеччині. Крім того, доречним стане також створення незалежних органів, які здійснюють нагляд за законністю використання результатів НСРД. Наприклад, шляхом впровадження функції внутрішнього контролю в органи прокуратури, а також забезпечення участі омбудсмена або спеціалізованих інститутів у перевірці таких дій, як це робиться у Великій Британії.

Слід зауважити, що однією з найбільш складних проблем сьогодні є використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у судовому процесі. Як в Україні, так і в багатьох інших країнах, доказовість результатів таких дій може бути оскаржена, особливо за наявності сумнівів щодо законності їх проведення. В Україні важливим моментом є те, що результати НСРД можуть бути використані як доказ лише за умови, що вони були одержані в межах закону. Однак на практиці може виникнути ряд труднощів, наприклад, у разі, якщо слідчі підрозділи не зможуть підтвердити законність проведення зазначених дій або якщо під час судового розгляду будуть виявлені порушення при їх здійсненні.

Негласні слідчі (розшукові) дії є важливим елементом кримінального процесу, що дозволяє органам правопорядку ефективно протидіяти злочинності. Національний досвід застосування негласних дій в Україні потребує вдосконалення, особливо в частині законодавчого регулювання і забезпечення належного контролю за їх проведенням. Дослідження міжнародного досвіду наголошує на важливості створення чітких правових рамок для використання таких заходів, що гарантує захист прав людини у кримінальному провадженні.

Проблеми, пов'язані з правами громадян та контролем за проведенням негласних дій, потребують комплексного підходу, який включає міжнародний досвід, а також адаптацію національ-

них норм до сучасних викликів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на детальний аналіз практики конкретних країн, де застосування НСРД є особливо ефективним, аби адаптувати їх практики до українського законодавства. **На наш погляд, важливим напрямом для подальших досліджень також є вивчення існуючих моделей контролю за застосуванням НСРД. Доцільним стане також дослідження того, як застосування негласних слідчих (розшукових) дій впливає на соціальну довіру до правоохоронних органів і правову систему в цілому, а також визначення етичних проблем, що виникають у зв'язку з їх використанням.**

Список використаних джерел:

1. Копилов Е., Богущ К., Волков К. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. UNIVERSUM, (8), С.179-186.
2. Копилов Е.В. Щодо значення кримінального аналізу в розкритті злочинів. Матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф., (м. Одеса, 29 жовтня 2021)- Одеса: видав-во ОЮІ НУВС, 2021-С. 38-40.
3. Каменський Д. В. Порівняльні кримінально-правові дослідження: передумови та завдання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2014. № 9-1. С. 205-208.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI: станом на 16 травня 2024 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.11.2024).
5. Коваль А. Міжнародний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Visegrad Journal on Human Rights 2018. No 6. С. 92 – 98.
6. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13_%282%29_29(дата звернення 24.11.2023).
7. Коваль А. А. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства про негласні слідчі (розшукові) дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 2. URL: http://lsey.org.ua/2_2015/56.pdf (дата звернення: 29.03.2019).
8. Уваров В.Г. Зняття інформації з телекомунікаційних мереж. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 2. Том 1. 2017. С. 122.
9. До питання про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні / М. В. Багрій // Право і суспільство. - 2017. - № 1. - С. 240-245.

Colloquium-journal №34 (227), 2024

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>